VAN LEED EN WAARHEID

GERHARD RIJNDERS

BIBLIOTHEEK VOOR ONTSPANNING EN ONTWIKKELING.

Serie XI. No. 8.

VAN LEED EN WAARHEID.

Een bundel opstellen
van

GERHARD RIJNDERS.

DE ROODE BIBLIOTHEEK - ZANDVOORT.

1927

Droeve cijfers.

De maatschappij is rot.

D'r zijn menschen met stalen schedels en gepantserde harten. Ze willen cijfers en feiten en die cijfers moeten groot, die feiten ontzettend zijn, vóór dat ze meevoelen.

Ik weet niet of mijn cijfers groot genoeg, mijn feiten voldoende vreeselijk zijn, om *hun* te toonen, dat de maatschappij rot is, om in hun hersenen 't te doen woelen en in hun harten een sprankje medegevoel te verwekken.

Laat ik probeeren:

Er werden in de maand Februari, alleen te Amsterdam, 11173 nachtverblijven verstrekt aan onbehuisden. En wel door de politie 317, door het Leger des Heils 2076 en door de Vereeniging „Hulp voor onbehuisden" 8780.

Om de rotheid van onze tegenwoordige maatschappij te beseffen, zijn deze cijfers onvolledig. Ge moet terzelfder tijd, als ge denkt aan die paria's zonder dak of tehuis, denken aan het groote cijfer van werklooze bouwvakarbeiders, dat hier nog en vooral in diezelfde maand, ronddoolde met stevige spieren, vereelte knuisten en de noodige vakkenis, hunkerend naar wat arbeid. Ge moet voorts voor gw geestesoog halen de onuitputtelijke voorraad kalk, steen en hout; ga dan vervolgens eens begrooten hoeveel goede woningen voor al die stakkers zouden kunnen worden gebouwd, en vraag u dan eens af, of zoo'n toestand gezond is.

Er zijn meer cijfers.

Bij de gemeentelijke Bank van Leening te Amsterdam bedroeg in diezelfde maand het aantal beleende panden 79120, tegen een totale waarde van f 342.753.80.

Ook hierbij moeten we even stilstaan. En wie nu lust heeft om een deelsommetje te maken, zal zien dat gemiddeld elk pandje een gulden of vier bedroeg. Daarmee is bewezen, dat er in één maand een **zeventig-duizend menschen** zijn geweest die met 'n pandje van een paar gulden naar den lombard moesten.

Dat waren arme stakkers. — Ja, ja ik hoor ze wel, die erge zuinige, verstandige huismoedertjes, die van een gulden een rijksdaalder kunnen maken; ik hoor ze wel foeteren: „Och mensch, d'r zijn van die lui die eeuwig en altijd naar de lombard loopen, die niet weten te overleggen, die....." ja, ik weet 't wel! Maar vast staat, dat 't arme drommels waren. Niet iedere huisvrouw ziet kans om met een tientje per week een groot huisgezin te onderhouden en dan nog wat over te leggen voor den „kwaden" tijd. Ach toe, neem 't ze niet kwalijk die zóó niet zijn en vraag, ik bid u, vraag of er geen voor-

raad genoeg is om elk tegen een matige inspanning van het noodige te voorzien. Of 't noodig is, dat er huismoeders zijn, die avond en nacht zitten te tooveren om van een oude jas een broekje en van een versleten rok een jurkje te maken; of 't noodig is dat immer door schrale en flauwe kost op de tafel van een werkman moet, of hem ook niet eens wat lekkers toe komt..... Nog eens: vraag u af of elk niet van den grooten, grooten voorraad een ruim deel kan hebben. Prijs en bewonder de werkmansvrouwen, die nooit naar „oome Jan" gaan, maar toe, veracht ze niet, die niet zoo zijn. Beklaag beiden en veracht een samenleving, die zoo slecht, zoo rot is, dat duizenden gebrek hebben aan het noodige terwijl er overvloed is.

Er zijn nog meer cijfers, nog meer feiten.

In het armenhuis te Amsterdam bevonden zich op 28 Februari 759 personen. Bedeeld werden in Januari 7675 personen, in Februari 7883.

Bedenk hierbij *wie* in de genade der heil'ge filantropie vallen. 't Zijn niet de armsten der armen, 't zijn de vrijmoedigsten, de door-de-wolf-geverfden, die de „slagen" weten om de huisbezoekers te bewerken. En zij zijn 't, bij wien alweer de misère het spoedigst zijn stempel drukt op uiterlijk, kleeding en huisraad. Wee, wee degenen, die den laatsten stuiver voor groene zeep, de laatste 2 centen voor een kaartje garen gebruiken! Ongelukkig zijn zij die 't niet kunnen, niet verstaan om der armvoogden verharde harten te vermurwen — ze krijgen niets, hoewel dikwijls de ellende bij hen nog grooter is. — Of die filantropie dan niet een mooie trek is van onze verdorven maatschappij? Wel neen. 't Maakt den achtergrond des rampspoeds donkerder. Immers zijn zij het, die veel gestolen, veel geroofd hebben van het gemeenschappelijke goed, die nu gaan denken aan filantropie. Men moet al erg deftig, dat wil zeggen verbazend voorspoedig zijn in het naar zich toe halen van de goederen der aarde, voor dat men, en dan pro forma, aan liefdadigheid gaat doen. Hebben de geldwolven veel hinder van het bedelvolk aan de deur, dan zetten ze het koperen plaatje onder de schel: Leifdadigheid naar vermogen. Dat beteekent: *Ga door armoedzaaiers, ik geef elk jaar vijftig pop voor de bedeeling. Ga daar heen, ongeluk, en daar zal men zien of je werkelijk honger hebt, of de binnenkanten van je groote tronie genoeg tegen elkaar kleven, of er genoeg wandluizen over je grond loopen..... of je soms nog een legerstede hebt, waar je je pijnlijke, bonkige ledematen op kunt uitstrekken.* — En..... of je wel gedoopt en aangenomen bent in naam van Christus, vóór zijn kerk zich over je zal ontfermen... De filantropie teekent de maatschappij mede als rot.

Er zijn, ten slotte, nog meer cijfers en feiten.

De totale bevolking, welke gedurende het jaar 1906 aanwezig was in de bizondere strafgevangenis bedroeg 342, in de gewone strafgevangenis 11015, in de rijks-opvoedingsgestichten 849, rijks-werkinrichtingen 6470.

O, was 't mogelijk, om stuk voor stuk van die menschen na te gaan het „waarom" van hun misdaad! Was 't mogelijk om te kloppen aan de ijzeren deuren van hun cellen en te vragen: wat bracht u hier? Was 't doenlijk om te peilen in 't verleden van die Veenhuisboeven, te vorschen in de afkomst van die jeugdige „misdadigers" der Rijks-opvoedingsgestichten, ge zoudt in monotoon zien en hooren: ellende, ellende, armoed, armoed, veronzedelijking, te zwak om de wilde kamp om 't bestaan te voeren — ge zoudt het altijd weer hooren: het is de maatschappij, die misdadigers kweekt en ze dan voor den rechter doet slepen die ze met een gewichtigen omslag naar de gevangenissen zenden; het is de maatschappij die duizenden aan den afgrond der ellende voert en ze poogt te redden als ze erin gestort zijn.

Er zijn menschen met stalen schedels en gepantserde harten. Ze vragen altijd cijfers en feiten en eerst als die cijfers groot, die feiten schrikbarend zijn, dan pas zullen ze een oordeel vellen.

Meer cijfers had ik niet.

Hoewel ze er zijn: het cijfer der nachtvlinders, der ongelukkigen die voor een paar centen haar lijf aanbieden, der zelfmoorden uit wanhoop der teringlijders door ongezonden, langen arbeid en slecht voedsel, der slachtoffers van de grootindustrie die voortgedreven door de nooit te verzadigen winstzucht van het kapitalisme, hun ledematen of leven laten tusschen de kamraderen der machines of in de mijnen of op slechte zeeschepen.

Neem nu voor al deze laatsten een willekeurig klein cijfertje en tel dat dan bij die officieele van hierboven — zou 't totaal dan groot genoeg zijn om de meest gevoellooze, hartelooze, verstandlooze, cynische mensch te overtuigen dat de maatschappij rot is?

Ik weet 't niet.

Maar mij is 't genoeg. Ik behoef niet meer cijfers en feiten om deze maatschappij te vervloeken, om een rebel te worden en den oorlog te verklaren aan allen die bewust of onbewust, met direkt voor- of nadeel zoo'n maatschappij bestendigen. Voor mij is 't niet noodig om grooter ellende te zien uitgedrukt in cijfers, eer mijn gedachten zich verwijlen naar 't ellendeleven dier medemenschen. Mij zijn de feiten ontzettend genoeg om mijn ziel te doen grieven van woede en smart....

Ik denk mij in het leven van één zoo'n mensch.

Dat is genoeg. Want zoolang nog één mensch lijdt door stoffelijk gebrek, zoolang deugt de heele maatschappij niet. En zou ik dan niet verfoeien een samenleving waar er duizenden zijn?

Er zijn menschen met stalen schedels en gepantserde harten. 'k Weet niet of ze zullen getroffen worden door mijn droeve

cijfers. Misschien zijn er die een oogenblik geschokt worden, doch de trilling der opstand doen kalmeeren door drogredenen als: „'t kon slimmer", „'t is altijd zoo geweest", „'t zal wel zoo blijven", „'t is beroerd, maar wat zal je d'r aan doen".

't Kan me niet schelen, want ik ga door, en naast me gaan m'n kameraden. En we voelen ons groot, al zijn we nog klein, sterk, al staan we zwak, moedig al is de strijd ook bitter, zwaar en lang. We putten nieuwe levenssappen, nieuwe strijdlust, geestdrift, liefde ..... haat, uit al onzen tegenspoed.

We beuken en rammen met koene, forsche slagen op de hinderpalen en slagboomen — de stalen schedels en gepantserde harten — en vorderen langzaam, stadig, doch zeker en stellig op den weg naar ons ideaal.

Recht voor ons uit lachen de silhouetten der kimmen en torentransen van de wereldstad, onze stad, waar geen knechten, geen hongerigen en dakloozen zullen zijn, omdat we dáár geen meesters, geen uitbuiters en geldploerten meer zullen hebben.

Ja, daar gaan we heen en geen enkel doeltreffend middel zullen we ongebruikt laten om daar te komen.

De demokratie en de demokraten.

Ge vindt onder de aanhangers der verschillende beginselen altijd menschen die 't waarachtig eerlijk meenen; die overtuigd zijn van de juistheid en onverwerpbaarheid hunner denkbeelden; beste, brave menschen, waar je alleen maar medelijden mee krijgt bij de aanschouwing hunner dwaalbegrippen.

Ge vindt onder elke partij ook gewetenlooze schurken, kerels die geen snars *zelf* voelen van hetgeen zij anderen. voorhouden, wier daden vloeken tegen hun theorien.

Hoe meer vette baantjes er in zoo'n partij los te peuteren vallen, hoe vaster de bodem is voor eerzucht-duikelaars, hoe grooter het aantal leiders is en hoe onbeperkter hun macht — des te meer van die patsers vindt ge bij zoo'n partij of fraktie. Schaarsch zijn ze daarentegen bij de partijen of frakties waar geen vette baantjes te plukken zijn, waar de bodem voor eerzucht-duikelaars te drassig is, waar voor leiders geen of weinig plaats en hun macht in elk geval beperkt is.

Veel tegen-de-theorie zondaars vindt ge bij de nieuwste politieke streverspartij oftewel sociaal-demokratie.

Waarom daar juist? Zie hierboven.

En dag aan dag beleeft men dan ook van die gebeurtenissen die alleen den mensch, welke de psychologische motieven van partijen en partij-menschen niet kan doorgronden, verwondering baren.

Op een paar feiten wil ik thans even het licht laten vallen.

Voor eenigen tijd vond te Keulen een kongres plaats van vakvereenigings-ziekepotten. Onder meer zou daar behandeld worden een afzonderlijke loonstandaard voor de beambten en loopers welke in dienst zijn der bij het verbond aangesloten ziekepotten.

De afdeeling Dresden, welke de leiding van het verbond van ziekepotten in handen heeft, legde de vergadering een tarief voor, toegelicht door den vroegeren pottenbakkersknecht, thans rijksdag-afgevaardigde, Fräsdorff. Er ontstond nu een heftige diskussie met de aanwezige beambten en loopers, die zelf hun eigen loonregeling hadden medegebracht.

Daar het aantal aanwezige beambten groot en dus de kans van verwerping van het „patroons"-tarief niet gering was, kreeg meneer Fräsdorff het benauwd en schreewde: **Als onze loonregeling wordt verworpen, dan sluiten we alle beambten uit!**

Uit de vergadering riep men: is dat demokratisch? waarop de politieke geluk-scharrelaar antwoordde: zeker, dat is „beperkte" demokratie! En hij verklaarde vervolgens plechtig dat de heeren „Geschäftführers" nooit het tarief der beambten zouden goedkeuren.

Er was op die vergadering gelukkig nog wat eergevoel onder de aanwezige ondergeschikten. Men gaf te kennen van „beperkte" demokratie niets te willen weten en eischte onder demokraten onbeperkte demokratie.

Die meneer de ex-pottenbakker is ook een van die strevers die lang en voortdurend gloedvol redevoerden over „demokratie", de macht moet bij 't volk berusten; een van degenen die op elke vergadering aanheffen het aandoenlijke lied: *Das freie Wahlrecht ist das Zeichen* (het vrije kiesrecht is het wapen). Die meneer Fräsdorff is een van die lieden welke hun doel bereikt hebben: opgeklommen langs de skeletachtige arbeiders-ruggen tot het gestoelte der eer en thans met verachting wegtrappend de beginselen waaraan-ie zijn fortuin te danken heeft. O! straks als zijn rijksdagzetel gaat wankelen en hij komt weer bij zijn „broeders" de pottenbakkers, dan zal hij weer druk afgeven op de bourgeoisie, de slechte bourgeoisie, die arbeiders in hun recht wil bekorten.

Hoort de heeren van dat slag ook maar eens schetteren over het beperkte kiesrecht voor den landdag! Wie heeft ze niet gehoord bij de demokratie-beperking in Hamburg en Saksen?

Ellendige gelukzoekers, arme, beklagenswaardige en stomme arbeiders, die 't spel dier „demokraten" niet doorzien.

Nu m'n booglamp toch eenmaal brandt, wil ik nog even bijlichten een soortgelijk geval, dat zich afspeelt in onze naaste omgeving en derhalve niet geheel onbekend is.

In de Fransche laan vindt je ook zoo'n stel strevers, kerels die ook welvoeren bij het pleiten voor „onbeperkte" demokratie. Ja, die nog kort geleden bij de kiesrecht-betooging schreven en redevoerden over het „eerste burgerrecht", over het recht dat elk burger toekomt om medezeggingschap te hebben in het bestuur der zaken van stad en land. Die met groot vertoon van verontwaardiging afgeven, jaren lang reeds, op de „beperking der demokratie" de onmondigheid van een deel des volks.

Wat doen deze huichelaars echter waar zij zelf aan de regeering zitten van een gooten vakbond; nu zij zelf er ook belang bij hebben om een deel hunner ondergeschikten, 't lastigste deel, onmondig te houden?

Ze doen precies als de rest.

De A. N. D. B. heeft een kategorie van leden, de zoogenaamde geadmitteerden. 't Zijn menschen die voor enkele jaren, toen de industrie in de misère was, door den honger gedreven, een ander bestaan zochten, een bestaan buiten het diamantvak. Toen de verdiensten weer wat beter, de vraag naar werk-krachten grooter werd, gooiden velen den voddenzak, appelenkar, of courantendrager van zich af en zochten weer een plaatsje achter den molen. Lid worden van den Bond was natuurlijk al een eerste vereischte voor hen. Of in die jaren van hun niet-lidmaatschap die bond ook een evolutie heeft doorgemaakt waardoor zijn wezen en karakter indruischt tegen hun principe;

of er ook al in dien tijd veranderingen zijn aangebracht in bestuur of anderzins, wilden zij een stuk brood verdienen in het vak dat zij in hun jeugd met veel moeite en inspanning hebben geleerd, dan was hier gebiedende noodzakelijkheid zich in te lijven bij den bond, de heerlijke bloem der vakvereenigingen.

Maar dat is nog 't slimste niet, slimmer, vloekwaardig is het feit, dat deze „geadmitteerden" 15 maanden lang f 1.50 per week kontributie betalen zouden, dat ze geen syllabe medezeggingschap in het bestieren der zaken hebben, en geen halven cent voordeel trekken!

En de lieden die dergelijke feodale maatregelen in hun rampzalige hersenkassen uitbroeien, de heeren-bestuurders, dat zijn dezelfde pochanen die op volksvergadering en meeting, in courant en tijdschriften afgeven op de bourgeoisie, die wreede bourgeoisie, die vele landsburgers belasting laat betalen zonder dat zij kiesrecht hebben. Dat zijn de kerels die ons belasteren, ons in de gevangenis doen sluiten als we ons verweren, die ons handlangers noemen van de bezittende klasse, ons zullen treffen in de broodwinning, tegenwerken in dagen van strijd — en dit alles omdat wij hun heiloos spel doorzien en den arbeiders ons woord van waarschuwing laten hooren!

Dat zijn je demokraten, dat is je democratie!

Die een el of wat van dat goedje wil hebben, gaat naar de Fransche laan of anders naar 't Centraal magazijn Engelufer, Berlin.

Natuurlijk, wijst men hen op deze verbazende inkonsekwentie, dan hebben de heeren, hier als elders, hun smoesjes al klaar. Hier zal je van ze hooren dat die geadmitteerden *dit* en *dat* en *zus* en *zoo* en dat ze daarom 15 maanden onmondig worden gehouden.

Maar ook de bourgeoisie, die een deel van 't volk dwingt te leven onder haar wetten en maatregelen, zonder dat de onderhoorigen iets in te brengen hebben, ook de bourgeoisie heeft haar „ditjes" en „datjes" „zusjes" en „zootjes" als zij het kiesrecht blijft beperken. En diezelfde smoesjes die door de politieke strevers worden gegeeseld, gebrandmerkt, worden door hen gebruikt als zij zelf de macht in handen hebben om hun „onderdanen" „er onder" te houden.

Zeker, waarachtig, de demokratie is een eisch van billijkheid en rechtvaardigheid. Waarom zou de werker zijn eigen beulen, zijn eigen budgetvreters niet mogen kiezen? Waarom zou hij niet medezeggingsschap hebben mogen in de bepalingen hoe zij uitgekleed en gevild moet worden?

Maar de groote vraag is of hij er niet beter bij vaart zonder beulen en budgetvreters en zonder die vilderij. Want zoodra hij immers van zijn medezeggingschap gebruikt maakt in dien zin, dat hij er iets bij zou kunnen winnen, dan .... zie maar hierboven.

Dat in een toestand van demokratie de macht bij het volk zou berusten, is eenvoudig niet waar. De macht berust bij de leiders die het volk kiest. En die leiders handelen naar willekeur. Zoodra „het volk" hun plannen begint te dwarsboomen, zijn ze er bij om het den mond te snoeren en handen te binden. En bij dit karwei vinden zij steeds de meerderheid, „de zwakke menigte, die volgt, zonder het flauwste begrip te hebben van wat zij wil", als stevige bondgenoote.

De zwakke menigte, de groote massa, die moet dan ook met betere levenssappen doordrongen worden. Gaan we dààr toch heen: tot die groote massa en brengen daar onze denkbeelden van zelfdoen en wantrouwen in de strevers.

Dat geen „demokratie", dat geen enkele „kratie", dat geen volksmacht, dat geen enkele macht die men overdraagt in de handen van anderen, in staat kan zijn de nooden en slavernij des volks op te heffen — dat hebben wij de groote massa te leeren.

Zoolang, — o dat dit toch de misdeelden bedenken! — zoolang de mannen met gladde tong en vaardige pen nog aambeeld zijn, dus geslagen worden, zoolang zullen ze tong en pen gebruiken om tegen alle slagerij te ageeren. Niet zoodra echter zijn ze zelf tot hamer gepromoveerd, of ze slaan en beuken en rammen als de rest en tong en pen zullen zich dapper weren om deze afschuwelijke beginselverloochening goed te praten.

Dit alles leeren wij uit de feiten hierboven bijgelicht. Meerdere feiten hebben zich reeds voorgedaan, wij wijzen er dag aan dag bijna op, en meerdere feiten zullen zich helaas nog wel voor moeten doen, eer de oogen en ooren van de „zwakke menigte, die volgt" zullen opengaan. Nog veel teleurstellingen zullen de naar een beter leven snakkende werkers moeten ondervinden, alvorens zij tot de erkenning zijn gekomen dat de arbeidersbeweging zoo moet zijn ingericht, in die banen moet worden geleid, dat er geen plaats, geen ruimte, geen gelegenheid is voor strevers van allerlei slag.

Die heden onze vriend en broeder in den strijd voor de vrijheid is, wordt morgen onzen tiran, indien wij hem macht in handen geven

Dat daarom alle macht naar waarheid bij het volk zelf beruste. Dit is mogelijk door de vrijheid, door de afwezigheid van elken regeeringsvorm, buiten die *van ons zelf over ons zelf.*

De feiten spreken.

't Is nog niet zoo lang geleden dat op een vergadering een verslaggever van een liberaal blad een beetje met mij debatteerde over de mogelijkheid van een maatschappij van vrije en gelijke menschen. De man — hij was liberaal moet je denken — voelde veel, erg veel voor de vrijheid. Maar de vrijheid niet als basis der gelijkberechtigdheid, de waarachtige vrijheid dus, neen, daar wou-ie niets van weten, want die was onbestaanbaar.

En we stelden beiden voorbeelden, zooals 't altijd gaat.

Hij zij ongeveer: Stel, geachte spreker, we leven in uw toekomstmaatschappij. Het is op zekeren keer stormweer. Maar er moet een schip over de zee of rivier. Het is in 't belang van honderden dat een lading proviand of anderszins wordt overgebracht. Honderden kunnen het schip niet bemannen. Wie zullen nu hun leven wagen voor die honderden als 't elk vrij staat te doen of niet te doen, en geen mensch er door maatschappelijke positie toe gedwongen is?

Hieruit wilde mijn opponent de onmogelijkheid van het anarchisme distilleeren.

Ik antwoordde dat ik geloofde aan 't wederkeerig dienstbetoon, aan de offervaardigheid der menschen en wees op de dingen die men in deze maatschappij deed, waarin de menschen met bijna onweerstaanbaar geweld worden gedwongen tot de praktijken van 't laag egoïsme en grove onverdraagzaamheid en plompe zelfzucht. Ik behoefde dus niet te wanhopen aan 't mooie in den mensch in een maatschappij, waar 't mooie zoo goed tot uiting kan komen.

Toch gaf ik toe dat er hereditair belaste, sleche karakters konden overblijven. En dat het noodlot zou kunnen willen dat in een groep van deze menschen bij gevallen als bedoeld, de een voor den ander weigeren zou zijn leven te wagen voor de gemeenschap.

't Zou ook kunnen zijn dat het gevaar zoo groot was dat slechts helden — en helden zullen wel altijd schaarsch blijven — de taak zouden durven volbrengen. Maar dan van tweeën een: òf men moest zich allen schikken in het onvermijdelijke, wat heel wat nobeler was dan tegenwoordig waar menschen voor een stuk brood gedwongen worden voor den rijkdom van een ander zijn leven te wagen — òf men zou zijn toevlucht zoeken bij het menschelijk vernuft. En daar zal altijd toevlucht worden gevonden. Het menschelijk vernuft staat niet stil. 't Gaat voort, immer voort. Dat menschelijk vernuft zal naar hulpmiddelen uitzien, hulpmiddelen die den menschelijken arbeid vergemakkelijken of vervangen.

Hier interrumpeerde mijn tegenstander: Maar er zullen toch wel altijd menschen noodig zijn om een schip over zee te brengen. Of gelooft u dat er een schip zal uitgevonden worden dat van Amsterdam naar Londen gaat, zonder iemand er op die 't stuurt of verzorgt?

Dat geloof 'k, zei ik.

Toen lachte de man en velen lolden met hem.

Dat lachen vond ik stom. 'k Werd er woedend over. Ik schreeuwde door de loldeining: Op 't gebied der feiten behoort niets tot 't onmogelijke! 't Werd toen weer stil en mijn opponent zei met een medelijdend glimlachje op 't gelaat: Maar dat zal dan nog wel een paar duizend jaar duren, eer 't zoover is.

Maar ook dit wilde ik niet aanvaarden. Ik zei te gelooven aan de verwezenlijking van wat men thans belachelijk vond, binnen afzienbaren tijd.

En ziehier wat de techniek ons thans reeds gebracht heeft op 't gebied der scheepvaart.

Nauwelijks zijn wij bekomen van de verrassingen, die de draadlooze telegrafie ons bood, of men vertoont ons vaartuigen, die zonder eenige mechanische verbinding met den vasten wal van daar uit worden geregeld en bestuurd, met even veel gemak, alsof de bestuurder zich aan boord van het vaartuig zelf bevond!

Bij eenig nadenken moet men evenwel tot de konklusie komen, dat zulk 'n inrichting, zoo al niet voor de hand liggend, dan toch vrij wel denkbaar is. Gegeven eenmaal het vermogen, om door middel van Hertz'sche golven op verren afstand een stroomkring naar willekeur te kunnen sluiten en verbreken, zooals bij de draadlooze telegrafie geschiedt, moet het ook niet zoo heel moeilijk zijn, om niet alleen een simpele telegraafstift op en neer te doen bewegen, maar ook motoren van een bepaald arbeidsvermogen te doen werken en die werking door middel van dezelfde electriciteitsgolven van een afstand uit te doen plaats hebben, daar het er slechts op aan komt, stroomen te sluiten en te verbreken, waardoor de schakelinrichting van de motoren en andere apparaten worden in werking gesteld.

Vergenoegde men zich in der beginne met het in werking brengen van eenvounige motoren en werktuigen, als een ventilator, een magneet, enz., thans heeft men het zoover gebracht, dat men een vaartuig niet alleen doet voortbewegen op kommando door middel van Hertz'sche golven, doch ook allerlei stuurbewegingen, achteruitdraaien, keeren, enz., doet uitvoeren. Natuurlijk is het mechanisme, waarin deze voorwaarden worden vervuld, van militairen aard. Wanneer het vredelievende doeleinden geldt heeft men in den regel niet zooveel vernuft en geld over voor het doen van proeven, die op zichzelf geen geldelijk voordeel brengen!

Het vaartuig in kwestie dan, is een torpedo, uitgevonden door den Franschen ingenieur Lalanda. Men denke zich twee lange cylinders, aan beide zijden puntig eindigende (de gewone torpedo-vorm dus), door een stalen raamwerk, op een afstand van ongeveer een meter evenwijdig verbonden. De onderste cylinder, de grootste, is circa 11 meter lang, een meter dik, en bevat alle instrumenten en werktuigen, welke voor de besturing en voortbeweging noodig zijn. De bovenste cylinder, welke juist aan de oppervlakte van het water drijft, dient hoofdzakelijk om den hoofdcylinder recht te houden en draagt twee kleine masten, welke dienen om het schip van den wal uit in het oog te kunnen houden en tevens de elektrische golven op te vangen, dragen dus de „antenne". De hoofdtorpedo heeft achterin de verschillende instrumenten en de motor, waarmede de schroef in beweging wordt gebracht. In het midden bevindt zich een accummulatorenbatterij, die den stroom levert voor de beweging van de verschillende motoren en apparaten. Deze batterij heeft kapaciteit voor vier uren. Voorin eindelijk is de ruimte voor de springstof, welke men eveneens van den wal uit kan doen ontbranden.

De wijze, waarop het wonderbare vernielingstuig wordt geregeerd, komt ongeveer op het volgende neer: De reguleerweerstanden en schakelaar van den hoofdmotor, waardoor deze wordt geregeld, wordt bewogen door een of meer hulpmotoren; evenzoo geschieden de verschillende stuurbewegingen door een stelsel van hulpmotoren, waarvoor de stroomkring wordt gesloten door middel van een ronden schakelaar of kommulator, die twaalf kontakten bevat. Deze schakelaar wordt rondgedraaid door een magneetstelsel, dat op zijn beurt weer afhankelijk is van de elektrische golven, uitgezonden van den wal.

Doet men aan wal nu in den Markonischen seingever één vonk overspringen, dan werkt aan boord het magneetstelsel éénmaal en doet den ronddraaienden schakelaar (kommulator) één kontakt verspringen. Hierdoor wordt bij voorbeeld de stroom voor de beweging voor „vooruit" gesloten. De hoofdmotor krijgt stroom van de akkumulatorenbatterij en de torpedo zet zich in beweging. Doet men twee vonken overspringen, dan doen die twee stroomstooten, in de lucht als electrische golven overgebracht, in de torpedo den kommulator twee kontakten overspringen, waardoor de stroom gesloten wordt, bij voorbeeld van de links stuurbeweging, en richt zich dus het vaartuig naar links. Drie kontakten beteekenen: „rechts"; vier: „verlangzamen", enz.

De eerste proeven zijn genomen in Antibes, aan de Fransche kust. Het vaartuig luisterde merkwaardig goed naar de kommando's, die van den wal uit door de lucht werden gezonden. Onmiddellijk na het afseinen van 't kommando voerde het schip de gewenschte beweging uit. Men liet het zelfs om een oorlogsschip heenvaren.

Om ook 's nachts de beweging van de torpedo te kunnen zien, draagt een der masten, die eenige meters hoog zijn, een lamp, die eveneens door middel van de draadlooze bevelen kan branden of uitgaan.

De gegevens hierboven worden ons versterkt door de technische medewerkers aan een onzer grootste dagbladen — 't is heusch geen Kamper-ui.

Er nog veel aan toevoegen?

Och neen! De feiten spreken. Laten wij ons voordeel er mee doen. Laat ons steeds sterker en brutaler worden in onze voorspellingen over den vooruitgang van het menschelijk vernuft. Het menschelijk vernuft dat groot en ontzaglijk breed in zijn vlucht, morgen bereiken zal, wat heden de behoudsmenschjes belachelijk en onmogelijk vinden, dat zal onze trouwe bondgenoot zijn bij de verdediging onzer nieuwe sociale openbaring.

Zij laat de feiten spreken.

Ook vooral moeten wij er dan op wijzen hoe verder en meer zal worden uitgedacht als *elk* zich aan de wetenschap kan wijden en *alles* ten voordeele van *allen* komt.

WINTERWEE.

Glibberig, slijkerig zijn de stadsstraten; papperig vet de buitenwegen; de korte dagen zijn drenserig, grienderig...... nog te lang. Geen zonnestraaltje breekt meer door de grauwe, dikke luchten.

't Is diep in 't najaar.

Nog een paar weken, wellicht dagen, en hij is er: de winter. Ach, dat bange jaargetijde! Waar moet 't weer heen met honderden en duizenden?

Naarmate de winter nadert, stijgen reeds het wee, de jammer, de angst onder de misdeelden. Schrikbarend stijgen de werkloozencijfers in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en verder: Londen, Parijs, Berlijn — overal in de groote steden wordt 't slimmer met het getal werkers dat doelloos rondslentert langs de gevulde pakhuizen, uittartende winkelkasten, naar biefstuk ruikende restauratiën..... Met half leege maag schuifelen ze voort over 't asfalt en weedom, wrok, gelatenheid, smart, angst, zielestrijd spreken afwisselend uit hun trekken.

En wat ge ziet van de wordende ellende, ziet ge alleen nog

maar op straat in de steden. Hoe zal 't reeds zijn in de krotten van kamertjes? Hoe op 't land en in de dorpen?

Met vasten, zekeren tred komt hij nader, de winter. En o niet overal ziet men hem met schik en angst komen! zij die kelder en zolder met brandstof hebben gevuld, geld en vooruitzicht hebben, ze kunnen 'm hebben. 't Geeft weer wat nieuw vermaak! Laat maar vriezen! .... Zij zullen met bont en pels bedekt op de ijsbaan zwieren. Laat maar sneeuwen! ... Zij zullen 't een genot vinden bij knetterende kachel en warme spijs en drank te turen naar warrelende vlokken. Laat 't stormen, regenen, hagelen .... 't deert den bezitters van geld en goed niet. Hij zal bij en voor alles middelen vinden om 't leven — ach dat korte leven! — in te richten naar den smaak.

Anders is dat bij de nietshebbers, bij de werkloozen en de werkhebbers die korte dagen maken en dus alles duurder moeten betalen. Het ijs geeft hem meest geen vermaak. De sneeuw slechts natte voeten. Hagel, regen, stormvlagen, ze dansen in den nacht als spoken om de slecht gesloten zolderkamers en landhutten. En klappertandend liggen ze onder 't dunne dek, slapelooos starend in de zwarte kamerdonkerte. Des daags gaan ze door weer en ontij. 's Morgens, steeds weer nieuwe hoop dat er iets gevonden wordt, maar anders dan teleurstelling vinden ze nooit.

Dat is de bittere klasse-tegenstelling, de ongelijke weegschaal des levens. Hier de arbeiders, schier alles voortbrengend en juist daarom gedoemd tot armoe en ellend, — dáár de kapitalist, niets voortbrengend en daarom voorzien van alles wat het leven tot genot en voldoening kan dienen. Meer dan anders komt in den winter die klassenscheiding uit; zie je 't duidelijker, dat wezens van gelijke natuurlijke orde, gelijk georganiseerd en dus gelijke rechten hebbende op hetgeen de aarde oplevert, dat zij verder van elkaar staan in de beschikking over de levensvoorwaarden dan menschelijkheid en rechtvaardigheid kunnen gedoogen. Want de scheidingsmuren zijn niet opgeworpen tusschen genieën en leeken, tusschen bekwamen en onbekwamen, tusschen sterken en zwakken, zij staan slechts tusschen bezitters en nietsbezitters, tusschen de roovers en beroofden dus, want alle bezit is afkomstig van roof. Zouden wij de eerste scheiding niet goedkeuren, de tweede maakt het onrecht grooter en slaat de haat tegen dit stelsel dieper in het hart van den opstanding.

't Is diep in 't najaar.

Nog een paar weken, misschien dagen, en de ellende stijgt ten top.

Wat 't worden zal?

Wie zal 't zeggen!

Mogelijk zal de schijn weer bedekken het leed van duizenden; blijven ze in hun koude, morsige kamertjes, stervend van honger en ontbering ..... Wellicht steekt de bourgeoisie de

kromme grijpklauwen uit, ditmaal met een aalmoes, gegeven uit sluwe berekening of te laat komend medelijden ..... Misschien ook valt een vonk in de opgehoopte brandstof, grijpt de vlam des opstands links, rechts om zich heen, hoog oplaaiend, wild verterend het kleed van schijn en liefdadigheid ...

Wij kennen de toekomst niet, wenschen haar niet te ontcijferen.

Maar wat er ook gebeure, één ding staat onwrikbaar vast en dat is wel dat in den komenden tijd onze stem zal weerklinken, harder en luider naarmate de ellende stijgt ..... en donderen moet ze als liefdadigheid in schijn of wezenlijkheid de ellende en het onrecht dreigen te bemantelen.

De bourgeoisie ploegt onbewust open de voren van ons bouwland. Het snijdend leed door haar nooit te verzadigen winstzucht aangebracht in 't werkers bestaan, zal ons de voren zijn waarin we 't zaad met kwistige hand gaan uitstrooien.

Nu gaan we onder de massa.

En wij zullen spreken.

Spreken over ons willen en zoeken. Ge hebt geen werk, zoo zeggen wij aan de werkloozen. Maar ziet de bouwvallige krotten en de groote voorraad kalk, steen en hout. Ge hebt geen voedsel, maar ziet den grooten voorraad opgepakt in magazijnen en pakhuizen. Ge hebt geen kleederen om uw verstijfde ledematen te dekken, maar ziet hoeveel er van dit alles is om de uwen van het noodige te voorzien. Ge hebt geen legerstede om uw afgetobd lichaam op uit te strekken, en meer dan genoeg is er om ook daarin te voorzien voor allen.

En tot allen die in meer of mindere mate lijden onder het winterwee spreken wij over de schreeuwende onrechtvaardigheid van dit verschijnsel. We gaan verder, en zullen bewijzen dat alle lapmiddelen hiertegen het kwaad niet uit den weg ruimen. Dat liefdadigheid in den vorm van giften of verzekeringstoeslag van Rijk of gemeente, gelijk aan het been is wat men den hongerigen trekhond toewerpt. Dat we een groot, onbetwistbaar recht hebben, het recht op het leven, en de middelen om dit te kunnen handhaven.

De bezitter van grond en arbeidsmiddelen beschikt door dit over het wel en wee der legioenen niets-bezitters. Hij laat werken, voortbrengen bij dag en nacht tegen hongerloonen; hij koopt machines die 't werk vlugger en zekerder verrichten, smijt de werkers op straat; hij exploiteert zwangere vrouwen en jeugdige kinderen en laat de gezonde, jonge kerels slenteren langs de straat.

De bezitter is de hel der armen. Waren er geen bezitters, er waren geen armen, geen ellendigen, geen rampzaligen, geen vertrapten, geen geknechten — er zouden minder tranen zijn en de tranen minder bitter

Spreken wij van bezitters, dan bedoelen wij hen die meer bezitten dan noodig is voor 't gebruik. Natuurlijk niet met

duimstok of weegschaal afgemeten. Neen, zij die tien en honderd en duizend en millioen maal meer bezitten dan zij noodig hebben voor een gezond en gelukkig leven, dat zijn de bezitters die het kwaad stichten, die de rampen brengen over het volk, de massa.

Allen bezitters van het noodige voor levensonderhoud, daar moet 't heen! Dus ook niet de „gemeenschap" in abstraktie moet de bezitster worden. Want dat kweekt nieuwe heerschappij. Dit brengt wellicht brood, maar geen vrijheid. Dit maakt de bestuurders of regeerders baas en meester over den grond en de arbeidsmiddelen en deze zullen het vrije, natuurlijke ontplooien van het menschzijn verhinderen, nieuwe privilegies scheppen, nieuwe wandaden begaan. Dus niet het staatsbeheer over fabrieken en werkplaatsen, mijnen en akkers. Eigen beheer, daar moet het heen! De vrije groepeering der individuën, de vrije federatie der groepen daar waar 't noodig geacht wordt.

Dan zal er brood voort 't lichaam, brood voor den geest zijn. Blijde levensmoed voor het kind, volle levenskracht voor man en vrouw, heerlijke levensvoldaanheid voor den grijsaard, zij zullen 's menschens deel zijn. Vreugde voor alle harten, denkkracht voor alle hersens, kunst en poëzie voor elken geest, fonkelend staal voor aller oog — waarachtig leven voor alle stervelingen.

Ja straks gaan we zaaien. Zaaien in de open voren. Straks gaan we spreken, straks is het tijd. En groeien en groeien zal 't weer. Er zal geluisterd worden.

Waar werd ooit gezaaid in vruchtbaren bodem, waar niets groeide? En waar groeide ooit iets waar geen zaad gevallen was?

Zou het spreken over ongelijke verhoudingen in de zoogenaamde maatschappij, op het oogenblik waarop de ellende van duizenden ten top gedreven is, niets geven?

Werkers, gij die loopt of straks zult loopen zonder voedsel in de maag, zonder het te hebben voor vrouw en kind, zult ge niet tot denken komen als wij u zeggen dat er genoeg voor allen is en gij slechts hebt te willen om reeds morgen aan den dag dat „genoeg voor allen" te veroveren?

Zult ge doof blijven als wij zeggen: ge hebt het aantal en dus de macht?

Neen, ge zult luisteren en begrijpen, alleen uw lafheid zal u weerhouden van het toetreden tot ons.

En die lafheid zal ook eens wijken, een kwestie van tijd.

Daaraan te wanhopen, zou ook een lafheid zijn van ons.

't Is diep in 't najaar.

De strijd tusschen het licht en de duisternis is haast volstreden. Nog deinst het licht terug. Tot straks, Kerstmis, dan wint zij weer, de machtige majesteit van het licht. Donker is

nog alles, koud, somber, en treurig. Maar straks zal de levenwekkende zonnewarmte alles weer doen ontwaken en jubelen. Nog gieren de stormen door het dorre woud, 't is de strijd van de koude tegen de wijkende warme luchten. En nog eenmaal zal die strijd woeden, dan weer loeien de orkanen door de reeds bottende boomen, dan dringen de koude luchten weer achterwaarts en wiegt de zoele lentewind het frissche jonge groen.

Zoo eeuwig en immer komt de vernieuwing en wijkt het oude. Wat in enkele maanden de natuur ons te aanschouwen geeft, dat speelde zich af in millioenen eeuwen in het heelal.

Door een eeuwenlangen nacht van woestheid en waan hebben aarde en menschheid zich heengeworsteld. Denkt u den oertijd..... Toen zeeën en rivieren, opgezweept door winden en orkanen het vasteland overstroomden..... Toen onmetelijke wouden herberg boden aan het verscheurend gedierte... Toen geen lachende velden, geen lommerrijke wegen, geen gezellige strandstoelen onze planeet versierden... Toen kwam het leven, het oorspronkelijke leven. En door alle vormen en gedaanten heeft zich het protoplasma ontwikkeld tot den mensch.... Denkt u dien oermensch! Hoe hij zich niet wist te beschutten tegen hagelslag en koude.... Hoe de heete dag zijn huid verschroeide en de donkere bange nacht hem heenjoeg in hollen boom of spelonk.... En de mensch verhief zich van sport tot sport op den ladder der geestelijke ontwikkeling. Wierp dijken tegen de bulderende zeeën, groef kanalen, legde spoorwegen en tramlijnen, overbrugde rivieren en bouwde steden; schiep standbeelden, parken en fonteinen; maakte den bodem tot een onuitputtelijke bron van welvaart en vreugde.... De menschheid staat in het teeken der lente.

Maar de maatschappij? Het menschdom?

Zij steekt diep in het najaar!

Najaar in het maatschappelijk leven. Verval, verwoesting van de oude vormen. De maatschappij heeft gekend haar lente en zomer, doch altijd voor enkelen. Straks komt de nieuwe winter. Nog veel weer en ontij, dan de lente, de lente voor allen, de lente voor het proletariaat.

Moed houden vrienden!

Nog veel leed, nog veel strijd.... maar dan de overwinning.

Nog vele bange winters met werkloosheid, honger en ontbering, maar eens komt het brood en recht voor allen.

Nog veel worsteling door nacht en duisternis, dan komt de schemering en — het licht.

Moeder, ga voor je Kindje staan!

Moeders, 'k weet zeker: ge vindt den oorlog verschrikkelijk! O ik weet zeker, als ge in uw dagblad leest van zóóveel dooden, van zóóveel gewonden, dan denkt ge aan uw kind, uw jongen, dien ge liefhebt, waaraan natuurlijke banden u binden, wiens lijden uw lijden, wiens smarten uw smarten zijn, wiens dood u een doodsteek in 't hart is. En als iemand u zegt: „die veldslag had niets om 't lijf, daar vielen maar 10 dooden", dan weet ik dat ge van zoo'n redeneering niets begrijpt en dat uw moederhart zegt: wat geeft 't voor de moeders van die tien dooden, of er buiten hun jongens niet meer vielen! Is de smart van de moeder van één zoo'n dooden jongen niet even groot?

Moeder! Ge zit daar met uw kleine schat op uw schoot, zoo even nadat ge de berichten van 't oorlogsveld hebt gelezen.

Wat houdt ge veel van dat kind, dat ge voedt met uw melk. Wat raakt-ie 'm! En hoe gelukkig zijt ge, hoe trillen uw nerven bij dat weghalen van die kracht van uw kracht, dat bloed van uw bloed, dat beste wat in u is. O, ik weet waar ge aan denkt: de melk uit uw borst zal vleesch worden... O zuig maar jongen, toe maar, toe maar, kleine schrok... zuig maar, lieveling!... mijn melk zal je groot maken, kloek en sterk je lichaam, krachtig je beenen, stevig je handen....

Ge ziet hem al voor u, man van 20 jaar! Wat is-ie groot, hij lijkt sterker en beter dan alle andere jongens. Wat zijt ge trotsch op hem. Daar is hij! Hij kust u voor 't voorhoofd en weer zegt-ie wat gij zoo vaak van hem hoorde: dag moeder! Waar gaat hij heen? Buiten roffelen de trommen en beieren de klokken. **Het kanon moet**

Vleesch hebben, het kanon heeft honger.... Dag moeder....

Binnen enkele dagen zal ginds in 't wijde veld zijn hoofd op een steen rusten en zijn voeten in den modder. Daar zal hij zijn laatsten ademtocht uitblazen, nog een

enkele maal roepend als toen hij klein was: Moeder! Moeder!... En ge zult hem niet hooren....

* * *

Moeders! Waarom voert men oorlog? Is 't voor uw geluk, voor uw welvaart? Maar kan er dan ooit geluk voor u bestaan als uw kind gedood of verminkt is? Is dàt niet

het vreeselijkste van alles? En welvaart... wilt gij die koopen met 't lichaam van uw kind?

Maar bovendien: men liegt. De volken hebben nooit belang bij den oorlog gehad en zullen dat ook nooit hebben. De arbeiders van de verschillende landen haten elkander niet. Wat zouden zij tegen elkander hebben? Wat zou de oorlog hun baten?

De groote heeren, zij hebben er belang bij. Het is het kapitalisme dat oorlog wil, om afzetmarkten te verkrijgen,

om schatten te verdienen in den handel, om geld te slaan uit de oorlogsleeningen.

Maar gij, o moeders! wat zou u een oorlog kunnen brengen, anders dan leed en tranen? Wordt hij gewonnen of verloren — als gij uw kind, uw lieveling verliest, kan er dan voor u nog iets te verliezen zijn? Neen, dat weet ge, dat voelt ge.

Moeders, alleen het kapitalisme heeft belang bij den oorlog. Oorlog en winzucht gaan arm in arm, na de menschheid te hebben gekruisigd en achtergelaten ten prooi aan weedom en ellende.

Nadat de heeren in vredestijd wapentuig, oorlogschepen, kruit, kanonnen en geweren hebben verschaggerd, gaan zij oorlogstoken en slaan op nieuw hun slag. En zeker, ook zij offeren wel eens een zoon, maar dat gebeurt heel weinig en als zij 't doen . . . dan bewijst dat te meer hoe verdorven de winstzucht hen heeft gemaakt, dan bewijst 't dat zij zóó diep gezonken zijn dat zij hun kinderen voor hun vraatzucht offeren!

Maar gij moeders, zoudt gij voor nog zooveel uw kind willen offeren?

Ja, hoogstens, als 't ging uit zijn vrijen wil en voor een hoog, verheven doel; ge zoudt grootsch op hem zijn als hij viel, reddend een evenmensch uit 't water of uit een brandend huis, ook als hij viel in een strijd tegen de grootmoordenaars die zooveel moedervreugde hebben verstoord, der menschheid zooveel kommer en rampspoed hebben bezorgd. De trotsch op uw jongen zou de smart om 't verlies lenigen en louteren uw wanhoop.

Maar als uw jongen valt op 't slagveld, moeders! dan is hij vermoord voor de grillen van een ander!

* * *

Moeders, men spreekt u van 't vaderland. Men zegt bijv. dat Nederland een heerlijk vaderland voor u is. En dat zelfde wordt in Duitschland van Duitschland, in Frankrijk van Frankrijk, in Rusland van Rusland gezegd. En

overal is 't vaderland een heerlijk land. Wat is daarvan eigenlijk de slotsom? Dat er geen leelijke of slechte vaderlanden zijn! En 't dus voor u eigenlijk 't zelfde is welk vaderland 't uwe is.

Maar men liegt. Gij moeders weet beter. Is 't vaderland u zooveel waard dat ge er uw kind voor zoudt offeren? Brengt 't vaderland u iets bijzonders? Zoudt ge niet liever met uw kind aan de Noordpool zitten, dan zonder uw kind in 't „vaderland"?

Het vaderland is een leugen. Het vaderland is geen vaderlijk huis dat u verzorgt, het is een land als elk ander land en waar ge als overal moet zwoegen voor een sober bestaan.

Wat brengt u het vaderland? Wat de koningin? Wat de vlag! Wat de „nationale eer?"

Als uw man het ongeluk heeft, door zwakte, tegenspoed of werkloosheid niet meer door zwaren arbeid in 't onderhoud van het gezin te kunnen voorzien, wat gebeurt er dan in uw dierbaar vaderland? Wat zal er dan van u ongelukkigen groeien en worden?

Dan zult ge met de uwen voor de lege broodkast staan. En welk een pijnlijke ironie moet 't voor u dan zijn, als ge uw kind schreiend van den honger, met de vaderlandsche kleuren ziet zwaaien!

* * *

Moeder, gij die uw kind zoo liefhebt en 't met diepe smart ziet vallen in den oorlog, waarom voedt ge 't voor kanonnenvleesch op? En dat doet gij! Ja, onbewust begaat ge die misdaad, volbrengt ge die bloedschande!

Hoe is een oorlog mogelijk?

Door 't militarisme.

Dat militarisme is de opgehoopte buskruit — slechts één vonk, en 't noodlot vindt plaats.

Wat is de militair?

Wat is uw jongen als hij soldaat is?

Hij is geen mensch meer.

Hij is een afschuwelijke automaat, een willoos werktuig in de handen der heerschers.

Men doet met hem wat men wil.

Maar moeders, dat is uw schuld!

Gij moet uw kinderen anti-militaristisch grootbrengen. Gij hebt ze afschuw ingebracht voor roovers en moordenaars, voor leugens en menschenkwaaddoeners. O, waarom

doet gij 't dan toch niet voor den oorlog, 't militarisme en 't vaderland? Of is de oorlog dan geen roof en moord, is 't vaderland dan soms geen leugen?

Moeders, leest wat onlangs onze propagandist Schermerhorn schreef:

„En de ouders — vloekend thans den oorlog: — hebben te begrijpen dat ze door de opvoeding hunner kinderen zoo ontzaglijk veel kunnen doen, als ze maar *willen*. En ze zullen willen als hun oorlogsafkeer *waarachtig is*.

Dan zullen zij met hunne jongens gaan praten over aard en wezen van 't militarisme en in 't jonge hart doen ontvlammen verlangen om te strijden voor hoogere belangen dan die, welke in den oorlog worden behartigd. En als hunne jongens uit school komen en zij verhalen van patriottische liedjes, die ze hebben gezongen, dan zullen de ouders onmiddellijk gereed zijn om anti-patriottische ideeën daartegenover te plaatsen en ze zullen er op wijzen hoe dwaas het is zich als natie te stellen boven andere naties en te zingen van bloed dat vrij is van vreemde „smetten" en ze zullen spreken van algemeene menschenliefde en broederschap.

Of: als de kinderen komen en met tintelende oogen vertellen van de heldendaden onzer admiraals, die hunne gevechten leverden op zee en de schrik waren van Engeland, dan stelt vader of moeder daartegenover het beeld van den zedelijken held en schildert b.v. een Luther, die den moed had zijner overtuiging of een Francisco Ferrer, die voor zijn verlichtingsarbeid in 't duistere Spanje 't leven liet of een Kropotkine, die alles, waar gewone menschen aan hechten prijs gaf, omdat hij strijden wilde voor de bevrijding zijns volks.

Zoo moet in de jonge harten vereering gaan gloeien niet voor de helden van zwaard en kanon, maar voor de zedelijke helden."

Eveneens hebben de ouders aan te kweeken eerbied niet voor uiterlijke grootheid en glans, voor ambtsdragers en waardigheidsbekleeders, maar voor karakter, voor humaniteit.

Van soldaatje-spelen mag geen sprake zijn bij de kinderen van hen, die zich anti-oorlogsmenschen of anti-militaristen noemen.

Hoe waar is dit alles. Moeders knoopt dit in uw ooren. Het militarisme heeft voor kinderen iets heel aantrekkelijks, door wat men met een vreemd woord noemt zijn *rethoriek*. Dat wil zeggen: de glimmende knoopen, de bonte kleuren, die regelmaat van stap, dat koddig gelijkmatig bewegen — het is een groot Jan-Klaassenspel — hoe afschuwelijk ernstig dan ook — in de oogen der kinderen. Voeg daarbij die trom of trompetter, hoe heerlijk is dat alles in 't kinderoor! En gij geeft ze soldaatjes en laat thuis hun kinderlijke fantasie vrij spel. De meester heeft hun voorgelogen van eer en roem die door oorlogsdoodslag en oorlogsroof kan verkregen worden en thuis worden die afschuwelijkheden herhaald in 't klein en de geest van uw kind verpest!...

* * *

Moeder ga voor je kindje staan!
Beschermt 't voor 't monster militarisme.
Toe vrouwen doet 't! En maak haast! Stel niet uit!
Vervult uw kinderen met afkeer van 't vervloekte heerschersbedrijf.

Voedt uw kinderen anti-militaristisch op en leert hen

in plaats van 't leugenachtige, schijn-vaderland, heel de menschheid liefhebben.

Doet 't moeders!

Ge zult dit bereiken:

U zult voorkomen dat uw kind eenmaal vrijwillig het soldatenpak aantrekt;

ge zult bewerken dat als uw jongen straks gedwongen wordt, hij 't doet met een vloek op de lippen.

En niet waar?

Als niemand zich vrijwillig geeft voor 't militarisme, en als de gedwongenen die den oorlog haten van tientallen duizenden, van duizenden tienduizenden zijn geworden.... dan komt 't verzet! Geen leugen en zotteklap over vaderland en vorstenhuis zal dan meer oorlog kunnen voortbrengen en de heerschers — zij kunnen desverlangd zelf elkander bevechten gaan!

Moeders, gij zult dan uw kinderen beschermd hebben!

Heeft de mensch een ziel?
Is de dood het einde?

DOOR

G. RIJNDERS.

DE ROODE BIBLIOTHEEK — — AMSTERDAM.

TER INLEIDING.

Reeds vanaf de vroegste tijden is 't voor de „Godgeleerden" noodig geweest dat zij het geloof verdedigden tegenover critici en twijfelaars. Waar echter die laatste bijna zonder uitzondering tot de geleerden en wijsgeeren behoorden, vloeide daaruit onvermijdelijk voort, dat de wederzijdsche vertoogen in zulke diepzinnige taal en duistere termen waren vervat, dat slechts de meer dan middelmatig ontwikkelde menschen de kwesties konden volgen. Voor de groote heffe des volks bleef de brandendste kwestie een gesloten boek; 't twistgeschrijf over duelisme (tweeheidsleer) en monisme (eenheidsleer), over materialisme en spiritualisme (de leerstellingen volgens welke het lichaam al of niet een daarvan onafhankelijke, onsterfelijke ziel heeft), over 't al of niet bestaan van God enz. al deze dingen gingen over de hoofden van de doorsnee-menschen heen

Zeker, het volk bemoeiden zich ook steeds met deze kwesties. Ook in den boezem van het volk vond men steeds twijfelaars en critici. Maar hoe werd er gedebatteerd? De besten onder het volk leerden bijbelfrazen van buiten — er zijn er geweest en nog die dat gansche boek bijna van buiten kenden en de ongeloovigen met een passenden tekst om de ooren sloegen. Maar de twijfelaars en ongeloovigen deden ook zoo en vonden, al naar gelang hun handigheid, een tekst om zich te verdedigen en hielp dat niet, dan kreeg men 't over den geest of den letter van den tekst. Dan had en heeft men onder de minder bijbelvasten de gemeenplaatsen. In den kroeg, bij den barbier, op 't karwei tusschen schafttijd of als de baas een glipper had gemaakt, kan men nog steeds gesprekken hooren als:

— Als er geen god bestaat, waarom is dan 't eerste wat je roept, wanneer je iets overkomt: O God!?

— Nou, dan zal ik mij er voortaan in oefenen en aanwennen om „O Anne!" te roepen — is 't dan bewezen dat 'r geen God is?....

— Hoe kun je ontkennen dat er een god bestaat, heeft iets een naam dat niet bestaat? Alles wat een naam heeft bestaat toch?

— Zoo? Dan bestaat de boeman ook....

— Als er geen god bestaat, waarom zweeft die naam dan op ieders lippen?

— Wel eigenaardig. Als 't waar is dat het uitspreken van Gods naam het bewijs levert voor zijn bestaan, dan zouden we aan moeten nemen dat de menschen die zoo verschrikkelijk vloeken feitelijk de beste verkondigers van het godsbestaan zijn!....

Op die manier gaat 't dan gewoonlijk voort. De handigste wint en de omstanders zullen, voor zoover onverschillig, den handigste toejuichen. Maar er komen andere tijden. De wetenschap drong door, tot zelfs onder het volk. Niet dat de mannen der wetenschap dat wilden of hebben bewerkt, o neen! 't Moet helaas worden erkend dat — met uitzondering van enkelen — de meeste hunner maar weinig moeiten hebben gedaan om de wetenschap te populariseeren, om zich verstaanbaar te maken voor het volk. Maar onder het volk stonden mannen en vrouwen op die, begaafd met een meer dan middelmatige denkkracht, zich de wetenschap eigen wisten te maken, wisten door te dringen tot de wijsbegeerten en het soms in al hun eenvoud en trots hun nederigheid en onbekendheid, tot een beduidende hoogten wisten te brengen. Zij zijn 't geweest die in de taal des volks de wetenschap tot het volk deden doordringen; zij zijn 't geweest en zijn het nog die op de werkplaats, in de fabriek, overal waar het volk leeft en zwoegt, het licht deden doordringen en de nevelen van onkunde en bijgeloof reeds een weinig deden optrekken.

Feit is, dat thans onder de eenvoudigste arbeiders het ongeloof wordt verdedigd met wetenschappelijke argumenten — met logika en niet meer uitsluitend met paradoxen, gemeenplaatsen of handigheidjes. En gelukkig.... priester en kerk worden niet uitsluitend meer uit 'n soort instinktieve afkeer vervloekt en verwenscht, maar de noodlottigheid en overbodigheid van hun bestaan wordt met aan de wetenschap ontleende feiten aangetoond, — eenvoudige logika heeft reeds hier en daar de plaats ingenomen van gezwets en fanatisme.

Het is begrijpelijk dat dit verschijnsel den priesters van allerlei kleur, niet is ontgaan. Zij hebben 't waargenomen dat het geloovig deel van het volk niet langer vaststond met 'n bijbelwoord of fraze, niet bestand was tegen de argumenten der twijfelaars, bestand tegen de populaire wetenschap! — De flauwe drogredeneeringen en praatjes, de dooddoenerige bijbelteksten als: „De dwaas zegt in zijn hart er is geen god", noch de bijbelsche profetiën van den anti-christ en evenmin de uit den volksgeest voortspruitende gemeenplaatsen, kun-

nen op den duur het wankelende gebouw van het geloof staande houden. En de vrije gedachten, de twijfel en vooral de min of meer beredeneerde onverschilligheid, maakten in den laatsten tijd dan ook snelle vorderingen.

En moest het geloof er niet in blijven?

Heeft men onlangs nog niet hardop de verzuchting geslaakt: „Hoe zullen wij de armen vrede doen hebben met hun lot als zij niet meer aan een god gelooven?

De kapitalistische maatschappij, zij mag dan niet tot vader en moeder hebben de Godsdienst en de Kerk, het valt toch moeilijk te ontkennen, dat deze beide een machtige invloed hebben op den geest en als uitstekende schutsschilden dienen voor de belangen der bezittende klasse.

Er moest dus iets op gevonden worden en men vond iets: Zooals de wetenschap moest ook de theologie worden gepopulariseerd, dat zou inslaan!.... En nu dezer dagen regent 't populair-theologische geschriften....

Deze voordracht houdende heb ik meermalen het genoegen gehad onder mijn opponente predikanten aan te treffen. Voor stampvolle zalen, met gemengd publiek, kruiste ik de degen met de predikanten: v .Wije, Fopma, Kielstra, De Hartog, Sap en.... Bakels! Ook met verschillende evangelisten trad ik in 't openbaar in 't strijdperk. Die debatten hadden steeds een zeer zakelijk verloop, de tijd van spreken was gewoonlijk gelijk verdeeld, zoodat geen der partijen iets te klagen had. Welnu, vooral het in 't vuur komen met de beroeps-verdedigers van het geloof, heeft mij zoo sterk gemaakt in mijn overtuiging als materialist en vrijdenker, dat ik meen een goed werk te doen mijn beschouwingen ook in druk te laten verschijnen.

Moge de arbeiders, mijn klasse-genooten en vrienden, deze artikeltjes goed ontvangen. Nieuws vertel ik niet. Wie vertelt eigenlijk iets nieuws? Maar ik heb 't zelfvertrouwen dat mijn beschouwingen in een zoodanigen vorm zijn gegoten, dat de achterlijkste onder het eeuwenlang stelselmatig domgehouden volk, mij kan begrijpen.

Dat de volgende beschouwingen dus hun weg zullen vinden onder de arbeiders, daaraan twijfel ik niet. Zelfs durf ik te hopen dat zij de eerlijke geloovigen tot denken zullen stemmen en mijn vrienden tot leidraad strekken bij hun propaganda op werkplaats, veld en fabriek.

ONSTERFELIJKHEID.

Het geloof aan God hangt ter nauwste samen met dat aan de onsterfelijkheid. Zeker is 't, dat er heel wat gelooverij verdwijnen zou als de menschen allen de zekerheid hadden dat de dood het einde is van ons bestaan. Vooral in den laatsten tijd, nu al het voorwaartsschrijden der wetenschap op velerlei gebied, de geluksbegeerten der menschen heeft afgewend van het bidden aan onzichtbare machten, nu het besef meer en meer doordringt dat de mensch in zijn honger naar levensgeluk toegewezen is op zijn arbeid en strijd — in dezen tijd vooral verliest de gelooverij een groot deel van haar bestaansvoorwaarden. Dit voelt men meer en meer: In dit leven is geluk en voorspoed te verkrijgen en waar zij ons in den steek laten, zien wij de oorzaken en strijden er tegen. Maar wie waarborgt ons vrede en geluk in het leven hiernamaals? God wordt hier de troost voor velen en de priesters doen in veelal ook niet anders dan deze zaak exploiteeren, ten bate van het geloof aan te wenden. Neem duizend christelijke traktaatjes, zijn daarbij niet 999 die u in roerende „tale" vertellen van een zondaar die in het aangezicht des doods god ging aanbidden? Wanneer het ons heden mogelijk was het niet bestaan van de onsterfelijkheid aan te toonen, zóó dat twijfel uitgesloten was — als heden allen menschen de zekerheid hadden dat de dood het einde was, — reeds morgen zou 7/8 van de gelooverij zijn verdwenen.

Wat geschiedt er met ons na den dood? Deze vraag heeft de menschen bezig gehouden vanaf den tijd dat zij uit den dierlijken staat tot hooger bewustzijn waren gekomen. De priester heeft daarop een antwoord gegeven, een antwoord even gemakkelijk als dom, maar een antwoord, waar nog steeds duizenden voldoening in smaken.

Laat ons eerst even erkennen dat de dood een schikkelijk

raadsel is, waar velen, voor 't eerst er voor geplaatst, door geschokt worden. Ge hebt een nabestaande door den dood verloren. Nemen wij eens aan, die mensch stierf vrij plotseling, naar den volksmond: „zóó gezond, zóó dood." Ge staat aan het doodsbed. Die mensch ligt daar geheel compleet, want nemen wij aan hij stierf aan een inwendige kwaal. Daar ziet ge de handen die gisteren nog de uwe drukten, de mond die u gisteren toesprak, de oogen die in de uwe blikten, de beenen waarop hij zich voor de laatste maal van u verwijderde. Dat alles is er nog maar.... dood. Heel die mensch ligt daar, maar roerloos en ge weet: 't is geen slaap, geen tijdelijke bewusteloosheid, ge weet 't: straks zal 't vleesch van de beenderen afrotten en ook die beenderen zullen tot stof vergaan. Daar staat ge dus voor het raadsel des doods en altijd stond de denkende mensch zóó voor dat raadsel. En vooral waar gij weet — en de mensch, vanaf den tijd dat hij begon te denken, wist 't — dat dat het lot van allen, dus ook van u zal zijn, bekruipt u de angstige vraag: wat is hier gebeurd?

De priester, geroepen om van alle mysteriën een uitlegging te geven, zat met het antwoord niet verlegen. Hij sprak: wel vriend, ge begrijpt dat niet? Maar dat is toch eenvoudig! In dien mensch zat een ziel, die ziel is er thans uit en met haar de stuwkracht, de motor, van het denken, hooren, zien, loopen — De ziel? Ja de ziel. Zoo'n ziel is een ding en eigenlijk ook weer geen ding, je kunt 't niet pakken, niet zien, maar het is er. Die ziel heeft dat voertuig, dat koude lichaam verlaten en.... zij is nu op weg naar het zielenland, het oord waar de zielen van alle afgestorvenen zich bevinden en daar leeft zij die eigenlijk heel het gewaarworden, het zijn manifesteert, ongestoord voort — eeuwig, eeuwig voort.... De meer gemoderniseerden geloovigen kennen de ziel een ander lot toe. Zoo zal de theosoof u zeggen, dat de ziel van den afgestorvene ronddoolt, wachtende op een nieuwe vleeschwording (reïncarnatie) en de spiritisten vertellen u dat de zielen zich steeds om ons heen bevinden en de eeuwigen vervelende eentonigheid van hun bestaan verdrijven door het dansen met tafels en 't uithalen van allerlei vermakelijkheden op de „Séancen."

De levenden vinden troost bij deze verhalen van den dood. En meer troost als bij de woorden van een Spinoza die zei: „Wat de dood is? Och laten wij ons niet met den dood be-

moeien. Want als wij er zijn is de dood er niet, en als de dood er is, zijn wij er niet meer." De levenden scheppen zich allen een vereenvoudigde voorstelling van de orakeltaal der priesters. De een denkt aan een wagen waar het paard voor weg is, de ander aan een klok zonder uurwerk, 'n derde aan een lokomotief zonder vuur, 'n vierde aan een boot, waaruit de machine is verwijderd en weer een ander, in den modernen tijd, haalt zich een automobiel voor den geest waaruit de motor is weggenomen.... Men is getroost en de orthodoxe priester kan zijn werk voortzetten; de wonderen van het „zielenland" verhalen en de levenden voor de keus stellen daar in dat onbekende land van 'n nooit eindigende gelukzaligheid te genieten of — eindeloos de denkbaarste kwellingen te doorstaan.

De priesters sprongen altijd even gemakkelijk om met deze en aan dat soort gelijke kwesties. Zoo weten wij uit de geschiedenis dat 't in de middeleeuwen voor de priesters een open vraag was of de vrouw, hoewel natuurlijk ook sterfelijk, wel een ziel had. Op een der kerkelijke concilies kwam deze vraag ter tafel en waar de meeningen verdeeld bleven, ging men over tot stemming. En gelukkig voor de vrouw, hoewel 't bij 't kantje af ging: de meerderheid nam aan, ze had een ziel. Hoe men zich uit de moeilijkheid gered zou hebben, indien de priester eens voor het kadaver van een vrouw geplaatst was, na dat de meerderheid had aangenomen dat zij geen ziel had — hoe dàn een verklaring ware gegeven van leven en dood, daaromtrent tasten wij natuurlijk in 't duister.

De priesters hebben echter altijd naïevelingen genoeg gevonden die hen in hun dwaaste bokkensprongen geloof schonken. Naïef is 't ook, vrede te vinden bij de verklaring die de priesters ons geven van leven en dood, naïef, kinderlijk is 't op grond van hun met oogverdraaien verkondigde leer, geloof te slaan aan het bestaan van een „ziel." Dat wil zeggen een afzonderlijke zielssubstantie, een onstoffelijk wezen, dat bij den dood het lichaam verlaat.

Wij verklaren nogmaals aan te nemen, dat, vooral de mensch die zich nooit of weinig met die vraagstukken heeft bezig gehouden, ten zeerste wordt getroffen bij 't aanschouwen van 't komen van leven en dood. De eerste kreet van het

kind, de laatste snik van een stervende vervullen hem met een angstig vragen: Wat is dat?

Maar tot het bestaan van een ziel mag daaruit toch geenszins worden geconcludeerd. En waar het zoo is dat de theologen geen andere basis hebben voor hun „ziel-theoriën" dan de raadselen van leven en dood, is 't metterdaad treurig gesteld met hun argumenten.

Immers 't is niet alleen bij den dood van den mensch dat wij voor 't groote raadsel des levens worden geplaatst. Ge hebt een trouwe hond die plotseling door den dood wordt getroffen. Daar ligt 't beest: ge kunt hetzelfde vragen als aan het doodsbed van den mensch en ge zult voor hetzelfde raadsel staan. Ge ziet de bek van 't beest waarmee het gisteren den vreemden bezoeker toeblafte, de staart die kwispelde toen ge uwe vermanende stem liet hooren, die goeie, trouwe oogen die in de uwe blikte — dat alles is er nog maar 't is werkeloos, dood.... Wat is er uit dien hond gegaan? Ook een ziel? 'n Hondenziel — dat denkbeeld doet den geloovigen lachen. Maar wàt is dat dan?

We kunnen verder gaan. Ge hebt thuis een kamerplant. Van een klein stekje zaagt ge haar groeien tot wat zij thans is en elk voorjaar hebt ge takjes zien botten, de knopjes zien uitloopen; ge hebt kortom gezien dat die plant leefde. Nu komt ge op zekeren morgen in uw kamer om uw plant van water te voorzien. Ge ziet de blaadjes geel worden, de takjes gaan overhangen — die plant gaat dood, zegt ge. En werkelijk na een paar dagen staat ge voor de doode plant. Redeneer nu maar weer: Het stammetje is er nog, de takjes zitten er nog aan, en al die blaadjes en knopjes zijn er maar.... dood! Wat is er met die plant gebeurd? Een ziel uitgegaan? Een plantenziel! Gij dwaas, lacht de geloovige, lacht hij die.... nu wàt? hij die beter weet?

Maar wat weet de geloovige, wat weten de godgeleerden beter?

Staan wij niet voor 't zelfde raadsel, zoowel waar het plant, dier of mensch betreft? Waar is 't onderscheid?

Wij stelden die vraag eens aan een dominee — 't was op het christelijk dorpje Westgrafdijk — en de man wende zich tot de geloovige schare in de zaal en sprak: Maar vrienden, wat zegt ge van dien spreker, die daar den mensch vergelijkt bij het dier!" En de braven lachten met dominé medelijdend

en men meende zich van verdere argumentatie verschoond te mogen achten.

Intusschen bleven wij in 't duister, want de kern van de kwestie bleef onaangeroerd. Want stellig: er is verschil tusschen mensch en dier. Maar dat verschil bestaat niet in wezen, doch slechts in graad van ontwikkeling. Er is onderscheid tusschen het geestelijk leven van een mensch en dat van een dier, maar dat bestaat alleen hier in, dat 't eerste hooger ontwikkeld is dan van de tweede. Vergelijk eens een laagstaanden mensch bij een hoogstaand dier, is dan het verschil werkelijk zoo groot? Een kind of ideoot, die beiden hun „ziel" toch hebben, staan zij in voelen, gewaarworden en handelen niet lager dan het normale huisdier? Zou men moeten aannemen dat hier de „ziel" nog niet gereed of defekt was, de goddelijke „ziel", die straks na den dood zal worden geoordeeld en verwezen naar hemel of hel?

Wat heeft de mensch toch voor specifiek in zijn geestelijk leven! Neemt men bij de dieren niet dezelfde verschijnselen waar hoewel dan in lagere vormen? Bespeurt men bij den hond bijv. geen bewustzijn van goed en kwaad? geen geheugen? geen gewaarwording van liefde en haat? Heeft men verschillende dieren geen kunsten in de hersens gebracht? — Heeft prof. Siegler te Stutgart geen merkwaardige demonstratie gegeven van rekenende paarden? Hoe dikwijls, hebben wij, leeken bij onze huisdieren geen uitingen van geestelijk leven waargenomen die ons deden uitroepen: ***het spreken mankeert het beest?***

HEEFT DE MENSCH EEN ZIEL?

Nogmaals, bij den mensch bespeurt men niets dat wijst op de aanwezigheid van een ziel, want als zijn fysiek of geestelijk leven daartoe moeten dienen als bewijzen, dan zou men gerust ook bij de dieren ja zelfs bij de lagere organische wezens de aanwezigheid van een ziel mogen veronderstellen en.... zou 't tijd worden dat ons ook eens werd „geopenbaard", waar zich het zielenland dier wezens bevond en vooral, of ook hun belooning en straf wacht naar gelang hun leven goed of kwaad is geweest.

Dat de mensch een geest heeft, staat natuurlijk boven allen twijfel. Dat *weten* wij, omdat we 't waarnemen. Wij hebben er ook niets tegen om dien geest „ziel" te noemen. Maar alleen vragen wij bewijs voor de bewering dat die geest of ziel een zelfstandige substantie is, een „ding" dat na de ontbinding van ons lichaam zou voortbestaan. En dat bewijs levert men ons niet.

Wat die geest dan is? Hij is het leven zelf. Wat leven is? Het leven is geen zelfstandigheid, het is een toestand. Als wij spreken van het leven van een plant, een paard een hond of mensch, dan drukt dat vooral een toestand uit. Dat leven houdt evenzeer op te bestaan als het gewicht of de grootte van een plant, dier, of mensch ophouden te bestaan nadat het lichaam vernield is. Leven en geest, zijn de som der verschijnselen aan bewerktuigde wezens eigen. Zooals George Lewes zegt: Leven is de eigenaardige werkzaamheid van een organisme. Ieder deel van een levend organisme is levend, als behoorend tot het leven; geen enkel deel heeft het leven op zich zelf, want leven is de samenvoeging van al de deelen. Godgeleerden trachten soms een tegenstelling te maken tusschen levende dieren en wat zij doode stof gelieven te noemen. Leven is niet het tegendeel van niet-levende zelfstandigheid, maar een verschillende toestand daarvan.

Dit is geen punt van overweging meer, dit ontkennen de godgeleerden zelfs niet, durven zij niet meer te ontkennen: al wat leeft, van de meest eenvoudige wezens als de amoeme tot den mensch, is opgebouwd uit atomen of stofdeeltjes. De fundamenteele bouwsteen van het leven noemt men de cel. Die cel is op zich zelf ook weer een organisme, waarin dc wetenschap telkens weer nieuwe organen ontdekt. Die cellen zijn niet altijd van microscopische afmetingen want men kent groote zeeplanten zoolas de *Canleipa*, die uit één cel bestaat, maar uit een cel van een meter lengte. Echter ook die levende wezens die slechts uit één enkele cel bestaan en zoo klein zijn dat men ze slechts met de beste microscoop onderscheiden kunnen worden, vertoonen reeds al de levensverrichtingen van de hoogere organismen zooals: ademhaling, voortplanting, voeding, beweging enz. Wat dat betreft is het menschelijk organisme in wezen volkomen gelijk aan dat der laagst bewerktuigde wezens en dat wat wij noemen het bewustzijn, en waarvan de zetel in de hersenen is, is niet anders dan een

orgaan, zooals het oog, het oor enz. en bij den mensch is dat slechts hooger ontwikkeld dan bij het dier.

Het is dus dezelfde levenskracht, die mij doet denken en schrijven, u lezers of lezeressen doet lezen en overwegen en die het paard doet trekken, de hond doet blaffen, de visch doet zwemmen en de roos haar kelken doet sluiten, als de aarde waarop dit alles leeft, ook al weer door dezelfde kracht gedreven, haar dagelijksche aswenteling heeft volbracht. Onafscheidelijk aan de stof is de kracht en het leven van de laagsten tot den hoogsten vorm is niet anders dan een bepaalde som van kracht die verkregen wordt door een bepaalde som van stofmolekulen. Te zeggen dus dat ons *zijn* een afzonderlijk ding is, is dwaasheid; dat in ons lichaam hier of daar de zetel van dat *zijn* is en die verlaten wordt als wij sterven, is een even oude, als kinderlijke, onbewezen redenatie. Wij kunnen niet zeggen: in het hart, in de hersenen, in de borst of waar dan ook is de zetel van de levensbron, de geest of de ziel. *Want wij hebben al de stofdeeltjes waaruit wij zijn opgebouwd noodig om de som te verkrijgen die het leven voortbrengt.* Stellig, men zal eerder sterven aan een verwonding aan het hart of de hersenen, dan wanneer wij een teen of vinger verliezen. Maar hij die zich wel eens met een speld heeft geprikt, en dus slechts een honderdduizendste deeltje raakte van al die stofdeeltjes waaruit het lichaam bestaat, hij weet dat die enkele kleine beleediging over geheel zijn *zijn* werd waargenomen. Stellig, als men het vuur onder den stoomketel weghaalt, zal men bemerken dat de machine stilstaat. Maar 't zou dwaasheid zijn om daaruit af te leiden dat het vuur de ziel vormt van de machine, want ook het verwijderen van een enkele schroef of spie, kan stilstand van de machine bewerken, al stookt men 't vuur zoo hard als de duivel voor mij, arme zondaar, de hel kan opstoken.

Ons lichaam, opgebouwd uit cellen en vormende onderscheidene organen, vormt één harmonisch geheel. Het verbreken van dit geheel beteekent disharmonie; ziekte, zwakte of.... de dood.

WAT ER MET ONS NA DEN DOOD ZAL GEBEUREN?

Voorzeker, een moeilijke vraag om daar een antwoord op te geven, gezien de natuur-wetenschappelijke verklaring van het leven. Gestelt, iemand komt bij u en laat u de doorgeloopen zool van zijn schoen zien en nu ontspint zich de volgende dialoog:

— U ziet dat gat in dien schoen?

— Ja wel.

— U neemt zeker aan dat er vroeger leer zat waar zich nu dat gat bevindt?

— Stellig neem ik dat aan.

— Welnu, zou u mij ook kunnen zeggen waar; dat leer gebleven is?

Ge zoudt den mensch die u aldus aansprak met verbazing aankijken en zeggen: Maar hoe zal ik dat weten? Ge hebt met uw schoenzool over straten en wegen geschoven, over vloeren en trappen geschuifeld en telkens verloor u daar bij een weinig van dat leer — wil u dat ik dat leer opspoor?

Dit weten wij immers: Als de dood komt, dan is de levenstoestand in den zin van ons bewustzijn verbroken. *Wij* zijn niet meer. Maar de stofdeeltjes waaruit wij zijn opgebouwd en natuurlijk de onafscheidelijk daaraan verbonden kracht, de som daarvan, nogmaals, mag verbroken zijn, in disharmonie geraakt, doch die deeltjes als zoodanig zijn er nog. Dit weten wij nu voorts: Ons lichaam gaat na den dood in een kist en daarin zal het vergaan. De stofdeeltjes die het samenstellen zullen zich weer mengen in het onmetelijk heelal en wie weet van welk organisme straks weer deel uitmaken? Die stofdeeltjes met onafscheidelijk daaraan verbonden kracht zullen straks dus in een anderen vorm zich weer doen gelden, weer een andere plaats innemen bij dat groote geheel, die eene groote stofmassa die het heelal vormt en waarvan de kracht en het arbeidsvermogen, in 't geheel genomen, noch vermeerderen, noch verminderen.

Dit weten wij immers: Dat elke vorm van leven, de koolstof, stikstof, waterstof, zuurstof of zwafel in verschillende verhoudingen tot zich vereenigd heeft. Bewezen is door de wetenschap, dat in *elk* organisme de koolstof aanwezig is. Dit mag ons natuurlijk niet doen veronderstellen dat dus de kool-

stof de draagster van het levensbeginsel is. Want zonder de chemische verbinding met andere stoffen, verschaft de koolstof niet wat wij noemen *leven*.

Dit weten wij immers evenzeer: Nog nooit toonde men ons het levensverschijnsel, zonder dat er zuivere stoffelijke, en dus waarneembare faktoren bij in 't spel waren. Nog nooit hebben wij kracht bespeurd zonder stof en nooit nog.... stof zonder kracht.... 'n Zekere predikant of godgeleerde wees ons eens op de elektriciteit, voornamelijk op de draadlooze telegrafie en vroeg of men dat alles op de gewone stoffelijke verschijnselen kon gronden. Wij hebben geantwoord: in hoever er buiten de met onze zintuigen waarneembare stof, nog andere, fijnere stofsoorten zijn — 't staat niet aan ons, dat te verklaren, — wie weet wat de wetenschap ons dienaangaande nog verklaart, door de menschelijke zintuigen op welke manier dan ook te wapenen Zeker is 't, onbetwistbaar staat 't vast, dat de elektriciteit en zelfs de draadlooze overbrenging daarvan, *zonder* stoffelijke faktoren niet de minste verschijning van kracht geeft. Zou de elektriciteit de tram doen bewegen zonder draad, magneet, de motor in haar geheel, dus zónder die zuiver stoffelijke dingen? Zou de draadlooze telegrafie een feit zijn, zonder de zuiver stoffelijke en zelfs zeer ingewikkelde instrumenten die voor 't verzenden en opvangen der telegrammen noodig zijn? Men spreekt dezer dagen veel over de telepathie, het gedachten overbrengen. Wij laten terzijde in hoever het de wetenschap gelukt is hiervoor voldoende feiten bijeen te brengen. Veronderstellen wij echter eens, dat 't werkelijk vaststond: men kan gedachten overbrengen van mensch op mensch, van hersens op hersens. Is dit dan een onstoffelijk verschijnsel? Zijn gedachten geen dingen die een stoffelijke oorsprong hebben? Zijn 't niet de stoffelijke hersens, door wiens werking zij worden voortgebracht?

Wij *weten*, nogmaals, dat elke verschijning van kracht een stoffelijke oorzaak heeft. Dat er dus geen kracht is zonder stof. Wij weten daarnaast, dat er geen stof is zonder kracht. Stof zonder energie is nooit waargenomen. Zelfs als wij ons plaatsen op het standpunt van prof. Ostwald, die in den laatsten tijd de meening deed ingang vinden, dat de stof slechts een bepaalde verschijning van kracht is, dan nog is 't dwaasheid te beweren — zooals onlangs een Roomsch tijdschrift deed — dat de „stof en kracht-periode voorbij is."

HOE ONTSTOND 'T LEVEN OP AARDE?

Men wil nog steeds onderscheid maken tusschen *levende* en *doode* stof. Dat onderscheid bestaat niet. Wèl kan men onderscheid maken tusschen organische en onorganische stof. Wij zeiden hierboven dat de elementaire bouwsteen voor elk organisme de cel is. Waar de cel is, daar is wat wij *noemen* leven, beweging; daar ontstaat ook wat men noemt bewustzijn en verstand, de geest of zoo men wil, *de ziel*. Dat zoo'n *geest* of zoo'n *ziel* zou kunnen bestaan zonder dat de stoffelijke voorwaarden daarvoor aanwezig zijn, dat moet nog steeds bewezen worden en heelemaal is de bewering ongerijmd, dat zoo'n ziel of geest buiten of los van een stoffelijk wezen kan bestaan.

Nu zeggen de dualisten, de geloovigen van allerlei slag, dat wij, de materialisten, aardig vastloopen waar wij beweren dat 't leven een eigenschap van de stof is. Immers zoo zeggen zij, het moest dan aangetoond kunnen worden, hoe de organische stof uit de anorganische stof ontstaat. Dit kan niet aangetoond worden, dus....

Zeker is de kwestie van den oorsprong des levens, de meest interessante en ingewikkelste die tot dusver de biologie, de levensleer, heeft bezig gehouden. Van de oorspronkelijkste vormen van leven zijn ons geen sporen nagelaten. De geologie of aardkunde noch de ontwikkelingsleer kan ons verklaren waar het oerbegin van het leven heeft plaats gevonden. Het is tot dusver onbekend of er eeuwig een bepaalde stofsoort heeft bestaan die de kiem in zich droeg van het organische leven, dan wel of die organische stof uit de anorganische stof zich heeft ontwikkeld. Het eerste wordt geleeraard door prof. Rindfleisch. Het is het zoogenaamde neo-vitalisme, de leer die aanneemt dat er altijd een bijzondere levensmaterie heeft bestaan. Daarbij komen nog de hypothesen als die van prof. von Branco, het veronderstellen n.l. dat het eerste leven op aarde van eeen andere planeet kan overgebracht zijn, waarbij dan de meteoorsteenen als vervoermiddelen hebben dienst gedaan. Von Branco zegt daarbij o.i. zeer terecht „het raadsel van den oorsprong des levens en het wonderbaarlijke van de ontwikkeling uit het lagere naar het hoogere, wordt daardoor echter niet opgelost!"

Onverschillig echter hoe zij is ontstaan, wanneer wij aan-

nemen dat er één enkele oer-bacterie is geweest, dan laat zich verder de heele ontwikkeling van de levende wereld zonder moeite verklaren. En dat uit één enkel oer-element al het bestaande is voortgekomen, is een meening die onder de mannen van de wetenschap hoe langer hoe meer veld wint. En meer en meer wordt aanneembaar geacht de hypothese van Reinke aangaande de ontwikkeling van het leven uit de anorganische stoffen:

„Zoodra de eerst gloeiende aardbol zoover afgekoeld was, dat het organische leven er op kon gedijen, vond men op de geheele oppervlakte van onze planeet niets anders dan minerale of anorganische stoffen, want bij de gloeihitte, welke tot op dien tijd heerschte, was nog geen organisch leven mogelijk geweest. Toen nu, hetzij zij neerdaalde van een andere planeet of op de aarde zelf uit anorganische stoffen gevormd werd, zij het slechts één enkel micro-organisme, één enkele levende cel, op de aarde aanwezig was, waren daardoor alleen reeds alle gegevens voorhanden om ook op deze planeet de ontwikkeling van het rijkste bloeienste leven mogelijk te maken."

Cijferen wij dus voor een oogenblik weg hoe die oerbakterie is ontstaan, dat nietig klein stofdeeltje, vond in het heelal in de anorganische wereld alle voorwaarden voor haar bestaan en ontwikkeling. De bodem leverde de zouten en het water, de dampkring de koolzuur, waarin bij verdamping en verbinding van stikstof met zuurstof, salpeterzuur ontstond. Uit louter anorganische stoffen kon ook het eiwit worden samengesteld.

De eerste, eenzame bakterie leefde en groeide — totdat aan dien groei noodzakelijk een grens gesteld moest worden. Daar deelde zij zich in tweeën en zoo ontstond de eerste en eenvoudigste vorm van voortplanting, die het begin was van alle latere ontwikkeling der organische wereld. De beide deelen groeiden en deelden zich weer en zoo ontstonden in den loop van millioenen jaren de legioenen bakterieën en cellen die de aarde overdekken. Langzamerhand gingen de funktiën of werkzaamheden der cellen onder den invloed der omgeving zich wijzigen en onderling zeer verschillen. Zoo hield de eene cel zich bezig met de voeding, de andere met de ademhaling. De cellen die een bepaald werk verrichtten gingen zich tot dat doel vereenigen en vormden zich tot bepaalde organen als

de maag of de long en zoo ontwikkelde zich de ontelbare, thans levende plant- en diersoorten.

DE PRIESTER EN HET SPROOKJE VAN ADAM EN EVA.

De priester zegt, na dit alles te hebben gehoord:

Maar het blijft dan toch een raadsel waar die eerste cel vandaan komt.

Als die cel zich uit de gewone „doode" stof kon ontwikkelen, als zij bestaat en zich voortplant door gewone stoffelijke verbindingen, waarom probeert men 't dan niet eens om leven te maken, om één zoo'n levende cel in het laboratorium te fabriceeren?

Wij moeten echter met de heeren priesters of godgeleerden eerst eens over iets anders praten.

Is u, meneer, orthodox?

Begin dan eerst eens te erkennen dat al wat u groote en kleine kinderen leert van de schepping, slechts een kinderachtig sprookje is. En een sprookje dat werkelijk heel wat leelijker is dan tal van andere sprookjes. U leert nog steeds den menschen dat God de levende dieren en planten schiep uit de stof die hij zelf ook eerst had geschapen uit.... niets! U leert dat de eerste mensch uit een klomp klei is geboetseerd, dat er adem in is geblazen en hij dat daarna kant en klaar wegliep om in het paradijs zijn dagen te verslijten. Dat alstoen die eerste mensch zich verveelde, dat God die verveling wilde verdrijven door hem een vrouw te geven. En dat dien mensch voor dat doel een rib werd ontnomen, die door den grooten goochelaar in een oogwenk tot een vrouw werd gemetamorfoseerd.

Begin priesters met deze evangelische leugen een leugen te noemen. Als die geschiedenis een zinnebeeld is van de eerste cel die zich in tweeën deelden en waaruit al het leven voortkwam, als A d a m is afgeleid van a d e m en niets anders wil zegen dan 't zinnebeeld van 't begin van alles wat leert, talmt en liegt dan niet langer, maar zeg dat op uw katechismus. Want liegen is 't als men hetgeen men voor een verdichtsel of sprookje houdt voor waarheid en nog wel voor goddelijke waarheid blijft verkondigen. Duizenden menschen die nooit

iets anders van deze dingen hoorden dan dat wat de priesters er van vertellen, zij gelooven 't. Zij gelooven 't, omdat gij 't hun vertelde zonder er bij te lachen, zonder het passende gezicht van den sprookjesvertellenden causeur er bij te zetten!

Dus eerst waar zijn, heeren! Eerst van de schepping van al het leven vertellen wat de wetenschap er van weet en wat zoo goed als onomstootelijk vaststaat. Dat 't dus bewezen is door de in verschillende aardlagen gevonden fosselen, dat al het organische leven, plant, dier en mensch, uit lagere vormen is voortgekomen. Dat het scheppingsverhaal uit de Genesis dus niets meer is dan een mythe of sage, een verdichtsel, te plat, te naïef en vooral te misleidend en gevaarlijk om 't zelfs aan de kleinste kinderen te vertellen.

Daarna kunnen wij als eerlijke zoekers naar de waarheid die ons nog ontbreekt, verder praten. En dan antwoorden wij op de vraag „van waar kwam de eerste levende cel, de eerste bouwsteen voor al het leven? dit: De wetenschap kan ons daar omtrent nog geen zekerheid geven. Zij doet allerlei gissingen en veronderstellingen, maar met feiten kan zij deze niet staven. Is 't evenwel aan de wetenschap, die reeds zooveel ons heeft verklaard, niet toevertrouwd daar verder na te vorschen? Zal zij met denzelfden rusteloozen ijver, diezelfde nooit genoeg te prijzen en te waardeeren kracht, waarmee zij wist door te dringen in zooveel geheimen der natuur, ook dat geheim van den oorsprong des levens niet oplossen? Is niet 't hoogst afkeurenswaardig, is 't niet beleedigend voor de wetenschap, haar niet te vertrouwen? Hoe jong is zij slechts! En hoeveel gaf zij ons reeds!

Doch al bleef nu dat geheim van den oorsprong des levens bestaan, mag dat dan een reden zijn een bovennatuurlijke kracht te aanvaarden als de schepper van het eerste leven? Rijzen dan nog niet veel grooter raadsels als: Van waar kwam die schepper? Hoe schiep hij die eerste levenskracht en met welk doel? Zijn wij er dàn, als we maar plompweg onzen zoekenden geest met de godsidee in slaap sussen? Zeker, de kerk en de gelooverij kunnen, door in zoo'n laatsten schuilhoek te kruipen, die affaire van het geloof nog een poos in stand houden. Maar is dat redelijk? Verdient dat lof? Schieten wij daarmede op? Bevredigt dat het naar weten dorstende verstand? Neen, duizend maal neen.

Daarom, erkennende dat er nog zooveel is wat wij niet we-

ten, doch ziende dat in betrekkelijk korten tijd ons zooveel door de wetenschap is gegeven, willen wij 't gerust aan haar overlaten verder te zoeken.

Dit geldt ook voor de bedenking die werd géopperd door de vraag waarom de wetenschap 't niet probeert uit doode stof levende cellen te maken. Daarbij dient echter te worden opgemerkt dat men in deze richting reeds lang werkzaam is, en niet zonder resultaat. Zoo gelukte het reeds in 1876 den geleerde Wölher uit anorganische stoffen het ureum te maken. Dit ureum is een organische of levende stof en die werd door samenstelling van doode elementen gemaakt. Na deze ontdekking zijn in den loop der jaren tal van organische stoffen door middel van de *synthese* of *samenstelling* gemaakt, stoffen die men voorheen alleen kon verkrijgen door ze af te scheiden van planten,of dieren. Wij kunnen als zoodanig noemen: Alizarine, indigo, vervilline enz. Zelfs is men tegenwoordig een heel eind op weg met de samenstelling van het eiwit, het hoofdbestanddeel van het protoplasma der cel.

Nu zal men zeggen, goed, maar een dosis ureum is nog geen mensch! Natuurlijk niet. Maar een rib is ook nog geen mensch en een homp klei ademt ook zoo maar niet! Zeker, als 't de wetenschap gelukt is enkele organische stoffen te bereiden uit doode elementen, dan heeft zij daarmee het levensraadsel nog lang niet opgelost. Dat raadsel is ook zeer ingewikkeld en de pogingen tot het oplossen daarvan zijn nog zeer jong. Wij herhalen echter, dat wij zeer redelijk doen met aan te nemen dat de wetenschap op den goeden weg is. Voorbeelden als door ons aangehaald leveren het bewijs daarvoor. En als men dan rekening houdt met de omstandigheid dat in den tijd toen het eerste leven op aarde ontstaan moest zijn, temperatuur en dampkringsdrukking van zeer bijzonderen aard waren, dan begrijpt men met welke groote moeilijkheden de wetenschap te kampen heeft, waar zij probeert haar hypothesen proefondervindelijk te staven of tot onomstootelijke feiten te maken.

In elk geval, dat het sprookje van Adam en Eva nog steeds van den kansel verkondigd wordt, is een schandaal. Het moet nu toch wel voor iedereen vaststaan dat de oorsprong des levens een heel andere is, dan die welke men in de kerk de menschen onder 't motto „geopenbaarde waarheid" voorhoudt. En als de priesters beter weten, en zij weten beter, als zij dat scheppingsverhaal uit de Genesis voor een mythe houden, dan zijn zij verplicht om dat geregeld er bij te zeggen, en

niet alleen dan te erkennen als zij eens door een vrijdenker in 't nauw gedreven worden.

En de moderne theologen? Is 't redelijk van hen om zich te blijven verschuilen achter 't nog eenige raadsel, vanwaar de levende materie kwam of hoe zij ontstond uit de doode stof? Mogen zij blijven toezien met lachenden trots, in verwaande zelfbewustheid waar de wetenschap topt en zwoegt het levensraadsel op te lossen? Mag elke uitkomst der wetenschap, die ons echter de volkomen oplossing nog niet brengt, door hen worden begroet met den ironischen uitroep „Je bent er al!" „'t Lijkt er wel op!" — Is dat redelijk? Redelijk om het godsbegrip, en heel dat moderne kerkelijke ceremonieel, dat bidden en psalmzingen, dat avondmaal, de doop en 't bidden voor de „zielen", te blijven grondvesten op 't eene, nog onoplosbare raadsel n.l. van waar de eerste bakterie kwam? Dat microscopisch kleine wezentje, dat voldoend is geweest om al het organische leven voort te brengen?

De houding der theologen van stijl-orthodox tot hyper-modern, schijnt ons zeer afkeurenswaardig. Zij belemmeren het vrije onderzoek. Zij bemoeilijken de vrije gedachten. Want vrij denken wil zeggen onbeperkt denken. En als men bij elke probleem waartegenover de onderzoekende geest nog staat, „God" veronderstelt, dan houdt het verder denken op, omdat verder denken dan 't twijfelen aan het godsbestaan zou beteekenen en dàt twijfelen is zelfs de vooruitstrevendste geloovige niet veroorloofd. Er is dan ook geen godgeleerde die zich geregeld en ernstig de vraag voorlegt of „God" werkelijk bestaat. Deden zij 't ooit, 't was met hun godsgeloof meteen uit, omdat twijfel in de plaats van het geloof getreden zou zijn.

Gaan dus de moderne geloovigen wat verder in hun denken met betrekking tot het wezen der schepping van al wat leeft, waar zij zich op zekere hoogte het „halt!" laten toeroepen, zelfs ook niet open, fier en vrij het verouderde kinderlijke scheppingsverhaal hekelen en bestrijden, doen zij bijna evenveel kwaad voor de wetenschap, dus voor de ontwikkeling van het menschelijk denken, als de rest.

IS DE DOOD HET EINDE?

Het kan, gezien de wetenschappelijke waarnemingen, in elk geval vastgesteld worden dat de geest of de ziel geen afzonderlijke substantie vormt. Er is hier absoluut geen sprake van

een zelfstandigheid, die buiten, los van het stoffelijk wezen kan voortbestaan. Met de versterving, de disharmonie van het stoffelijk wezen, vervluchtigt ook de geest of de ziel. En dat wat wij noemen ons bewustzijn moet natuurlijk met het intreden van den dood ook evenzeer verdwijnen. De zetel van dat bewustzijn, 't verstand zoo men wil, zijn de hersenen. Ook bij de dieren. Bij de laatste heeft men dit herhaaldelijk vast kunnen stellen.

Reeds Goltz was het gelukt om twee honden eenigen tijd in 't leven te houden na hun bijna volledig de twee cerebrale half-ronden te hebben ontnomen. Deze moeilijke proef is opnieuw geslaagd aan Zelisny, die vier honden behandelde, waarvan er een nog meer dan 15 maanden na de operatie leefde. De onthersende honden zijn ware automaten, zonder eenige spontaniteit, zonder instincten, noch emoties, noch begrip, ongevoelig voor liefkoozingen, voor bedreigingen, voor het gezicht van andere honden enz.

Zij hebben niet het minste geheugen, zij kunnen hun eten niet zoeken, noch 't nemen, wanneer het bij hen ligt; het zien der zweep, de maaltijd op geregelde uren, laten hun geen enkele herinnering achter. Daarentegen schijnen zij de gevoeligheid te behouden; een fel licht doet hun de oogen sluiten, de dieren werpen vleesch weg, dat in kinine gedrenkt is, zij trekken den poot terug, wanneer men dezen in koud of warm water steekt, doch al deze daden geschieden zonder toorn, zonder heftigheid, zonder walging.

Het staat dus boven allen twijfel verheven dat ook 't verstand der menschen, dat hooger ontwikkelde instinkt, zetelt in de hersenen. Die hersenen echter funktioneeren alweer niet op zich zelf, los van het overig stoffelijk wezen. Het verstand, het bewustzijn, ons gewaarworden van schoon en leelijk, van goed en slecht, het orgaan dier funkties en gewaarwordingen moge dan op een bepaalde plaats van het lichaam zich bevinden, 't is een orgaan, een deel van 't geheel. Wij mogen zonder dat kunnen leven, zoo goed wij kunnen leven zonder armen of beenen, maar dat leven is een onvolledig, een gebrekkig leven.

Als 't leven, het bewustzijn, verdwijnt, als de dood intreedt, heeft dit altijd een stoffelijke oorzaak. Slechts bij hooge uitzondering kunnen de doktoren niet vaststellen wat de oorzaak van den dood is. Die oorzaken, die ziekten en kwalen, zijn reeds eeuwen bestudeerd en 't is al weer met stoffelijke

middelen dat men die ziekten en kwalen bestrijdt, dus 't leven rekt. Het ware toch dwaas, aan te nemen, dat men door die geneesmiddelen de „ziel" kan vastbinden aan het lichaam! Als men aan zou moeten nemen dat na den dood de ziel het lichaam verlaat, dan zou die ziel bijv. door een halve stuiver camille aan het ilchaam gebonden kunnen blijven! Hoe vaak toch is 't niet gebeurd dat het verwaarloozen van een kleine verkoudheid den dood tot gevolg had?

Men mag door de eene ziekte of stoornis in onze konstitutie eerder sterven dan door de andere, zoo goed als 't defekt zijn van 't eene deel de machine eerder doet stilstaan dan het andere, in den grond van de zaak werkt elk gebrek aan de organen stoorend op een organisme en kàn de stilstand, de algeheele ontbinding het gevolg er van zijn. Stellig, aan een speldenprik zal men niet zoo spoedig sterven als aan een verwonding in 't strottehoofd. Maar wordt men ook de speldeprik niet gewaar over heel ons zijn, stoort zij niet het harmonisch geheel, en kàn zij ten slotte den dood niet ten gevolge hebben?

Het leven eindigt, zoodra er disharmonie intreedt in ons stoffelijk zijn. De organen funktioneeren niet meer, het evenwicht is verbroken. De lijder aan maagkanker verliest door 't wegrotten daarvan, het voornaamste orgaan dat dient om het stofwisselingsproces te volbrengen. De teringlijder sterft door dat een zijner organen door die ziektebakterie wordt weggevreten. De borstlijder sterft doordat hij verliest 't voornaamste orgaan dat tot de opname en verwerking der zuurstof noodig is. De longlijder eveneens.En zoo kunnen wij doorgaan: altijd heeft de dood tot oorzaak een hapering in 't organisme. Die hapering begint bij de lichte ongesteldheid, neemt toe bij de zware ziekte, legt ten slotte een onzer organen geheel stil, verbreekt de harmonie en de dood is 't gevolg. Waar dat leven blijft? Maar dat leven is geen zelfstandigheid, geen ding, geen voorwerp! Die geest, die ziel, die, 't resultaat is van 't harmonisch samenwerken van stoffelijke processen hoe zou dat ding, wat geen ding is, *ergens* kunnen zijn? Als de machine defekt is, de beweging geëindigd, waar is dan die beweging? Als de motor van de automobiel stilstaat, waar is dan haar kracht? Als het waterglas dat hier voor mij op tafel staat stuk is, waar is dan het inhoudsvermogen? Als de gaslamp hier in de zaal niet meer brandt, waar is dan 't licht? Zeker, wij kunnen deze zaken personificeeren. Wij spreken van de beweging der machine die „weg" is, van de kracht van den motor die „opge-

houden" heeft, van het inhoudsvermogen van 't glas dat „naar de maan" is, van 't licht dat „uit- of aangaat" — maar wij weten dat dat dan ook niets anders is dan spreken in figuurlijke taal, want wij spraken in werkelijkheid niet van voorwerpen, van dingen, toen wij 't hadden over de beweging der machine, de kracht der auto, het inhoudsvermogen van het glas en het licht van de lamp.

Zoo is de geest of zoo men wil de ziel van den mensch dan ook geen ding. Het zijn slechts verschijnselen, uitingen van de kracht die leeft, beweegt en werkt in de stof. En zoomin de dood een zaak of zelfstandigheid is, zoomin is dat ook het geval met het leven.

De dood is dus 't *niet zijn*. De toestand van bewusteloosheid, van den slaap, die tijdelijk en lichter ons van 't denken en gewaarworden berooven. Dit is de meest voor de hand liggende conclusie die elk eerlijk en ook *moedig* mensch uit het slechts weinig bestudeeren der proefondervindelijke wetenschap moet trekken. Dat het doodgaan beteekent dat de ziel het lichaam verlaat, is zeer onwetenschappelijk, *is door geen enkel bewijs te staven*. Dat die ziel na den dood op een of andere wijs voortleeft — nooit is daar een idee van bewijs voor aangevoerd. En tenminste niet door de geloovigen. De geloovigen hebben nooit anders gedaan dan met betrekking tot deze dingen wat gespekuleerd op de vaak kleine wenschen en benepen gevoelentjes der menschen en daarbij wat uit de hoogte neergezien op het ploeterend pogen der wetenschap en met leedvermaak haar fouten en tekortkomingen beschimpt. Bij dat alles ontbrak het natuurlijk niet aan de noodige vrijmoedigheid in 't beweren. In 't Roomsche avondblad dat men mij elken avond bezorgt las ik gisteren nog:

„In het avondblad (De Telegraaf) van 10 Januari j.l. schreef dr. Snijders in een quasi-wetenschappelijk artikel, dat „de mensch uit de visschen is ontsproten" en dat het lancetvischje „als de oudste voorvader van den mensch moet beschouwd worden." Over het geheel kon men uit het artikel opmaken, dat de mensch, als zoodanig, dus naar lichaam en ziel, niets anders is dan de slotvorm eener lange ontwikkeling uit lagere dieren.

Welnu, dat is voor ons verwerpelijk in den meest volstrek-

ten zin. Volgens ons geloof en de ware wetenschap is de ziel van den mensch géén product van geleidelijke ontwikkeling, maar van onmiddellijke schepping Gods."

Maar die „ware wetenschap" waar is die ooit gedemonstreerd, verkondigd of bewezen? Reeds hebben wij aangetoond dat de wetenschap eerlijk erkend niet te weten, nóg niet te weten, vanwaar de eerste levende cel, de kiem van al het leven is gekomen. Maar verder verklaart zij alles. Alles: de ontwikkeling van 't leven van de eerste levenskiem tot alle levensverschijnselen die wij thans kennen. De ontwikkeling van 't leven, dus ook de ontwikkeling van het verstand, het bewustzijn, de geest of zoo men wil: de ziel. Dat beweren dus dat de ziel volgens de „ware wetenschap" niet het produkt is van geleidelijke ontwikkeling, maar van onmiddellijke schepping Gods, is wel zoo brutaal mogelijk.

De dood moet wel het einde zijn van ons leven, dus van al de verschijnselen van 't leven, dus ook van het geestelijk leven of van de „ziel." Zoo goed als de kracht weg is van de machine die stilstaat, zoo waar als het licht dat deze lamp uitstraalt weg is als die lamp als stoffelijk zijn is vernietigd, zoo waar is 't leven, is de ziel weg, als de mensch dood is. Zeker er is nog kracht als de machine stuk is of uit elkander genomen, zeker, er is nog licht als deze lamp niet brandt, maar deze machine en deze lamp geven geen kracht en geen licht meer. Zoo is er nog leven als deze mensch dood is, maar dat leven als resultaat van dit stoffelijk lichaam is niet meer. En als deze lamp uit elkander is, dan kunnen die deelen wel weer dienen tot 't samenstellen van een andere lamp en dus weer licht geven, maar de lamp van daarstraks geeft nooit geen licht meer. Zoo zal de mensch die dood is, ook niet meer leven, hoewel de levenskracht die schuilt in de stof waaruit hij is opgebouwd blijft voortbestaan, omdat de som van beweging en kracht die in het heelal is, nooit vermindert, zoomin als vermeerdert.

De bewustzijnstoestand verdwijnt bij den dood. Wij zijn niet meer. Mogelijk is 't alleen, dat de stof en dus ook de daarin aanwezigen kracht, zich samenvoegt met andere stof-kracht en weer een ander wezen een ander hoog of laag bewustzijn gaat uitbeelden. Maar dat is alles wat wij redelijkerwijs kunnen veronderstellen. Dat is ook alles wat wij mogen gelooven. Het geloof echter dat ons bewustzijn, onze geest, onze ziel, buiten het stoffelijk lichaam zullen voortleven, hetzij dan in

den hemel of de hel, in 't ether voortzwevend om straks in een ander lichaam plaats te nemen (Theosofie) of onder de tafel zoo nu en dan wat grimassen te verkoopen (Spiritisme) — die geloverij heeft geen zin, steunt op geen waarneming of bewijs.

Op bewijzen en waarnemingen steunt echter wel: dat de stof levenskracht bezit; dat dood zoowel als leven altijd een stoffelijke oorzaak hebben; dat bewustzijn, verstand, kortom alle manifestaties van geestelijk leven die wij waarnemen kunnen, steeds de stof als begelijdend feit bij zich hebben;

dat wij nooit iets hebben waargenomen met onze zintuigen, nooit iets gehoord, gezien, geproefd, geroken of gevoeld hebben, zonder dat daar een stoffelijke oorzaak voor aanwezig was....

Buiten bespreking latende dat men lijdende is aan ijlkoorts, hallucinatie, sterke verbeelding of andere ziekte-verschijnselen.

VAN WETENSCHAPPELIJKE MENSCHEN DIE DUALIST ZIJN.

De dood moet wel het einde zijn van ons bestaan....

De tegenstanders van dit „geloof" staan zwak, zeer zwak, wanneer men ze met de eerste beginselen der natuurwetenschap bestrijdt en vasthoudt op 't terrein van 't logisch denken. Vandaar dat zij dikwijls met dooddoeners hun stellingen zoeken te verdedigen.

Zoo willen zij, ons eenvoudige menschen vooral, overbluffen met te beweren dat zooveel groote, wetenschappelijke mannen dualist zijn, aanhangers van de twee-heidsleer, gelooven dat de geest en de stof twee zijn. Men noemt ons dan werkelijk groote geleerden onder de katholieken, protestanten, theosofen, spiritisten en wat daar verder tiert op den bodem van het dualisme.

Deze argumentatie heeft ons altijd geleken een uitvlucht van zeer bedenkelijken aard. Want welk wijsgeerig of wetenschappelijk stelsel heeft geen groote en waarlijk wetenschappelijke mannen of vrouwen tot apostelen? Heeft 't materialisme en monisme niet zijn Heckel en Bólsche, het atheisme niet zijn Ingersol en Faure, het anarchisme Kropotkine en Reclus, zoo

goed als de katholieken hun Schaepman, de protestanten hun Kuyper, de theosofen hun Annie Besant, de spiritisten hun Flamarion hebben — om maar bij enkele in ons land populaire figuren te blijven?

We gaan toch zeker niet wikken, wegen en tellen? Dwaasheid! Te onderzoeken wie van die mannen 't meest geleerd is, te tellen aan welken kant de meesten staan, dat is kinderspel. Dat heeft geen praktisch nut, want geen mensch zou zich neerleggen bij de uitkomst van zoo'n onderzoek. Het is voor verstandige menschen geen manier van doen om in discussie over deze vraagstukken elkander toe te voegen: Maar geleerde A. dan, die denkt er toch ook zoo over!

„Tot uw dienst, maar geleerde B. denkt er anders over!".. Als men daarmee begint dan zijn werkelijk de argumenten uitgeput. Dat heeft zoo iets van 't schooljongensgedoe als ze in 't nauw zitten: „Ik zal mijn grooten broer roepen!"

Nogmaals, elke strooming in de gedachtewereld der menschen heeft haar voortstuwers en dat zijn altijd bijna zeer wetenschappelijke menschen, die om hun kennis en talent worden geacht en geëerd door vriend zoowel als vijand. Wij zullen dus verstandig doen met ons niet te beroepen op hen, om zoo een tegenstander te overtuigen: Want dàt overtuigt niet, dat overbluft alleen!

Wij kunnen echter wel deze vraag bespreken: Hoe komt 't dat de wetenschappelijke menschen, met betrekking tot sommige vraagstukken tot geheel tegenovergestelde gevolgtrekkingen komen? Maar dan dienen wij eerst te vragen, of die menschen met betrekking tot alle vraagstukken wel hun denkkracht en hun vorschenden geest aanwenden. Het is van algemeene historische bekendheid, dat in Duitschland in de schandelijke eeuw der heksenprocessen, de meeste groote denkers aan het bestaan van heksen geloofden. Het is duidelijk: die zelfde menschen, die op ander terrein door hun denken en zoeken der menschheid wonderen van vernuft bezorgden, namen het bestaan van heksen zonder onderzoek aan en onderwierpen dat geloof niet aan hun anders zoo scherpen, kritischen blik!

Zoo kan een veldheer een zeer vernuftig mensch zijn in 't organiseeren van groote menschenslachtingen. Hoe zal die vechtersbaas echter met dien helderen kop en dat scherpe verstand ooit tot vredelievende gedachten komen, zoolang hij zijn denkkracht niet eens aanwend ter oplossing van de vraag

of het menschendooden niet zéér onmenschelijk is, in welken vorm dit ook gebeurt?

Een katholiek kan een zeer knap mensch zijn, een genie op 't gebied van 't menschelijk denken. Hoe zal hij echter ooit aan de ontkenning van het godsbestaan komen, zoolang 't voor hem reeds een doodzonde is zich slechts bezig te houden met de vraag of er werkelijk een god bestaat, zoolang hij ergo dàar nooit eens ernstig over nadenkt? Zoo'n katholiek kan heel sterk gelooven dat het doodgewone water uit de heilige waterleiding van Lourdes geneeskracht bezit. Hij begint er evenwel niet aan om eens na te gaan of van een fleschje Haarlemmerolie niet dezelfde suggestieve kracht uitgaat; 'n meening waar toch minstens zooveel bewijzen voor zijn aan te voeren als voor de mirakuleusche genezingen van Lourdes.

Met een dozijn menschen stonden wij eens voor het loket van een spoorwegstation. Een bejaard heertje nam een biljet, dat misschien een paar guldens kostte, betaalde met een briefje van 10 gulden en vertrok. De beambte liet hem terugroepen en zenuwachtig, onhandig, nam het heertje het hem toekomende geld in ontvangst. Wat een suffert!" zei een der wachtenden. „Knap dom!" zei een ander. „Die kun je ook om een boodschap wegsturen", lachte een derde. Iemand der omstanders die den ouden heer scheen te kennen, zei tegen de spotters: „Toch is die oude heer zoo onnoozel niet als hij wel lijkt.... weet u niet dat dat de bekende professor.... is?"

Genoeg: tegenspraak veelt 't niet als wij beweren dat zeer wetenschappelijke menschen op één bepaald punt in 't geheel niet of zeer bevooroordeeld denken; tegenspraak duldt 't ook niet als wij zeggen dat zeer wetenschappelijke en verstandige menschen sommige vraagstukken zeer onverschillig of verstrooid voorbijgaan, dus daarin dom, achterlijk of bekrompen blijven.

Theologen of „godgeleerden", zijn dus allerminst bevoegd om de natuurwetenschap te gebruiken ten einde hun dualisme, het geloof aan een ziel als autonome zelfstandigheid, te verdedigen. Bij hen houdt immers alle redeneering op zoodra zij er toe gekomen zijn het godsbestaan en het bestaan van zoo'n „ziel" kritisch te bekijken. Zij zouden dan heel dat gebouw der theologie moeten afbreken om de grondslagen er van te onderzoeken. En dat doet een godgeleerde niet licht; zoo hij 't ooit deed, dus eerst twijfelaar en dus zondaar werd,

dan bleef hij 't ook. Twijfel is volgens de godgeleerdheid reeds zondig en verkeerd — verwacht dus geen twijfel van den godgeleerde zelf!

Men zal ons echter spreken van andere dualisten, menschen die ook gelooven aan een „ziel" en haar voortbestaan na den dood, maar niet door kerk of godsdienst verdemoraliseerd, beneveld, vooringenomen of onvrij in 't denken zijn. Men zou ons kunnen spreken van groote geleerden die theosoof of spiritist zijn. Laat ons daar dit van zeggen: Er zijn heel wat menschen die zeer geleerd en toch kleingeestig zijn. Menschen die werkelijk behoeften hebben aan religie, zonder dien kruk niet door 't leven kunnen gaan; menschen ook die de gedachte aan een volkomen einde van ons bestaan na den dood, zóó troosteloos vinden dat zij haar absoluut niet kunnen verdragen. Kunnen zulke menschen zich niet onder de geleerde spiritisten of theosofen bevinden? Die mogelijkheid zal niemand tegenspreken. Welnu, zulke menschen, men voelt 't dadelijk, zijn in hun denken zeer bevooroordeeld; het denken over en het voorlichten bij zulke dingen is hun allerminst toevertrouwd. Voorts, iedereen die bijv. van De Flamarion een verhandeling leest over geestverschijningen, zal toe moeten geven, dat de „feiten" die daarbij aangevoerd worden zeer vaag en kwestieusch zijn! 1). Hoe dikwijls treft ons de grenzelooze naieviteit bij 't lezen van die waarnemingen — hoe licht komt men er toe om zich af te vragen of op dit punt het ontzagwekkende verstand van zulk een geleerde niet stilstaat!....

Bovendien, wij merkten reeds op, dat naast de geleerden onder de *dualisten,* minstens evenveel staan die tot de *moniesten* zich rekenen; naast de groote figuren op 't terrein der natuurwetenschap en zielkunde die aan een voortbestaan van de „ziel" na den dood gelooven, zijn er op zijn minst zooveel te noemen die dat geloof met de strengste beslistheid verwerpen.

En wat nu de aanleiding gaf tot deze flagrante levensopvattingen, deze in den grond zoo tegenstrijdige uitkomsten van studie en waarneming — laat ons dit ten slotte als bijzaak beschouwen. Menschen zijn zij allen en dus is niets menschelijks, is ook de dwaling, de waan, verbeelding, ijdelheid

---

1) Zie: E. DE FLAMARION. Geestverschijningen door de wetenschap gekonstateerd.

en bevooroordeeldheid niet vreemd. Hoe spelen ook klasse- en persoonlijke belangen niet vaak een duchtige rol bij het wetenschappelijk onderzoek! Hoeveel zelfoverwinning is er voor den priester die van zijn traktement moet leven, niet noodig om het recht van bestaan der kerk eens goed onder handen te nemen! Hij zet daarbij 't bestaan van hem en dikwijls van zijn familie op 't spel. Wat zou de rechtsgeleerde die van de rechtspraak moet leven, van zijn beroep terecht brengen als hij bij elk rechtsgeding de overweging ging maken of het desbetreffende wetsartikel niet hoogstonrechtvaardig is! En de geleerde die persoonlijke consideratiën niet laat gelden waar hij een of ander vraagstuk gaat bestudeeren of bespreken, maar de gevierde spreker of schrijver, de geachte en bewierrookte voorman is van de partij die staat of valt met de oplossing van dat vraagstuk.... wat kan de persoonlijke ijdelheid hem geen parten spelen!

Zeker geldt dit voor beide kanten, voor de dualisten zoowel als voor de monisten. Maar 't is dan ook daarom dat wij dat „schermen met geleerden" beslist verwerpbaar achten en 't zeer verkeerd vinden om daarmee een zaak als deze te bestrijden of te bepleiten.

KLEINZIELIGHEID.

De dood moet wel het einde zijn van ons bestaan....

Maar is dat niet verschrikkelijk troosteloos, is dat niet vreeselijk laag, zoo'n leven dat maar een bepaalden tijd bestaat en dan verdwijnt voor altoos? Is zoo'n leven wel waard om geleefd te worden? Loont dàt de moeite van ons zorgen en sloven? Zoo redeneeren de geloovigen en als zij daaraan toe zijn, dan kunnen wij gerust ook aannemen dat hun argumenten aardig dunnen — de strohalm-politiek wordt ten baat genomen.

Voor enkele jaren terug debatteerden wij in 't Noorden met den predikant v. Wije. — Vriend zei hij, als ik jou geloof had, als ik moest denken dat hoogstens over 30 of 40 jaar mijn leven voor altijd uit zou zijn — ik maakte er dadelijk maar een einde aan, want 't zou mij de moeite en de zorg en beslommering niet waard zijn om nog een paar tientallen jaren te leven!"

En meermalen spraken de verdedigers van het geloof aan een leven na den dood zich in dien geest uit.

Wij hebben hier te doen met een zeer bedenkelijke kleinzieligheid.... Inderdaad, voor de kleinen van ziel is 't troostvoller te gelooven dat dat benepen zieltje een eeuwigheid voor zich heeft, na den dood in een of anderen vorm blijft voortbestaan en op een of andere wijze gelukkiger wordt, dan in de wereld die zich thans voor den mensch openbaart.

Maar is 't wel zoo'n reuzentoer om zich boven deze kleinzieligheid te verheffen? Ja is 't goed beschouwd geen ziekelijk idee, vrees te hebben voor de beëindiging van ons bewustzijn? Is 't ook niet hoogst verkeerd om altijd in leugen te leven? Past 't groote menschen zich blij te maken met een fiktie, 'n louter hopen, zonder eenigen grond?

Foei, hoe klein is 't toch om, als alle argumenten, die 't bestaan van een leven na dit leven moeten bepleiten, zijn uitgeput, kinderachtig te roepen: Maar ik wil niet weg zijn voor immer! Gaat heen met uw praat over het einde van alles na den dood, ik wil dat niet! Laat mij mijn illusie, mijn droom, mijn waan....

In leugen en waan voort te leven, dat is 't werk van de dommen en de zwakken. Wij zijn verplicht het leven te aanvaarden zooals 't is en te dragen al wat dat leven met zich brengt.

En wanneer men dat manmoedig doet, wanneer men zich voorbereidt op wat komen moet, onvermijdelijk, dan, och dan loopt 't wel los. Gewennen wij ons maar gerust aan het meest waarschijnlijke, maken wij ons maar gerust vertrouwd met de gedachten, dat na den dood ons geestelijk zijn vervluchtigt, zooals het zoutzuur ophoudt te bruischen, zoodra wij het zink er aan ontnemen, zooals de lamp ophoudt licht en warmte te geven, zoodra wij de vlam dooven, zooals de roos ophoudt haar kelken te openen en te sluiten zoodra haar tijd van verwelken is gekomen, zooals onze trouwe huishond ophoudt ons toe te blaffen en met zijn trouwe oogen ons aan te kijken, zoodra de dood zijn stoffelijk zijn doet ontbinden.

Komt, laten wij ons met die gedachten maar vertrouwd maken! Wij weten allen dat de ouderdom ons wacht en met dien ouderdom de gebreken. Wij weten dat straks onze beenen stram zullen worden, onze oogen slecht, ons gebit gebrekkig, onze geest doffer — wie onder de *niet* ziekelijke menschen, maakt zich bezorgd over dien komenden tijd? Willen wij per

slot van rekening toch niet allen oud worden? Trouwens, de ouden van dagen, hoe gemakkelijk en gewillig dragen zij niet het juk van den ouderdom en dat nog wel wijl die ouderdom voor velen materieele ellende en afhankelijkheid beteekent, ja dikwijls nog gesloof en geploeter, meer dan het versleten lichaam kan verdragen. De oude van dagen echter die geen honger lijdt en niet behoeft te ploeteren of te bedelen voor zijn bestaan, hoe gemoedelijk levenszat, draagt hij den ouderdom. Geef den oude „wat des ouden is", d.w.z. een gezellige woning, passend voedsel, zelf uitgezocht tijdverdrijf en hij glimlacht vergenoegd en knus koestert hij zich in 't zonnetje dat weldra voor hem niet meer schijnen zal, of behagelijk strekt hij zijn beenen uit bij de kachel, als buiten in weer en ontij, het jonge leven gewillig ook voor *zijn* bestaan werkt!

Het weten of veronderstellen dat de dood het einde is van alles, kan, mag voor den gezonden geest geen somberheid of angst inhouden. Eenmaal ons vertrouwd gemaakt met dat denkbeeld, gaat 't als met zooveel dingen die aan het leven krachtens de wetten der natuur vastzitten, wij dragen het willig naarmate het onvermijdelijk is. En dàarom zeker behoeven wij ons niet te voeden met de waan, dat wij een ziel hebben die na den dood voortbestaat.

ZULLEN WIJ ANGSTIG STERVEN?

De dood moet wel het einde zijn van ons bestaan....

„Wacht maar, zeggen de geloovigen, als eerst die dood maar komt! Dan zult gij die gedachten ver van u werpen en.. dan haakt ge naar troost, naar geloof dat 't leven voortduurt en de angst bekruipt u als ge geen zekerheid hebt van wat er van u zal worden."

Elken dag wordt het volk overstelpt met traktaatjes, die allen maar één geschiedenis bevatten: 't is de geschiedenis van den zondaar die op zijn sterfbed tot inkeer komt. Men weet ook roerende verhalen te vertellen van bekende bestrijders van het geloof, die op hun sterfbed „tot christus" terugkeerden." Die verhalen zijn op zijn minst voor driekwart gelogen. En voor de enkele gevallen dat zij op waarheid berusten, bewijzen zij volstrekt niets. Want een ziek mensch heeft

dikwijls geen normalen geest. En waar de meeste menschen, zij 't uit hun prille jeugd nog, de spoken en draken van 't geloof in hun hersenen geprent hebben, daar zegt 't toch al zeer weinig als op 't ziek- of sterfbed die dingen weer komen opdoemen en den mensch onrustig maken. Het zou ook maar een klein kunstje zijn om veel meer op waarheid berustende traktaatjes te schrijven van geloovigen die op hun sterfbed, of tijdens een zeer pijnlijke ziekte. God en 't geloof vervloeken.... dikwijls heel zondige gezegden uitkermen.

De natuurlijk levende mensch, de ongeloovige, niet uit sleur, maar uit overtuiging, hij sterft zonder de minste angst. Zeker, hij strijdt den doodstrijd, maar eenmaal voelende dat zijn levenskracht zich gaat begeven, geeft hij zich over en sterft zonder de minste angst. Zooals elk levend wezen, gelaten zich overgeeft aan den dood, zoo doet 't ook de mensch. Of 't zooals 't ons allerduidelijkst in Prediker III: 18—22 wordt gezegd: „terecht wat den beesten wedervaart, dat wedervaart ook den kinderen der menschen en eenerlei wedervaart hun beiden; gelijk die sterft, alzoo sterft deze en zij hebben allen eenerlei adem, en de uitnemendheid der menschen boven de beesten is geene.... Zij gaan allen naar éénе plaats; zij zijn allen uit stof, zij keeren allen weder tot stof."

En meer kans is er angstig te sterven als men gelooft dat de „ziel" voort blijft leven, dan wanneer men dat geloof niet heeft. In 't eerste geval toch heeft men altijd de onzekerheid van wat er van die ziel zal worden, of dat bewustzijn hooger geluk zal smaken, dan wel grooter kwellingen zal ondergaan. Vooral de geloovigen van den ouden stempel, die nooit de *zekerheid* hebben — daar allen het immers beiden verdienen! — of zij in den hemel komen, dan wel in dat „vuur dat altijd brandt" en bij „de wormen die altijd knagen", zij vooral kunnen slechts zelden den dood vrijmoedig in 't aangezicht zien.

De vrijdenker, de materialist daarentegen, hij die 't voor 't meest waarschijnlijke, ja soms zelfs zeker acht, dat de dood beteekent het niet-zijn, hij zal dien dood aanvaarden als de rust, de eeuwige rust. En zoo weldadig als de slaap ons aandoet als wij werkelijk vermoeid zijn, zoo zal de dood ons heerlijk zijn als wij door pijnlijke ziekte of ouderdom, de levenskracht verliezen en dus de levenslust niet meer hebben.

Het spreekt vanzelf dat een gezond mensch dus nog niet afgeleefd en versleten, niet gaarne dood wil gaan en zelfs vaak alles beproeft dat doodgaan uit te stellen. Hij tintelt van le-

venskracht door alle vezelen van zijn bestaan, hoe zou hij dan de lust tot leven missen? Als men ons midden op den dag zou willen dwingen tot slapen, ons zou nopen de houding van den slaap aan te nemen en onbewegelijk dus te blijven liggen, wij zouden 't vreeselijk vinden, omdat wij 't niet kunnen, omdat de behoefte aan slaap er niet is, eenvoudig niet is! Diezelfde slaap, dat tijdelijk niet-zijn, die ons als de tijd er voor is zoo heerlijk aandoet en alles doet vergeten en versmaden, hoe staat zij ons tegen als wij er geen behoeften aan hebben. Zoo ook gaat 't met leven: neen, wij willen daar niet van afstappen zoolang dat leven ons niet zat is, wij willen den dood niet, zoolang wij hem niet behoeven, maar welkom is hij ons, en glimlachend geven wij ons er aan hem over, als hij komt wanneer 't tijd is, 't leven uitgeleefd en dus geen bekoring meer voor ons heeft.

En altijd komt de dood als 't tijd is!

Nooit stierf iemand dan door lichamelijk of geestelijk gebrek. En nu mag soms iemand eenige minuten voor zijn dood 't nog vreeselijk vinden als hij weet dat hij afscheid moet nemen van het leven, op 't moment dat de dood intreedt, is alle angst weg, en trekken van den doodstrijd op 't gelaat zijn nooit van 't moment van 't sterven zelf, doch van de oogenblikken daarvoor. Iedereen die wel eens zwaar ziek is geweest heeft de waarheid van deze bewering kunnen controleeren; iedereen die met aandacht en oplettend aan een sterfbed heeft gestaan, weet dat 't zoo is en niet anders.

Het is in dit verband niet ondienstig op te merken, dat de natuurlijk levende volken, die nooit vergiftigd werden door de sofisterij over „een leven na dit leven", zelfs in gezonden staat met blijmoedigheid aan het oogenblik van sterven denken, wetende dat 't niet-zijn heerlijk is, als de levenskracht in al haar uitingen, is vervlogen. Zoo heeft men onder de Hindoes een sekte, de zoogenaamde Lokajaten, die slechts gelooven aan het „Nirvana", het niet-zijn na den dood. Dat zijn dus feitelijk monisten, aan de ziel los van 't lichaam kunnen zij niet denken en zouden 't vreeselijk vinden een onsterfelijke ziel te hebben, dus altijd te moeten *zijn*. Zoo'n Hindoe staat aan den oever van de onmetelijke, woelige zee en dichterlijk beklaagt hij de huilende golven:

„O blauwe zee, vanwaar u smartelijk geklaag?

De zee antwoordt:

„Steeds breken mijn golven tegen den oever en spatten zij

in schuim. Ik doe ze van vorm veranderen — maar waarom? — opdat zij wederom en wederom kunnen breken! Ach, ik zou willen dat zij schuimende, bulderende en jammerende voor eén laatste maal, vervlogen, voor altoos!

Genoeg heb ik de stormwind gehuild! Genoeg heb ik de rotsen gebeukt, genoeg heb ik de schepen verbrijzeld en de menschen verdronken. Ik zou eindelijk eens willen uitrusten. Maar nooit zal ik klaar zijn — nooit!.... En daarom is 't dat ik klaag, ja daarom klaag ik....

Dan zegt de Hindoe:

„Hoe diepbeklagenswaardig gij zijt, zee! En hoe gelukkig ben ik, ik die het Nirvana zal erven, de rust de eeuwige rust".

Zoo denkt elk mensch over 't einde, elk mensch die de vose illusie aan een leven na dit leven van zich af heeft gezet en veronderstelt dat met den dood alles voorbij is, de eeuwige rust intreedt. Van vrees voor dien dood dus geen sprake, geen idee van angstig sterven. Hetzij dat wij door ouderdom of zwakte, door ziekte of ongeluk het leven laten, het heeft voor ons altijd niet de minste angstigheid, het kan voor ons niet anders beteekenen dan de komst van het *niet zijn*, wat de natuurlijke Hindoe ook zoo heerlijk vindt: de rust, de eeuwige rust. En heerlijker zal die komende rust ons zijn, naarmate wij in ons leven, dat kort of lang duurde, hebben gewerkt, iets zijn geweest, iets hebben gedaan.

WAT WILLEN WIJ?

....De dood moet wel het einde zijn van ons bestaan. Met de ontbinding van ons lichaam ontbindt zich de levenskracht; ons zijn, zal nooit meer zijn. Zoo denken wij, zoo gelooven wij. En voor die gedachten en voor dat „geloof", zoo men wil, maken wij gaarne propaganda.

Waarom? Om de menschen te desillusioneeren, te ontnemen met snoode hand een waan waarin zij geluk vonden en troost en toeverlaat?

't Is niet zoo. Wij hebben geen kwade bedoelingen en zijn vrienden van al wat goed is. Maar wij weten dan ook dat het ontnemen van een dwaling de menschen nooit geen ongeluk kan brengen.

Als men een leugen niet langer vastklampen kan, dat is geen verlies, maar een winst. En wij zijn er heilig van overtuigd dat deze winst ons op den duur zelfvrede en geluk bezorgt — vooral een gevoel van zelfbehagen, waar wij ons verheven gevoelen boven de in waan en dwaling levende massa.

Wij hebben als kinderen alle aan Sinterklaasje geloofd. Wij geloofden alle onmogelijkheden die onze ouders daaraan vastknoopten: dat hij op de daken reed met zijn paard, dat hij op één dag bij alle kinderen tegelijk een bezoek bracht enz. Toen wij kind waren voelden wij ons gelukkig in dien waan. Hoe heerlijk was die waan voor ons kinderlijk gemoed. Toch kwam de tijd dat zij ons ons ontnomen werd. Wij begonnen te twijfelen en daar kwam het ongeloof, en eindelijk de zekerheid dat Sinterklaas niet bestond. Voelden wij ons toen ongelukkig? Geen kwestie van! Wij voelden ons integendeel ver verheven boven onze kleinere broertjes en zusjes die dat nog wel geloofden en dat meerdere weten, dat verheven zijn, dat bezitten van de waarheid maakten ons gelukkig.

Zoo gaat 't steeds. Wij hebben als groote menschen wel eens gezegd: hoe gelukkig toch die kindertijd! — Zoo kunnen wij beseffende dat wij de waarheid hebben gevonden, nog wel eens denken: hoe gemoedelijk en vredig leven de menschen toch die in leugen en waan leven! Maar daarom willen wij, kunnen wij toch de leugen niet meer omhelzen.

Wij willen dan pogen geluk te vinden in de waarheid.

En die zullen wij vinden op den duur!

Ja zeker, dat zullen wij. Want als de dood het einde is van ons bestaan, als wij weten of goede gronden hebben om aan te nemen dat wij niet onsterfelijk zijn, dat wij geen „ziel" hebben die na den dood voortleeft, dan opent zich voor ons leven een ander perspektief. Wij zien dan een eindpaal. En 't zal ons gaan als den vlijtigen landman die weet dat de nacht op den dag volgt en werkt zoolang 't dag is, om daarna met vrede zijn hut te betreden. Of wij zullen doen als de wandelaar die een prachtigen buitenweg bewandelt, waarvan hij 't einde weet: hij zal zoolang hij op dien weg is genieten, met volle teugen, genieten zoolang er te genieten valt.

De mensch die niet in sleur leeft, zooals helaas zooveel duizenden doen, maar zich rekenschap geeft van zijn werken en handelingen, die weet dat 't leven slechts tijdelijk is, straks voor altijd zal eindigen, hij zal dat leven zoo goed moge-

lijk besteden. En werkend en leerend en goeddoende om zich heen, zal hij in 't leven, al weet hij dat 't tijdelijk is, meer geluk nog smaken dan de vrome.

Kom, als eerst de teleurstelling van 't ons ontvallen van den vromen waan maar voorbij is. Zeker, o zeker, vreeselijk wordt hij geschokt, die zich al zijn illusies ziet ontvallen, die uit dien droom ontwaakt. Maar wat nood? Hebben wij 't zelf niet ondervonden? Wij gewennen ons drà aan 't nieuwe geloof of 't nieuwe weten en wij vinden troost in 't werk, in den strijd en wij zullen den dood fier in 't aangezicht zien als wij maar bij benadering kunnen aannemen dat men na ons zal zeggen: die mensch heeft niet voor niets geleefd.

Het leven krijgt beslist meer waarde voor den mensch die weet dat 't leven zooals het zich aan ons openbaart, zooals wij 't waarnemen, de eenigste, de eerste en laatste manifestatie van het zijn is. Beschouwt men daarentegen het leven als een heel klein voorportaal van het eeuwige leven na den dood, dan heeft 't die waarde niet, dan heeft 't slechts portaalwaarde, d.w.z. wij zullen 't wel wat opsmukken, maar niet alles er aan doen, wat er aan gedaan zou kunnen worden.

De geschiedenis geeft ons daar treffende voorbeelden van. De Grieken van vóór Plato waren monisten. Zij geloofden dat de dood het einde was van het bestaan. Zij consentreerde dan ook al hun kunnen op 't leven zooals zij 't slechts kende. En wat wisten zij er van te genieten! En om er steeds maar van te genieten, wat wisten zij 't op te voeren! Tot zulk een ontzagwekkende hoogte brachten zij 't op het terrein van het weten, de kunst, de wijsbegeerte — Wat was dat oude Grieksche volk niet een krachtig en schoon volk! Alles werd gedaan om lichaam en geest te ontwikkelen en te verfraaien. Plaats daartegenover den duffen bekrompen geest en 't gedrochtelijk, verschrompelde en vervuilde lichaam der asceten onder de middeleeuwsche christenen, die, heel konsekwent, aan den vuilen kruiwagen van de „ziel", het lichaam, absoluut geen waarde hechtte en om dit te demonstreeren voor God, dat lichaam kwelde en pijnigde! Moest de kerk daar geen maatregelen tegen nemen, geen water in den wijn van 't geloof doen, omdat zij voorzag dat heel het menschelijk geslacht anders onder zou gaan?

Wij willen de menschen dus niet ongelukkig maken. Wel verre van dat! Gelukkiger willen wij den mensch zien, schooner en krachtiger, naar lichaam en geest. Wij willen de men-

schen toeroepen. Geniet! Geniet! Want het leven is maar kort!

Nu zien wij de gezichten der vromen al in een afzichtelijken plooi. Wel foei.... hoe banaal het leven alleen als iets aangenaams te beschouwen, het genieten alleen als het doel des levens te nemen!

Maar voor een vroom gezicht gaan wij niet op den loop. En het vroom-verachtelijk verwerpen van 't „genieten", dat sorteert bij ons niet 't minste effekt, dat maakt op ons geen indruk.

Genot is deugd, zei een onzer grootste voorgangers. En daarmee kunnen wij ons best vereenigen. Waarom zou de mensch niet moge genieten van wat het korte leven te genieten geeft?

Het genot moet verstandig worden gebruikt, dat willen wij er naast zeggen. Doen wij dat, het genot zal mensch en maatschappij opvoeren en niet verlagen.

Wij willen een goede, doelmatige woning, frischheid in den zomer, warmte in den winter — zou dat mensch of maatschappij kwaad doen?

Wij willen kleeding naar gelang onze behoeften — zou dat mensch of maatschappij nadeel berokkenen?

Wij willen eten en drinken — ja hoort 't en erger u gij vrome voorgangers die niets lusten! — wij willen zelfs lekker eten en drinken! en zou dat tot schade strekken van mensch en maatschappij?

Wij willen genieten van kunst, wetenschap, poëzie, natuurschoon — en zou dat voor mensch en maatschappij ooit slecht kunnen zijn?

Wij willen ook arbeiden. En graag! Want arbeid is leven, 't is de eerste en hoogste voorwaarde voor 't geluk. Wij willen echter vrij arbeiden en niet als slaaf, vrij dus bouwen uit de stof wat onze geest heeft uitgedacht — en nooit zal dat de mensch of maatschappij tot kwaad strekken.

Wij willen eindelijk ook natuurlijk, gezond sexueel genot. Man en vrouw zich aan elkander gevend, voor kort of lang, ieder naar zijn vrijen wil, met of zonder de voortplanting tot doel, ieder naar zijn lust.

Scheldt, raast, tiert gerust, geloovigen! Sluit de oogen voor wat in 't strenge wetboek der natuur staat! Keert gerust uw hoofd verachtelijk om o brave, o „zedelijke" menschen van allerlei slag. Gij uitgeleefden, afgestompten, natuurverkrach-

ters, oververzadigden, verpest door den geest van 't christendom, toe vergeet gerust de lusten van vervlogen dagen. Hebt gij genot in de zelfkwelling? Geniet gij van 't dooden uwer zinnen? Wel geniet, geniet dan op uw manier, maar blijft ons krachtige, jonge, levenslustige naturen van 't lijf er mee.

Wij willen leven en dat is: genieten. Wij willen alles wat lichaam en geest tot lust strekt. Uitleven ons eigen leven!

En de grenzen?

Och die grenzen geeft de natuur en het gezond verstand ons zelf aan.

De natuur geeft ons de middelen om ons te huisvesten, te voeden en te kleeden. Zij geeft ook de grenzen: wie meer materiaal voor zijn woning of kleeding, meer middelen voor zijn voeding neemt dan noodig, straft zich zelf. Wie zal de te groote woning schoonhouden als er geen slaven of slavinnen zijn? Wie wegnemen de haat en 't verzet van medemenschen die men daardoor mogelijk te kort doet? Wie zal zich zomers met zes jassen kleeden en wie zal zich veilig en behagelijk gevoelen als hij ze 's winters aan heeft en daarbij zijn evenmensch ziet bibberen van koude? Wie zal meer eten dan zijn maag verdragen kan en wie zal in een gezonde natuurlijke maatschappij zich overdadig voeden, terwijl zijn soortgenoot gebrek lijdt? Wie zal als jonge, krachtige natuur, zich voeden of laven met de uitgezochte spijzen of dranken terwijl er ouden, kinderen, zwakken of zieken zijn die ze behoeven? En hij die meer studeert en geniet van kunst of wetenschap, dan zijn geest kan verwerken, hij zal zich door de natuur het halt! hooren toeroepen. En hij die meer arbeidt dan zijn krachten gedoogen, hij voelt in de vermoeidheid de natuurlijke waarschuwing. En hij die anderen arbeid verricht dan zijn natuurlijke aanleg voorschrijft, hij vindt in de lusteloosheid zijn straf, terwijl hij die te weinig of in 't geheel niet werkt de verveling tot kastijding krijgt. Zoo stelt de natuur de grenzen aan alles, ook aan het sexueel genot want wie daarvan meer profiteert dan zijn krachten gedoogen, hij zal er zelf de kwade gevolgen van ondervinden, hij zal zelfs de natuur al weer het halt! hooren roepen voor het te laat is. En zetten wij 't malle praatje van de „verleiding" van ons weg, dan zal ook geen vrouw meer mannen, en geen man meer vrouwen bezitten dan zich wederkeerig daarvoor willen geven. ..

Genieten wij dus maar vrijelijk van het leven. Met verstand, met overleg, lettend op de wetten der natuur. Zorgen wij maar voor 't evenwicht: niet te veel van 't lichaam, niet te veel van den geest eischen. Het lichaam zal zich in al zijn volheid en kracht ontwikkelen, zooals de boom die vrij zich koestert in de zon en vrij, ongebreideld de voedende sappen uit de aarde trekt en vruchten afwerpt naar zijn vermogen. De geest zal zich ontwikkelen in dat gezonde lichaam en hooger en hooger den mensch verheffen boven het dier.

Genoeg hebben wij lichaam en geest verknoeid door de domme, benepen voorschriften van godsdiensten en kunstmatige moraal, genoeg hebben wij de zelfvernedering en de zelfkwelling als deugd beschouwd, — lang genoeg geleefd in de waan van 't loon dat ons zou wachten na dit leven.

Nu willen wij weer vrij zijn en leven als vrije menschen en ons wentelen in al 't genot, alle levenslusten alle zonnepracht van 't ongedwonge, natuurlijke bestaan. Uit de muffe sfeer, 't vetkaarsige halfdonker der gelooverij en de stinkende benepenheid van alle soorten van schijnvroomheid en schijnheiligheid willen wij weer naar 't volle licht.

Priester ga weg!

En kom hier gij ouderen, wijzeren en verstandigen onder ons, kom hier gij vorschers der wetenschap, gij zoekers en delvers naar 't goud der wijsheid, gij kranige, edele, onvermoeide speurders naar de nog onontsluierde raadsels der natuur — komt gij nu hier, wordt gij onze predikers. Wijs de niet-wetende, de niet beseffende onder ons op de voorschriften van het natuurlijke leven, wijs ons aan de hindernissen en beletselen die ons belemmeren nog meer geluk te smaken. Gaat gij ons voor in 't goede, 't schoone en 't ware. Wijst ons het ware doel des levens: natuurlijk genot. Breng ons de begeestering bij voor den arbeid die strekt tot heil van mensch en maatschappij. Laat uw preken en leerreden zijn de bewijsvoering voor de groote, onomstootelijke waarheid dat uit het stoffelijk, dat is, het waarneembare *zijn*, alle voorwaarden voor het menschelijk geluk kunnen worden geput....

De dood moet wel het einde zijn van ons bestaan. Vooruit nu, het korte leven geleefd, zooals het geleefd kan en moet worden. Komt, ontmoedigden, kop op! Komt, verdoolden in den nacht van waan, blikt in 't licht! Leven wij maar, zoo

kort of zoo lang 't is. Zijn wij maar goed voor ons zelf en goed voor onze soortgenooten zonder wiens geluk ons geluk onvolmaakt is. Een leven geleefd in dienst van eigen geestelijke en stoffelijke verheffing en dus ook van die verheffing van de menschelijke soort, is, hoe kort ook, meer waard dan de waan van een eeuwig leven na den dood. Van dat leven gaan wij straks scheiden, levenszat, voldaan met den glimlach op de lippen: 't was zoo wélbesteed!

Hoe korter dat wij ons dat leven voorstellen, hoe meer wij ons moge haasten om er van te maken wat er van te maken is, van te genieten wat er van te genieten is, daarbij nauwkeurig er op lettend, of de levensvreugde van heden ons geen levensverdriet morgen geeft.

Het beste geloof om van het leven van den mensch te maken wat er van te maken is, dat is 't geloof dat er na dit leven geen leven meer is, het beste middel om te bereiken dat de dood niets afschrikwekkends heeft, dat is aan te nemen dat de dood het einde is van ons bestaan, de zekerste weg om onze „ziel" te verfraaien en te huldigen is, voor vast aan te nemen dat wij geen ziel hebben die los van het lichaam zal voortleven na den dood.

Amsterdam. April 1914.

GEEN VADERLAND!

- GEEN GRENZEN! -

REDE

UITGESPROKEN DOOR G. RIJNDERS OP EEN VERGADERING, GEHOUDEN DOOR DE SOC. ANARCHISTISCHE AKTIE IN NEDERLAND, TE AMSTERDAM, OP DINSDAG 25 AUGUSTUS 1914

Arbeiders, Kameraden!

Wij leven in een tijd, die wel weinigen onzer hadden gedacht te zullen beleven.

De ergste pessimist had voor enkele weken terug niet durven denken dat op dit oogenblik bijna alle volken der zoogenaamde beschaafde wereld in wilde bloeddorst tegenover elkander zouden staan. Het is een feit, een verschrikkelijk feit. Groot is 't aantal menschen, reeds vermoord, verminkt, beroofd van have en goed, verdreven uit hun woonplaatsen waar zij in vrede werkten voor hun bestaan; dorpen en steden verpletterd door de vuurbrakende kanonnen, de rijpende oogst platgetrapt, de kunstschatten, de arbeid en de scheppingen van 't genie van eeuwen en eeuwen vernietigd. En elken dag bereiken ons de berichten van nieuwe tooneelen van onheil, dood, verderf en vernieling. Het is ontzettend, 't is als een bange, akelige droom. 't Is alsof al 't menschelijke uit den mensch verbannen is. In de staten, niet bij den oorlog daadwerkelijk betrokken, zijn duizenden jonge mannen van hun werk en tehuis weggerukt, opgepropt in de openbare gebouwen, als slachtvee in de stallen. En hoe groot is de ellende! Duizenden handen zijn werloos en worden uitgestrekt naar een aalmoes door de liefdadigheid geschonken, want handel, verkeer en industrie staan stil en wat dit beteekent, in deze eeuw van internationaal verkeer, dat was te voorzien.

Nooit heeft de wereld zoo'n omvangrijke en ontzettende ramp gekend. En het einde? 't Is niet te voorzien, er is geen hoop, geen uitzicht. Het schijnt dat alle, jarenlang opgehoopte oorlogszucht, nationale haat, eer en winstzucht geraffineerde moordlust en naijver, tot een afgrijselijke barsting moesten komen; 't schijnt dat de wereldbrand duren moet, totdat 't laatste sprankje brandstof is verbrand.

En de schuldenaars?

't Is Frans Jozef niet alleen, 't is niet het huis Hohenzollern, het verdwaasde Fransche patriottisme, de Engelsche perfiditeit, 't Russische zcarisme — alle volken hebben schuld, van 't aanvallende Oostenrijk tot het zich verdedigende België.

Het internationale kapitalisme heeft dezen oorlog gewild!

Maar arbeiders, gij moogt u met 't uitspreken van 't woord „kapi-

talisme" niet een grens aan uw denken laten stellen, en ge doet verkeerd als ge meent, dat 't nu maar wanhopend wachten moet zijn tot dat kapitalisme verdwenen is. Er zijn menschen die zoo tot ons spreken, maar dat zijn in dezen tijd de gevaarlijkste bedriegers die rondloopen.

Het „kapitalisme" is geen ding op zich zelf, geen voorwerp ook geen bovennatuurlijke macht, het is een stelsel, door menschen geschapen en door menschen in stand gehouden: Elke daad van 't kapitalisme wordt door *menschen* volbracht. En die menschen zijn juist niet de kapitalisten. Het kapitalisme wil dezen oorlog, maar zou het dezen oorlog kunnen voeren, als het geen arbeiders vond die bereid zijn om er in te moorden en zich te laten vermoorden?

Het kapitalisme bestaat, heerscht, gedijdt, vernietigt, moordt, plundert, doet tranen storten, maakt weduwen en weezen, maar het doet dit alles bij de gratie van de massa des volks, dat zich overal leent om deze tegen menschelijkheid vloekende praktijken ten uitvoer te brengen. Het militarisme, overal opgestuwd en versterkt in de laatste jaren, het wordt gevormd door de zonen des volks. Was er geen militarisme, leende het volk zich niet voor 't vormen van vechtbenden, geoefend en geleerd, georganiseerd tot één monsterachtig geheel, hoe zou dan een oorlog mogelijk kunnen zijn? Daar staat een geweldige lokomotief. Geheel in orde, dampend, sissend, elk rad, elke stang op de goede plaats, grijpend, passend in elkander — ge hebt nu maar één luttele handgreep te doen, een kind kan 't handle overhalen en 't gevaarte snort en buidert vooruit, stom en plomp alles vernietigend wat op zijn weg komt. Zoo is 't ook met 't militarisme: eenmaal georganiseerd, eenmaal saamgesteld uit willig in elkander grijpende organen, is 't een vreeselijk werktuig geworden, dat met één woord, één pennestreek tot zijn heillooze, rampzalige daadwerkelijkheid kan worden gebracht.

Schuld draagt het volk dat zich leent voor 't misdadig militarisme en den menschonteerenden oorlog. Schuld vooral de instellingen en menschen die het volk steeds met leugens en verdwaasde frasen in berusting doen blijven en beïnvloeden om zich te blijven verlagen tot willoos werktuig.

Met den blik op deze ongekende menschenslachting, protesteeren wij dus niet alleen tegen de machthebbers die haar wilden, doch ook tegen allen die hun invloed op de menschen hebben misbruikt om het volk als slachtvee naar de grenzen te drijven.

Protest tegen de christenheid dus allereerst. Wat heeft zij gedaan om eenen oorlog te verhinderen? Paste 't haar niet, die christelijke

kerk in gansch haar geweldige en invloedrijke macht, om nu de liefdeleer van den christus te prediken? Wat is haar gepraat van „vrede op aarde" nu geweest? Wat haar gestamel van den „liefdevolle god, wat heeft zij geprobeerd om het woord: „steek het zwaard in de schede" in toepassing te brengen? De vorsten en volken bidden god om.... de wapens te zegenen! Wilhelm zei: in gods raad was besloten dat Duitschland moest vechten, het arme België dus moest verwoesten en de Fransche soldaten vermoorden! Frans Jozef vroeg god om kracht voor 't voeren van zijn wapenen — hetgeen beteekent de kracht om het arme, onschuldige nijvere volk van andere landen te vernietigen! Wat moet god dezer dagen in een moeilijk parket zijn gebracht. 't Zijn allemaal zijn kinderen.... die wederzijds vragen om de vernietiging van elkander! Zouden die christenen zich niet moeten schämen? Welk een heilzame invloed zou er niet van zijn uitgegaan als in alle landen de christenen eens hadden gezegd dat God hun inspireerde tot den vrede in plaats van tot den oorlog! Het is met de christenheid in den loop der eeuwen nog niets beter geworden. Als immer past zij zich aan bij het drijven der heerschers en machthebbers, ontziet zij zich niet het volk tot de grootste ellende en misdaad te brengen, als zij de heerschende machten maar welgevallig kan zijn, en daardoor de kerk steun kan verzekeren.

En wat te zeggen van die snel groeiende wereldbeweging: de sociaal-demokratie?

Vloekwaardig is ook haar gedrag. Geen poging is aangewend om den vrede te bewaren. Waar bleven zij nu, die „machtige" partijen in alle landen? Wat is nu overgebleven van hun geschetter tegen oorlog en militarisme? Wat beduidden hun vredesmoties op de internationale congressen? Hun gelamenteer over het arme proletariaat dat ter slachtbank moet?" 't Is niet anders geweest dan misdadige huichelarij. Overal trekken zij naar de grenzen voor 't „vaderland", wordt het internationalisme verloochend om 't nationaal belang. En met de bekende sociaal-demokratische fraseologie, hun eigenaardig systeem van sofisterij, het brutaal spekuleeren op de akeligste benepenheid van de massa, wordt gepoogd dit treurig gedrag goed te praten. Zeer zeker, inkonsekwentie kan men de sociaal-demokratie moeilijk verwijten. Hun dubbelhartige houding op de internationale congressen en telkens wanneer zij voor 't vraagstuk van defensie, oorlog of militarisme werden geplaatst, beloofde niet veel anders voor de toekomst, dan 't arbeidersvijandelijk, volksverradelijk gedrag van thans. Maar wie had geen hoop gehad? Dikwijls zagen wij de sociaaldemokraten onder allerlei malle voorwendsels doch met geslepen be-

doeling, den kant van de heerschers en onderdrukkers kiezen. Hoe vaak vielen zij niet bij stakingen en andere uitingen van klassenstrijd de arbeiders in den rug aan! Maar men had nu nog zwakke hoop dat zij bij zulk een brutale, ongehoorde aanval op 't sobere bestaan en 't leven van de arbeiders, den machthebbers hadden gezegd: Wij doen niet mee! En hun invloed bij het volk hadden gebruikt althans om te pogen dezen afschuwelijken oorlog onmogelijk te maken. Overal hebben de leiders der partij het volk met patriottische frasen, met oudwijvig geleuter over het „vaderland" naar de grenzen, d.i. naar de slachtplaats gedreven. Overal stemde zij toe in de oorlogscredieten, het toelatend dat het door de crisis nog meer hongerende volk om een aalmoes ging. In ons parlement verhieven de heeren geen stem tegen de 55 millioen voor 's lands menschenslachterij — maar het volk laat men schooien om wat harde boonen en droog brood en zittend in de „steuncommissies" ontzien de heeren zich niet de dienstmeisjes te verzoeken hun fooienpot af te staan voor de hongerlijdende landgenooten. Het is schandelijk. Het vaderland doet opgeld! In het Nederlandsche orgaan der soc.-dem. „Het Volk" heette het „dat het vaderland eigenlijk t eenige was wat het arbeidende volk nog bezat! Kosmopolitisme, vaderlandsloosheid — dat was iets voor de wereldrondreizende kapitalisten!" Met zulke plompe, stomme drogredeneeringen, gesausd en doorkruid met wat hol geleuter over 't „misdadige kapitalisme" joeg men ook in ons land de arbeiders voor het dreigend kanon, en drukte men hen het moordend geweer in de hand. En overal in alle landen waren zij 't zelfde, durfde men nog te praten van het werken voor 't internationalisme, als men 't vaderland verdedigde. In 't belang van het internationalisme, vechten de Duitsche sociaal-demokraten, de Fransche, de Belgische, de Hollandsche enz. Troelstra zei in ons parlement dat 't best mogelijk was dat de „internationale" eens in de kazerne werd gezongen, maar men moest dat niet verkeerd opvatten! Hartverheffend schouwspel! De leden der partij aan de grenzen elkander de hersens inslaande onder het zingen van de „Internationale." Zoo zijn de sociaal-demokratische leiders; voor de soc.-dem. arbeiders geldt het devies van de katholieken: ik geloof omdat dat 't ongerijmd is.

Intusschen.... al wat belang heeft bij het bestaan der naties; de vorsten, de sabelsleepers, de diplomaten, de knabbelaars aan de nationale staatsruif, Kamerleden, gemeenteraadsleden, al wat een zekere macht- of invloedsfeer heeft binnen de grenzen van den staat, ook al de industrieelen en handelaars die voordeel trekken van een oorlog

die zij met de krankzinnige vaderlandsliefde slechts kunnen doen ontvlammen — zij allen doen waarschijnlijk voor hûn doen wel goed, als zij de nationale haat aanwakkeren en verlangen dat de grenzen worden verdedigd.

Maar wij plaatsen ons op 't standpunt van den loonwerker, in den ruimsten zin, en vragen ons dan af welk belang wij bij het verdedigen van de nätie hebben. Wat voert men alzoo aan als faktoren die ons gebieden liefde voor het vaderland te koesteren? Gaan wij ze eens na en toetsen wij ze eens aan het stoffelijk zedelijk en geestelijk welzijn van den mensch die niets bezit dan zijn arbeidskracht, en al erg verheugt is deze te kunnen verhuren aan den bezitter der arbeidsmiddelen.

Daar hebben wij dan allereerst het dierbaar vaderland.

Maar wat is 't vaderland?

Is 't ons vruchtbaar land, waar wij geen vierkanten meter van bezitten? Zijn 't de bosschen, duinen of lustoorden, waar wij door armoede en slavernij niets van profiteeren, waarvan geen sprietje, geen tak, geen bloem, geen voetstap gronds van ons behoort? Zijn 't de steden of dorpen, waar wij niets hebben, niets 't onze kunnen noemen? Is 't de straat, waarop men u verbiedt te manifesteeren vaak voor zeer dringende levenseischen? Is 't uw kamer, waarvan de eigenaar u dadelijk afzet, als ge door armoede hem niet betalen kunt? Is 't uw huisraad, die goedkoope prulletjes, waar de staat dadelijk beslag op legt, als ge in gebreke blijft uw veel te hooge belasting te betalen? Zijn 't uw kinderen, die de bourgeoisie als dienstboden zich toeëigent of in de fabriek tot slaven en slavinnen, in de kazerne tot willooze werktuigen maakt? Als alles en älles er af is wät u niet behoort, maar den staat, wat houdt ge dan over? Is dat zóóveel dat ge daar uw leven voor offeren wilt, u als een schaap zult laten slachten?

Neen immers!

Gij vindt op uw vaderland niets wat ge in een ander land niet zoudt vinden, geen kommer blijft u hier gespaard, die ge elders vindt, geen vreugde smaakt ge hier die gij over de grens zoudt missen.

Uw taal? uw zeden? Hecht u daar zooveel waarde aan of ge in 't Duitsch moet zuchten: „Was gibt's ein Welt!" in 't Fransch: „J'ai faim!" of in officieel Hollandsch: wat is 't 'n beroerde boel, wat heb ik een honger? Maar bovendien: kan men dingen als uw taal, uw zeden en gewoonten u ontnemen? Nooit! Kan men de eigenaardige bekoring die de wegen en straten, de huizen en menschen van een stad of land voor u hebben, u ontnemen? Nooit! Nooit! Gij behoudt

die dingen, zoolang zij bekoring voor u hebben. Ziet bijv. naar de Friezen, de Gelderlanders of bewoners van andere bij ons land ingelijfde landstreken, hebben zij iets prijsgegeven van wat hun land- en volksaard dierbaar was? Niets immers.

Uw onafhankelijk volksbestaan? Wat zit er in uw bestaan voor onafhankelijkheid, die ge elders zoudt missen? Laat men t aantoonen! Zeker, ge zult elders iets missen wat ge hier vindt, maar ook over de grens vinden wat ge hier mist. Ge zijt overal onderworpen aan de wetten die alleen gemaakt zijn om u er onder te houden, en overal hebt gij arbeiders precies zooveel recht als ge macht hebt. En om die macht, noodig voor den strijd tegen uitbuiting en tyrannie te volstrijden, te vergrooten, daarvoor behoeft gij geen onafhankelijk „nationaal" bestaan. Die strijd ondervindt overal dezelfde tegenkanting en hij vordert in dat land het meest waar de arbeiders de meeste durf en energie weten te ontplooien en zich niet laten bedriegen door eerzuchtige volksverraders. Als wij — wat niet zooveel scheelt! — minder wetten hebben die ons minder knijpen, dan in Duitschland bijv., dan ligt dat niet aan de bräafheid van onze machthebbers, en ook niet aan onze volksleiders, die nooit anders deden dan meer wetten vragen en vooral Duitsche wetten vragen — maar dan ligt dat eenvoudig aan de arbeidersbeweging die in ons land steeds kloeker dan elders optrad en zich nog vrij los wist te houden van de Duitsch geinspireerde sociaal-demokratie!

Wat blijft ons verder?

De vlag? De half-Duitsche dynastie? Onze half-Duitsche koningin, met dochtertje, heel Duische prinsgemaal, of puur-Duische koningin-Opoe? Maar dat zijn taai-zoetige kletserijtjes, daar staan verstandige arbeiders boven, daarmee moet men gaan naar padvinders of dronke oränjebonders. Alle leden van ons vorstenhuis hebben met elkander geen bierglas vol Neêrlands bloed in de aderen.

Wij hebben niets te verdedigen, niets te verliezen, althans niet zóóveel dat wij ons leven er voor zouden willen geven. En bovendien: als wij ook maar één nationaal voordeeltje zouden zoeken bij het ons laten slachten aan de grenzen, dan hebben wij voor altijd het recht verspeeld om iets te zeggen tegen den bloedigen oorlog en 't menschenverlagende militarisme, want alle naties die er aan meedoen kunnen hun werkelijke of vermeende nationale voordeelen wel opsommen:

Als wij de willekeurig getrokken grenzen verdedigen, als wij, gelijk de Belgen, ons land plat laten schieten en er zelf aan helpen, onder welk voorwendsel ook, dan zijn wij mede verantwoordelijk voor den gruwel van den oorlog.

..

Men spreekt van onafhankelijk volksbestaan. Beteekent dit dan geregeerd te worden door nationale regeerders, geringeloord te worden door inheemsche wetten, vervolgd door Nederlandsche rechters, gebrutaliseerd door landgenoot-politie? Vrijheid wil voor ons zeggen afwezigheid van elk geweld dat de eene mensch dwingt naar den wil van den anderen te leven. En wat wij verlangen is, een vrije ontwikkeling van de arbeidersklasse, haar machtsvorming om zich te ontwringen aan den ijzeren greep van het kapitalisme, en 't leggen van den grondslag eener maatschappij waarin de menschen naast en met elkander leven en werken, allen genietend van de rijke, overvloedige aarde, allen beheerscht en in den arbeid voortgedreven door de harmonie der belangen.

Wij zullen er dus wel voor wachten dat wij ons haat voor een bepaald volk of een bepaalde regeering laten inblazen. Als men bij ons komt met de boodschap dat Duitschland een naar volk vormt, dan zijn wij heusch niet blind voor zijn gebreken, maar tegenover de kwade eigenschappen als daar misschien zijn: kruiperigheid en heerschzucht, plaatsen wij dan 't feit dat dat volk ook zeer veel groote mannen heeft voortgebracht; naast Bismarck en de Wilhelms en Bülow staan Göthe, Heine, Schiller, Beethoven, Straus, Häckel, Bölsche, Mackay.... Marx! en bij deze denkers en schrijvers, voorlichters der menschheid op den weg der vooruitgang en beschaving, ook de velen noeste uitvinders en werkers die ons elken dag in ons leven herinneren aan hun werken. Spreekt men alleen goeds van de Franschen of Engelschen, wij weten wel wat kwaads van hen te zeggen. Toont men ons de den arbeidersstrijd vijandelijke daden der Duitsche machthebbers, wij zijn klaar aan te toonen dat ook de Fransche en Engelschen geen haar beter zijn. De Fransche arbeiders weten ook hoe de gevangenis er uit ziet. En ten opzichte der imperialistische politiek, behoeven wij slechts te herinneren aan de gruwelen in de Congo, Madagaskar, nu de Franschen, aan den oorlog tusschen Engeland en Transvaal van de Engelsche machthebbers op de juiste waarde te leeren schatten. Men hoort dezer dagen door de Hollandsche arbeiders afgeven op de Duitschers, omdat zij België hebben verwoest, en onnoozel genoeg zijn zij om te meenen dat de Engelschen lang zoo slecht niet zijn. Zij vergeten evenwel dat voor tien jaren terug in hun oogen geen slechter volk bestond dan de Engelschen, toen zij Transvaal uitmoorden. In dien tijd zongen wij met de Duitschers het Transvaalsche volkslied!

Trouwens, heeft onze natie geen gebreken? Heeft zij iets specifiek goeds? Schoolmeesterpraat, voor kinderen! Uit welke elementen

bestaan in dezen tijd de naties? Hoe zijn zij gevormd? Zijn er natuurlijke grenzen die ons scheiden van andere landen, natuurlijke of raseigenschappen die ons vervreemden van andere volken? Sedert eeuwen is hiervan geen sprake meer. Als men de familienamen der inwoners van verschillende landen nagaat, als men de fysieke eigenschappen als lichaamsbouw, haarkleur, gelaatsvorm enz. bestudeert, dan ziet men een reusachtige rasvermenging. Trouwens, hoe zijn ook de staten gevormd? Door willekeurige grensscheidingen. Als de bloedige oorlogen van graven en vorsten, van koningen en keizers waren geëindigd, als de „groote maaiers" hun oogst binnen hadden, dan werd zij verdeeld. Dan werden er willekeurig grenzen getrokken, stukken van landen afgenomen en bijgevoegd, zelfs de menschen door elkander geschud, als aardappelen in een zak.. En de menschen die bijvoorbeeld in Enschedé woonden werden bij Nederland gevoegd, kregen „Neêrlands bloed in de aderen", werd geestdrift ingebracht voor 't Wilhelmus.... Waren zij even willekeurig als hun buurlieden, de bewoners van Gronau, bij Duitschland getrokken, zij hadden weer „Duitsch bloed" in de aderen gehad en geestdrift moeten hebben voor het groote Duitsche vaderland.

Wij bedanken er voor op bevel of door dwaze beïnvloeding haat te hebben voor de Duitschers en vriendschap voor de Friezen, die waarachtig wat taal, zeden en gewoonten betreft, wat verder van ons afstaan dan de Pruisen. Wij loonwerkers hebben geen belang bij de grenzen, niets redelijks kan worden opgenoemd, waardoor wij een bepaalde voorkeur of afkeer jegens een volk of natie zouden kunnen koesteren.

Men heeft dezer dagen de nieuwe frase, de neutraliteit, opgeld laten doen. En ons werkers willen doen gelooven dat er voor ons iets voordeeligs, ja zelfs iets heiligs in school, als wij die neutraliteit verdedigden. Alweer niets meer of minder dan ons bloed moesten wij er voor over hebben! Er is gezegd, doen wij 't niet, dan gaat men op onzen bodem vechten! Alsof daarop niet gevochten wordt als wij de neutraliteit verdedigen. Ziet naar België! Zouden die arme menschen van Leuven, Visé, Luik of Mechelen er slechter aan toe geweest zijn, als zij de Duitschers hadden laten doortrekken? En als dit demonstratief gebeurd was, België opzetelijk had gedemobiliseerd, aan Duitschland had gezegd „gaat uw gang", aan Frankrijk: „doet was ge niet laten kunt, maar wij, vergieten geen druppel bloed van ons volk", zou dit dan voor 't verpletterde België erger geweest kunnen zijn, dan 't nu is? Als in nota's en manifesten de Duitsche regeering en het Duitsche volk van deze waarachtig vredelievende

houding kennis hadden gekregen, als de dan toch doortrekkende troepen waren gelaafd en verpleegd en van regeeringswege met de middelen waarover men beschikt, de soldaten waren gesticht, hun bloeddorst was gedempt, zou dan het Belgische volk er slechter aan toe geweest zijn? Niemand kan dit gelooven.

Onze afkeer, ook dus voor het verdedigen der zoogenaamde neutraliteit, brengt het arbeide volk nooit geen nadeel. En luisterde het Nederlandsche volk naar ons, het zou de machthebbers nopen de soldaten naar hun woonplaatsen terug te zenden en als wij dit deden alweer demonstratief, toonend aan de vreemde mogendheden onze vredelievende bedoelingen, als wij dit deden, verwijzende naar het vredespaleis dat op onzen bodem staat en zeggende aan de mogendheden: „Wij ontwapenen ons, durft nu eens de plek grond waar het vredespaleis op staat met bloed te bevlekken", — gelooft ge niet, arbeiders, dat wij daar meer mee hadden bereikt dan de Belgen hebben bereikt met de verdediging van hun „heilige neutraliteit"? Zou een dergelijke houding niet een machtige stoot in de richting van den vrede hebben gegeven? Zou, in elk geval het arbeidende volk daardoor meer leed te verduren hebben gehad, dan door het wanhopend vechten tegen brutale overmacht?

Want het is niet ondienstig er telkens aan te herinneren dat wij alleen en ook alléén maar de belangen van het proletariaat op 't oog hebben en wel de direkte zoo goed als indirekte belangen. De rest deert ons niet. Wat politieken, wat militaire of andere machthebbers, wat groote en kleine kapitalisten voor belang hebben, dat raakt ons, dat deert onze klasse niet. Wij kunnen bij de verdediging van het vaderland alleen verliezen en niets, niets winnen. De drijvers van den oorlog, de praters van 't lieve vaderland en de heilige neutraliteit — zij hebben te verliezen, doch méér te winnen. Wie hebben 't meest verloren in België? De regeerders van behouder tot demokraat, die de wijk naar Antwerpen konden nemen, straks geld en gelegenheid hebben om het buitenland te bereiken? De goedhebbers, die geld en andere middelen hebben om zich in 't ellendigste lot te kunnen schikken? Zeker, onder de goedgezeten vaderlanders zijn er ook die de ellende ondergaan, 't leven laten, maar weegt hun aantal, wegen hun kansen op tegen het aantal en de kansen van het proletariaat? En dan, zij hebben iets te winnen, geld, roem, eer, macht of behoud van macht en positie — maar het arme volk kan niets winnen dan dezelfde slavernij, dezelfde misère, hetzelfde lot dat het doemt tot moeitevollen arbeid voor een schamel, zorgvol bestaan.

Laf zijn wij niet. Eergevoel hebben wij ook. Maar onze macht willen wij ontplooien voor den strijd tegen de internationale machthebbers. In dien strijd zullen wij zoo noodig ons leven geven, voor de eer van onze klasse willen wij ons leven geven. Het gesnork, de schijngeleerde, de duistere en brutale praatjes der oranjebonders en sociaal-demokraten, moeten wij slechts nuchter ontleden, dan blijkt 't ons zoo duidelijk dat 't niets anders is dan leeg geleuter, oogenverblinding, walgelijke kletspraat. Tegen de machthebbers willen wij strijden. En offeren! En geven wat wij geven kunnen! En als 't spreekwoord „het hemd is nader dan de rok" ook beteekent dat ge 't hemd eerder verfrischt dan de rok, dan wil dit ook zeggen, overgebracht uit de overdrachtelijken in den werkelijken zin des woords. dat ge eerder de kapitalisten en machhebbers in eigen land moet bestrijden dan die van over de grens.

Wij willen ons leven duurder verkoopen dan voor een frase, voor een fiktie, een historische dwaasheid, een onding. Als men ons het geweer in de hand drukt, dan zullen wij 't aanpakken. Maar méér dan 't geweer ons in de hand drukken kan men niet. 't Denken kan men ons niet beletten. En wat wij van onze kameraden in 't leger verwachten is, dat zij denken zullen bij alles wat zij doen. Mr. Troelstra noemt dit standpunt niet dapper genoeg, inkonsekwent, niet veel anders dan het treurige standpunt door de sociaal-demokraten overal ingenomen. Alsof er geen groot verschil is tusschen het onder protest een noodzakelijkheid aanvaarden of het gewillig en met liefde te doen! Wel vreemd, dat nu ineens het protesteeren in de oogen van een sociaal-demokraat niets beteekent! Als of hun aktie in en buiten de parlementen tot dusver niet grootendeels slechts protesteeren was! Inderdaad is er toch een zeer groot verschil tusschen ons, wij die zeggen slechts gedwongen door 't regeeringsgeweld het geweer aan te pakken, en Mr. Troelstra, die naar den grooten slagersbaas, den legerkommandant gaat, met zijn zoon: hier is van het proletariaat tot oneer en schande en daarom doen wij dat zouden doen en wij antwoordden: dat wat gij doet strekt de zaak va nhet proletariaat tot oneer en schande en daarom doen wij dat niet. En verder zijn wij er van overtuigd dat honderden onzer kameraden in het leger voor zich zelf hebben uitgemaakt wat zij doen zullen als hun bevolen wordt op medemenschen te schieten!

De sociaal-demokraten zijn bang de vat op de massa te verliezen — zij vreezen 't nadeel daarvan bij de verkiezingen. Wij hebben lak aan de massa en trotseeren als 't moet de smaad, de hoon en beproeving. Hebben de ouderen in de socialistische beweging zich

gestoord aan de domme woede der massa? Zij hebben de oranjefuriën doorstaan, keken niet naar direkte persoonlijke voordeelen, hadden slechts tot lijfspreuk: volharden bij 't ideaal!

Wij willen hun voetspoor drukken. Wij willen de banier der internationale verbroedering hooghouden en vasthouden aan de leuze: geen man en geen cent voor het militarisme. Wij moeten dit doen, omdat wij anders ons beginsel zouden wegsmijten. Het recht zou ons worden ontzegt ooit weer propaganda te maken voor het antimilitarisme. Of, we zouden vervallen in dezelfde huichelarij van de sociaal-demokraten. Wij kunnen ons zoo voorstellen dat als in dezen tijd Dr. Kuyper Troelstra eens spreekt, de eerste de laatste zal kunnen toevoegen: zeg, meneer Troelstra, 't is toch maar goed geweest dat ik destijds gezorgd heb voor die snelvuurkanonnen waar jij je zoo tegen hebt verzet — wat komen zij nu van pas, hè? Zouden wij ooit eerlijk en oprecht ons kunnen verzetten tegen elken vorm van militarisme, als wij thans onder welke voorwaarde dan ook de grenzen gingen verdedigen? Het minste motief, thans aangegrepen om het „vaderland" te verdedigen — stel dat er voor den loonwerker zoo'n motief was! — zou ons beletten tegen oorlogsuitgaven, of zooals 't bij ons en overal tegenwoordig heet. defensie-middelen, te ageeren. Mits wij meededen aan de afschuwelijke dubbelhartigheid der soc.-demokraten, die tegen oorlogsuitgaven sputterden, zich antimilitarist noemen en zoo maar hun kinderen naar den legerkommandant brengen, als, naar 't heet, het vaderland in gevaar is.

En 't zwaarste weegt voor ons de propaganda tegen het militarisme. Het militarisme is het machtigste bolwerk van het kapitalisme. Zonder het militarisme zou het voor de machthebbers onmogelijk zijn oorlogen te voeren en de kapitalistische uitbuiting en tirannie te handhaven. Het militarisme moet ondermijnd. Dit machtsmiddel moet der bourgeoisie worden ontnomen; naarmate dit verzwakt zullen wij vorderen in den strijd tegen uitbuiting en onderdrukking, pas als dit verdwenen is, zullen wij arbeiders vrij zijn en de wereld ons kunnen noemen. En dwaasheid is 't te meenen dat wij dat militarisme met recht en rede, ergo met kans op succes, kunnen bestrijden, zoolang wij ook maar één enkele grond behouden waarop het steunt.

Het voordeel van ons standpunt, de handhaving van ons devies „geen man en geen cent vor het militarisme", brengt ons in de toekomst dus onnoemlijk veel voordeel voor den strijd om welvaart en vrijheid voor allen. Het is dan ook om dien strijd onverzwakt te kunnen voortzetten, dat wij ook in deze ernstige tijden, in weerwil

van alle tegenkanting, ons beginsel hooghouden. Straks, als de bloeddorst is gedempt, als de nuchtere ontwaking uit de bedwelming der nationale haat heeft plaats gehad, dan zullen de moordenaars van hun medemenschen en medelotgenooten zich afvragen wat zij hebben gedaan. Van de handhavers van het kapitalisme, van de toonaangevende organen van 't staatsbehoud zullen zij dan hooren: gij hebt wèl gedaan. Maar wij, wij die in deze tijden het beginsel van wereldvrede en internationale verbroedering hooghouden, wij zullen het hoofd dan fier opsteken en kunnen zeggen tegen de opgezweepte, verdwaasde moordenaars: Gij hebt in ieder mensch dat ge met uw kogel of bajonet neervelde, een vader of zoon vermoord, een weduwe, wezen of een ongelukkige, weenende moeder gemaakt. En ge hebt deze ellende teweeggebracht, gij, arbeider-soldaat, zonder dat er voor u of de klasse van ellendigen waartoe gij behoort, ook maar één noemenswaardig voordeel in zat. Ge hebt tranen doen storten, dood, vernieling en verwoesting gebracht in dorpen en steden, voor een rampzalige frase, een fiktie, in waarheid voor het belang der internationale kapitalisten, heerschers, politiekers en uitbuiters buiten en binnen de grenzen. Wij zullen zoo mógen spreken, wij die thans voor de konsekwentie van ons beginsel niet terugdeinzen.

Dan gaan wij den strijd tegen elken vorm van overheersching en uitbuiting weer voortzetten, met de oude, beproefde middelen. Wat deze vloekwaardige oorlog voor uitkomst brengt, wij weten 't niet. Maar wel weten wij dat den loonwerkers ná dien ook niet anders te doen staat dan door eendracht en grensontkennende solidariteit, op de werkplaats en in de fabriek, in de mijn en op 't veld, den strijd tegen den bezitter en uitzuiger voort te zetten, op de manier die ons in den loop der laatste jaren reeds met vaste, zekere stappen voorwaarts bracht.

Mag dus dezen oorlog roem brengen aan de doodslagers, eer en landstreken aan de vorsten, winst aan de sjaggeraars van de bank, kapitalen aan industrieëlen en groothandelaars — ons zal hij meer brengen. Ons zal hij brengen de heele menschheid, zoo verleugend en verdwaasd, luisterend naar ons nieuwe evangelie van menschelijke broederschap, vrede en harmonie tusschen de volken en rassen.

Wij arbeiders in den ruimsten zin genomen, wij die niets bezitten dan onze arbeidskracht die wij nog niet eens altijd in staat zijn te verhuren, wij die slechts zorg en nood kennen en met groote moeite een zorgvol bestaan kunnen voortslepen, wij hebben maar één vijand, dat is het bezitterdom. En zou 't voor ons geen verdoemde dwaasheid zijn ons te laten slachten of ons als slachters van onze

medmenschen te laten gebruiken? Zouden wij ons niet diep moeten schamen, als wij het geweer vrijwillig opnamen tegen onze medelotgenooten over de grens, onder 't leeg geschetter van „vaderland" en „nationale eer"? Wij hebben maar een vijand, dat is de bezitter van den grond, van de gereedschappen en fabrieken. Of deze vijand wordt geprivilegieerd door binnen of buitenlandsche wetten, of hij onder een republiek of welk soort dynastie, welke vlag of welke regeeringsvorm ook zijn slag slaat, dat is ons om 't even. Het verschil is te luttel, te onbelangrijk, te onbeduidend om daarvoor leven en beginselen prijs te geven.

Wij anarchisten blijven pal staan in den strijd tegen den werkelijken vijand. Wij spuwen op 't vaderland dat ons als elk ander land slechts moeitevollen arbeid en ontbeering gunt, wij lachen om de grenzen door heerschers en roovers tusschen de volken getrokken en onbluschbaar brandt in ons 't heilig vuur van opstand tegen de werkelijke belagers van ons geluk, die om ons heen, onze taal sprekend, niets minder gevaarlijk zijn dan anderen. Laf is 't zich te laten slachten voor het vaderland, slechts een frase, een zinloos begrip — flink is 't, als 't moet, ons leven en alles te geven wat wij geven kunnen, voor den heerlijken, aan heel de menschheid gelukbrengenden strijd, voor den wereldvrede en de welvaart en de vrijheid der duizenden die overal slechts armoede en knechtschap kennen.

RESOLUTIE.

Op de vergadering waar G. Rijnders deze rede hield, werd met algemeene stemmen de volgende resolutie aangenomen:

De Sociaal-Anarchisten te Amsterdam, in vergadering bijeen op Dinsdag 25 Augustus 1914;

Gezien het uitbreken van den Europeeschen oorlog als gevolg van het kapitalisme en mogelijk gemaakt door het militarisme, dat de volken steeds gewapend tegenover elkander plaatst;

protesteert deze vergadering energiek tegen deze gruwelijke menschenslachting, die vloekt tegen beschaving en humaniteit;

protestert ook met alle kracht tegen het internationale christendom zoowel als tegen de internationale sociaal-demokratie, die bei-

den hun invloed op het volk slechts misbruikten tot aanwakkering van den noodlottigen nationalen haat.

Overwegende, verder, dat elken dag de bezetting van Nederland door vreemde legers kan plaats vinden;

dat echter de loonwerker geen vijandschap kàn of màg koesteren tegen de arbeiders van een andere natie;

dat hij geen enkel belang heeft bij het behoud der willekeurig getrokken grenzen, nóch bij het behoud der heerschende dynastie of het bestaande politieke regiem;

dat hij onbetwistbaar onder elke vlag en elke regeering tot zwaren arbeid voor een sober bestaan, ellende en rechteloosheid is gedoemd;

dat hij onder elk regiem juist zooveel recht en welvaart heeft als hij kracht en stoutmoedigheid weet te ontplooien;

overwegende voorts, dat verdediging der grenzen grooter ellende en verwoesting teweeg brengt dan het niet te doen;

dat het demonstratief zich niet verdedigen wellicht een machtigen stoot in de richting van den vrede zou kunnen beteekenen;

dat in elk geval het beetje stoffelijk bezit en het weinigje politieke vrijheid dat de Nederlandsche arbeider bezit geen menschenleven waard is;

dat onder een andere regeering de proletarische strijd bemoeilijkt, maar óók bevorderd en in géén geval gestuit kan worden;

overwegende ,eindelijk, dat het naar de grenzen gaan onder welk voorwendsel dan ook, ons voortaan zou verbieden tegen elken vorm van soldaterij te ageeren;

dat de strijd tegen het militarisme voor ons het zwaarste weegt, daar het militarisme als georganiseerd geweld het grootste machtsinstrument in handen der bourgeoisie is;

verklaart zich bereid om den strijd tégen elke ekonomische en politieke onderdrukking en vóór vrijheid en welvaart onverzwakt voort te zetten met de oude, beproefde middelen, doch protesteert tegen het vergieten van elken druppel menschenbloed voor het behoud der nationaliteit, daarbij aan elken kameraad overlatend näar omstandigheden te handelen.

Weg met den nationalen haat!

Weg met de grenzen!

Weg men den oorlog!

Leve de internationale verbroedering der arbeiders!

ZONDER GOD

POPULAIRE BESCHOUWING
OVER HET GODSBESTAAN

GOD.

Wie is God? Wat is God? Wat verlangt hij van ons? — Ziet, deze vragen hebben de menschheid reeds bezig gehouden van af den vroegsten tijd. Waar men er over twistte bleef het niet bij kalm wederkeerig toetsen der meeningen en denkwijzen, neen, met het zwaard in de vuist bestreed men elkander, stroomen bloeds doordrenkten den bodem, een oceaan van leed en jammer werd over het menschdom gestort, — de vreeselijke folterwerktuigen ons in de musea's bewaard gebleven, getuigen van den bloeddorst en het fanatisme, waarmee men elkander bekampten.

En hoever zijn wij thans?

We zijn nog evenver. De honderden sekten, die tieren op den bodem van het christelijk geloof alleen, getuigen van de waarheid dat de menschen omtrent het wezen en willen van God, nog evenzeer in 't duister tasten als vroeger.

En, zij 't minder bloedig — de beschaving gaat haar weg! — toch staan de verschillende geloovige sekten nog heftig tegenover elkander en betwisten elkaar elken duimbreed grond; zij 't dan dat zij in 't politieke en ekonomisch gebeuren elkander helpen en bijstaan, waar 't geld het ketenen van de armen en verdrukten, ten opzichte van den „dienst aan God" heerscht nog steeds dezelfde hopelooze verwarring en verdeeldheid.

Hoe zeer echter de godsdiensten met elkander ver-

schilden in het uitoefenen van den eeredienst, in hun opvatting van 't wezen der Godheid enz., men ziet toch steeds dat „God" was en is, 'n anthropomorfoze: zoo de mensch is, zoo stelt hij zich steeds zijn God voor. Waar een geloovige sekte er dan ooit toe overging een beeld te geven van den aanbeden God, daar zag men altijd dat die God 't sprekend evenbeeld was van den mensch die hem aanbad. Dat was niet alleen het geval met de heidenen die hun goden maakten van hout, steen of metaal. Ik heb hier voor mij liggen een katholiek prentenboekje. Daarin wordt voor de jeugd een reeks afbeeldingen gegeven van de bijbelsche geschiedenis en inderdaad ook nu en dan het portret van God gegeven. En wat zien we? Wel dat God een oude man is, met grijze haren en baard en zijn gelaatsuitdrukking die eens Sinterklaas, die de kinderen weet te beloonen en te straffen met „marsepein" en „gart".

Niet alleen echter waar het de uiterlijke hoedanigheden betreft, ook en vooral is „God" naar karakter een zuivere afspiegeling van den mensch die hem schiep. En dan natuurlijk dat alles volmaakter, want daarom is 't „God!"

Neem nu den God der christenen. Is hij naar karakter niet de vervolmaking van den doorsnee mensch, zooals wij die nu om ons heen zien leven en handelen?

De mensch is wreed: kunt gij wreeder wezen indenken dan God, die ons ter wereld bracht zonder dat wij er om vroegen, ons valstrikken legde en een vrije wil gaf, wetende dat ons zulks ten verderve moest voeren en dat verderf, die hel en verdoemenis, zoo duivelsch wreed heeft uitgedacht, dat men zich eenvoudig niets schrikkelijkers kan voorstellen?

De doorsnee mensch is ijverzuchtig en ijdel: Kunt gij u ijverzuchtiger en ijdeler wezen indenken dan God, die eischt op poene van de vreeselijkste folteringen, dat wij ons elke minuut van den dag bezig houden met zijn verheerlijking en bewierooking, óók dán als ons 't zwaarste leed treft en 't leven ons drukt als een ondragelijke last?

De doorsnee mensch is wraakzuchtig: Kunt gij u wraakzuchtiger wezen indenken dan God, die zelfs om 't kleinste vergrijp de meest geraffineerde pijnigingen als straf heeft uitgevonden?

Al die zooeven genoemde zaken brachten steeds veel menschen tot denken. Wanneer men slechts den moed had om te twijfelen dan volgden meestal het ongeloof. Men legde zich deze vragen voor: waarom verklaart God niet aan elk duidelijk wat en wie hij is en hoe hij gediend wil zijn en zelfs óf hij dienst verlangt? Waarom noemt hij zich een liefdevolle vader, terwijl hij de meedoogenlooste wreedheden gebruikt om zijn kinderen te straffen? Waarom gaf hij ons 'n vrije wil, terwijl hij voorzag hoe wij van dien wil gebruik zouden maken? Waarom verlangt hij van ons liefde en zachtmoedigheid, terwijl hij in wreedheid en harteloosheid voorgaat? En waren deze vragen gesteld, dan kon 't niet anders of de twijfel maakte plaats voor ongeloof; in plaats van dat men zich bezig hield met de vragen: wie is God? Wat is God? Hoe verlangt hij dat wij hem dienen?, kwam de vraag: *Is er wel een God?*

Het „hij die gelooft zal zalig worden", kon geen bevrediging meer geven. De vraag was éénmaal gesteld, men wilde eens antwoord; de ontkenning drong zich op uit al het gebeuren in de wereld, men wilde nu zekerheid; frasen

en lege woorden gaven geen voedsel meer aan den hongerenden geest, men wilde waarheid!

DE BEWIJZEN VOOR HET GODSBESTAAN.

De priesters hebben zich beijverd om bewijzen voor het bestaan van God aan te voeren.

Het eerste en voornaamste bewijs is de zoogenaamde causaliteitswet, de wet van oorzaak en gevolg. Men zegt: Alles heeft een oorzaak, men kan zich 't heelal niet indenken zonder oorzaak. De dominé's en evangelisten haalden het horloge uit den zak en vroegen triomfantelijk aan de hoorders: Vrienden, zeg eens, kunt gij u dat uurwerkje indenken zonder maker?

Nu twisten wij niet over de bewering dat er geen horloge kan zijn zonder horlogemaker. Maar wij twisten ook niet over de waarheid dat er geen horlogemaker kan zijn zonder oorzaak, of twee oorzaken: zijn vader en moeder En ook de vader en moeder van hen hebben een vader en moeder gehad, die ook weer een vader en moeder hadden.... Een eeuwige keten dus van vaders en moeders, een eeuwige keten van oorzaken en gevolgen.

Men moet 't toch dadelijk voelen: als alles een oorzaak moet hebben, waar is dan de oorzaak van God? Als men zich het heelal niet kan indenken zonder oorzaak, kan men zich God dan wel zonder indenken?

Dominé Bakels debatteerde eens met ons in het Friesche dorpje St. Anna Parochie. Hij zou niet veel zeggen, want, zoo zei hij, debatteeren is een gave en hij bezat die gave

niet. Hij haalde uit den achterzak van zijn jas 10 houten blokjes en maakte daarvan een pyramide. Er heerschte diepe stilte in de zaal. Toen dominé gereed was met zijn bouwwerkje sprak hij: „Mijne hoorders, als de geachte spreker van dezen avond mij bewijzen kan dat zoo'n bouwwerkje *van zelf* kan ontstaan, dan leg ik morgen aan den dag mijn ambt als predikant neer, want ik behoef dit gelukkig voor mijn brood niet uit te oefenen."

Wij hadden er de kracht niet voor en houden ook niet van zulke vertooningen, anders hadden wij dominé Bakels bij kraag en zitvlak kunnen nemen en hem naast zijn pyramide op tafel kunnen zetten, zeggende: „Mijne hoorders, als dominé Bakels mij bewijzen kan dat, hij, de schepper van dat bouwwerkje, er van zelf is gekomen, dan wordt ik morgen aan den dag lidmaat van de doopsgezinde kerk!"

Zeker, het heelal is een machtig, ingewikkeld bouwwerk. Maar als wij dat niet zonder verstandelijke oorzaak kunnen aannemen, waarom dan wel de machtige schepper van dat alles?

Nogmaals als alles een oorzaak moet hebben, dan moet ook God een oorzaak hebben; als niets „van zelf" kan komen, kan God ook niet van zelf komen.

Maar God was eeuwig, zeggen de geloovige voorgangers!

Dus God had in zich het verstand en de stof?

En God is een geest!

God heeft de stof geschapen, zeggen de geloovigen.

Uit niets? Hoe kan men uit niets iets scheppen? Klinkt dat nog niet ongerijmder dan het sprookje: Tafeltje, tafelje dek je, ezeltje, ezeltje strek je?

Als God eeuwig was en wij dus aan moeten nemen dat hij de stof schiep uit niets of deze in zich had — terwijl hij een God is! — dan aanvaardt men hier toch een oorzaaklooze oorzaak, verwerpt men de wet der causaliteit! En waar de geloovigen dan een oorzaaklooze oorzaak aannemen, n.l. „God", hebben wij dan niet het recht hetzelfde te doen en dan als zoodanig de stof te nemen? Het is toch al te gek ons dat recht te betwisten; wij laten ons dit dan ook niet doen en straks zal blijken wie op redelijker bodem staat, wij die de stof en de daarin onafscheidelijk aanwezige kracht als eeuwig beschouwen, of de geloovigen die zich God voorstellen als de oorzaak van het zijnde.

Dit is thans reeds vast te stellen: de causaliteitswet kan onmogelijk dienen als bewijs voor het bestaan van een God. Immers als al het zijnde een oorzaak moet hebben, moet ook God een oorzaak hebben en als men God beschouwt als eeuwig en oorzaakloos, dan kan men het de stofkracht ook doen.

DE ORDE IN HET HEELAL.

Een tweede voornaam bewijs voor het bestaan van God is het „Plan van het heelal". Van de stijl-orthodoxen tot de pantheisten, over de gansche linie van de strijders voor het geloof hebben wij 't gehoord: het plan van het heelal is kunstig en accuraat, de beweging der hemellichamen, het worden en verworden der dingen, alles om ons heen wijst op orde en *doelmatigheid,* op een leidend vernuft die achter of „in" dat alles aanwezig is. Er is ons gevraagd:

Gelooft gij dat de regelmatige loop die de aarde om de zon volbrengt, het stipt wederkeeren van dag en avond, van lente, zomer, herfst en winter, van eb en vloed, van zons- en maansverduistering enz. enz. louter het werk is van blindwerkende krachten?

De orde in het heelal!....

Ds. Bakels houdt er van met zeer eenvoudige voorbeelden zijn bedoelen te verduidelijken. Ik voel daar veel voor.

Wel nu:

Ik zit tegenover een schoorsteenmantel te schrijven. Op het dekblad staan portretten, een paar vaasjes en een klokje. Wij kunnen niet velen dat deze voorwerpen op onregelmatige afstand van elkander staan en we zouden het kris-kras dooréén plaatsen van portretten, klokje en vaasjes, zeer onordelijk noemen. Waarom? De smaak, de gewoonte! Was ons van jongsaf geleerd dat 't ordelijk was als die dingen ongewrongen, kris-kras door elkander stonden, wij wisten niet beter en we zouden het geen wanorde noemen.

Ook in de maatschappij heerscht wat men noemt orde. Waar komt die orde op neer? De eene mensch woont in een paleis en die menschen bezitten nog vele huizen bovendien die zij zelf niet bewonen — andere menschen zijn zonder dak of kunnen slechts met inspanning van al hunne krachten de huur betalen van een ellendig, somber krot; enkelen bezitten luxe tuinen rond hun woning, waarin voor 10-tallen gezinnen groenten of aardappelen zou kunnen worden verbouwd — anderen bezitten nog geen plekjen grond, groot genoeg om een kippenhokje op te zetten; enke-

len hebben door overtollig en weeldrig voedsel hun smaak zoo bedorven, dat ook het duurste gerecht hun tegenzin verwekt, — anderen voeden zich met ellendige, schrale kost, voedsel, te weinig en te krachteloos om de door zwaren arbeid versleten krachten te herstellen. Welnu, dien toestand noemt men „orde", „maatschappelijke orde" en zij die het wagen daar tegen in verzet te komen, noemt men ordeverstoorders en zij zullen ook als zoodanig door wreede rechters worden gestraft! En waarom noemen de meeste menschen een dergelijken toestand ordelijk? Omdat door de suggestie der herhaling deze noodlottige dwaling in hun zit vastgeprent.

Zoo gaat 't juist met de orde in 't heelal. Men heeft ons de wereldorde steeds voorgehouden als volmaakt en goed, — maar weinigen hebben er aan durven twijfelen, vooral niet omdat de „Heere God" er de schepper van is! Wie verzekert ons echter dat wat wij orde en regelmaat in het heelal noemen, niet louter berust op de suggestie van gewoonte en herhaling? Wij nemen om te bepalen den regelmatigen loop der hemellichamen, den tijd. Maar de tijd is afhankelijk van de wenteling der aarde onder het licht van de zon, en wie verzekert ons dat die wenteling nauwkeurig, wie, dat de stand der zon accuraat is? Wij vinden in de natuur de maatstaf om de orde in die natuur vast te stellen, maar, nog eens, wie geeft ons de waarborgen van de nauwkeurigheid dier maatstaf? Kan de timmerman de nauwkeurigheid van zijn duimstok meten met die duimstok zelf?

Ziehier eenige punten, die stof tot denken zouden kunnen geven aan allen die vol bewondering zijn over de orde in

het zijnde, in het heelal, en daaruit tot het bestaan van een Alregelaar, een leidend verstand, een „God", willen concludeeren.

DOELMATIGHEID.

En nu de doelmatigheid in het heelal!

Wat verstaan wij onder doelmatigheid? Wanneer noemen wij een of andere zaak doelmatig? Als iets beantwoord aan het doel dat er aan gesteld is.

Wat is het doel van de aarde bijvoorbeeld waarop wij wonen? Wij zouden de overwegingen, die wij maakten ten opzichte van de orde in het heelal, ook hier kunnen doen gelden: in het heelal ligt het raadsel, in het heelal ligt het antwoord.

Maar hier zijn andere voorbeelden te gebruiken, die ons sterk maken in de ontkenning van de doelmatigheid in het heelal. Stellen wij eens de kwestie, gelijk de geloovigen het doen. Zij beweren dat de aarde beantwoordt aan het doel: een woonplaats te verschaffen aan hen die er op wonen. Welnu, is dat zoo? Kan deze bewering de toets der critiek doorstaan? Laat ons zien.

Denkt u in het geval dat ergens een huis gebouwd is en de bouwmeester u vraagt hoe of gij zijn werk vindt. U treedt het huis binnen en beziet 't van onder tot boven. Nu bemerkt ge dat het benedenhuis van 10 groote vensters is voorzien, de eerste verdieping heeft echter maar een paar nauwe raampjes, de bovenste verdieping niet één venster. Er is voor den winter gezorgd in dat huis. U be-

merkt evenwel dat er kamers zijn met gelegenheid voor wel 10 kachels, kamers waar een enkele stookgelegenheid is, ook zijn er vertrekken waar men 's winters zal bibberen van koude omdat er absoluut niet gestookt kan worden. Er is voor kunstverlichting in het huis gezorgd, laat ons zeggen gaslicht. Ge bemerkt dat enkele vertrekken zoo ruim van gaslampen zijn voorzien, dat zij 's avonds in een zee van oogverblindend licht zullen baden; er zijn echter ook vertrekken die gewoon behoorlijk verlicht zijn, maar ook die geen enkel klein pitje hebben. Voor watervoorziening heeft onze bouwmeester ook zorg gedragen. Boven op den zolder ziet ge een reuzengootsteen, waarboven 'n 20 kranen, maar verder vindt u in het huis geen glimp, noch spoor van water. Zelfs aan zonneschermen heeft de ontwerper van het huis gedacht. Maar u ziet, dat hij ze alleen heeft aangebracht aan de Noordzijde van het gebouw; daar waar de zon het felst zal schijnen mist u elke beschutting....

U kijkt en ge laat uw gedachten gaan. U is leek (schoenmaker, kleermaker, leerlooïer of wever) alzoo van huizenbouwen hebt ge geen kennis. U zwijgt dus over muurdikten of balklagen, over het lakwerk van den schilder en over de pannen die op het dak liggen. Wat u evenwel als leek op moet vallen, dat is die malle verlichting: hier alles, daar niets; die zotte verdeeling der vensters: hier alles en daar niets; die dwaze stokerij in den winter: hier een droogoven, daar een koelkamer; over die ideoote gootsteen op den zolder en rare aanbrenging der zonneblinden. En wanneer die bouwmeester u vraagt: Wel vriend, wat zeg je van mijn schepping? Dan zult ge bescheiden zijn en zeggen: Meneer, neem me niet kwalijk, maar dat, en dat, en dat

versta ik niet. Zegt de bouwmeester dan: Ja, meneer, dat komt omdat u geen idee hebt van de wijsheid eens scheppers van een bouwwerk, dan antwoordt u: meneer, neem me niet kwalijk, maar ik groet u. En thuis zult ge een ieder zeggen dat ge een hoogst ondoelmatig bouwwerk hebt gezien en een bouwmeester, die ge niet begrijpt en dus geen lof toezwaaien kunt.

Dit toegepast op het heelal. Nemen we dan de aarde, die toch geen ander doel zou kunnen hebben en ook niet heeft volgens de „heilige schrift", dan te dienen tot woonplaats van menschen, dieren en planten. Hoe is 't met de verlichting? Als wij noordelijk-halfrondbewoners in December of Januari haast geen daglicht zien, de nacht bijna eens zoo lang is als de dag en de menschen in duizenden moeilijkheden worden gebracht om toch maar hun bezigheden te kunnen voortzetten, dan treft ge aan den anderen kant van die aarde streeken, waar het bijna geen nacht is, de zon brandt op mensch, dier en plant, zoodat zij een ondragelijke last begint te worden. Hoe is 't met de verwarming? Terwijl wij noordelijk-halfrondbewoners in voornoemde jaargetijden dikwijls geen raad weten om onze verkleumde ledematen te verwarmen, is het in andere streeken wel zóó onbarmhartig heet, dat de menschen er onder bezwijken. Hoe staat 't met de watervoorziening? Sommige streeken zijn er waar de menschen alles moeten aanwenden om het overvloedige water te keeren, er zijn evenwel ook plaatsen waar het tot dusver de kloekste scheppingen van het menschelijk vernuft nog niet gelukten om mensch, dier en plant van voldoende water te voorzien — streeken waar overstroomingen telkens land en bevolking teisteren, streeken waar de dorre droogte het leven onmogelijk maakt.

Wie kan het bouwwerk van dien schepper doelmatig vinden?

O zeker, men kan aldus redeneeren: de aarde wentelt om haar as en beschrijft een baan rondom de zon, stelt dus wisselend een ander deel aan den invloed van het zonlicht bloot; men kan zeggen, de stroomingen der rivieren, de vormingen van zeeën en vaste land in den loop der tijden, de vorming en werking der dampkring enz., zullen hier droogte, daar overtollige wateraanwezigheid veroorzaken. Maar met die redeneering loopt men vast.

Want zoo kan men ook redeneeren over de ongelukkige woning uit ons voorbeeld. Men zou ook hier kunnen zeggen: ja, omdat die gootsteen boven is, is 't voor de menschen beneden lastig als ze water moeten hebben, omdat in die eene kamer nu eenmaal zooveel gaspitten zijn, zullen de menschen die daar in verblijven last van hun oogen hebben en omdat er nu eenmaal in die andere vertrekken weinig of geen licht is aangebracht, is 't er nu eenmaal donker! En klagen over de koude in 't eene en over de overmatige warmte in het andere vertrek? Maar dat komt immers omdat er nu eenmaal in het eene vertrek zooveel schoorsteenen zijn en in het andere geen enkele!....

De eerste vraag die ons onwillekeurig voor wordt gelegd is, waar het die ongelukkige woning betreft, wat bewoog dien bouwmeester zoo te scheppen? Welnu, deze vraag kunnen wij ook stellen waar 't het heelal betreft: wat bewoog den schepper die zaken zoo in te richten? Met betrekking tot den bouwmeester van die ongelukkige woning kunnen wij zeggen: waar die man tijd en gelegenheid had om alles te overpeinzen, te berekenen en uit te meten, waar-

om heeft hij de bewoners van zijn huis niet zooveel ongerief gespaard? Wij laten ons evenwel ook het recht niet ontnemen om waar het de schepper van het zeer ondoelmatige heelal betreft te vragen: Waar hij, die schepper, tijd en ruimten te over had om bestek en teekening goed voor elkander te brengen, alles uit te meten en te berekenen, ja zelfs waar men dien schepper de voorzienigheid noemt! — kon voorzien, beter dan een bouwmeester, welk ongerief en welke last hij de toekomstige bewoners van zijn bouwwerk zou bezorgen, waarom heeft hij dat alles niet anders gemaakt?

Men heeft ons wel eens sombere pessimisten genoemd en beweerd, dat wij alles even donker inzien en het leven van den leelijksten kant altijd nemen. Maar dat is larie. Ons treft de overstrooming niet meer dan een ander en de droogte brengt ons niet meer last dan wie ook. Doch ontspruiten er uit de ondoelmatigheden in het heelal niet dagelijksch dingen die ook de beste geloovige met wrevel vervullen? Als de vrome landman zijn gezwoeg van maanden lang ziet verpletteren door een hagelbui of ziet verschroeien door een wekenlange zonhitte, zal dan ook in zijn oog geen traan komen, dwingt zijn gezond verstand hem niet tot opstand tegen een regelaar, het „leidend vernuft" in de natuur, die met de eene hand neerhaalt wat hij met de andere heeft opgebouwd? Neen, wij zijn geen pessimisten. Eerder nog dan de geloovigen zullen wij de rampen en grillen der natuur verdragen en wel hierom: wij weten dat alles het werk is van teugelooze, lompe, stomme, ruwe krachten, wij hebben de troost dat die lompe krachten reeds voor een groot deel door het menschelijk vernuft zijn gebreideld en

overwonnen en dus meer en meer overwonnen zullen worden. Wij zijn geen pessimisten, wel neen, en de geloovigen zijn zelfs geen optimisten, wel neen: wij nemen de dingen zoo ze zijn en ze zijn *ondoelmatig;* de scheppingen van het „Goddelijk Verstand" zijn ondoelmatig, ongerijmd, verre van alwijs en dit voelen en zien de geloovigen elken dag, evenals wij, maar het geloof staat hen in den weg om te erkennen.

Men heeft ons de dierenwereld voorgehouden en gezegd: ziet naar de doelmatige inrichting hunner organen, hoe al die dieren vernuftig zijn georganiseerd. Men heeft ons in traktaatjes zoowaar gesproken van den ooievaar; zijn lange pooten, langen snavel... is het geen alwijs bestier, dat beest zoo te construeeren dat het zijn voedsel, de kikkers, uit de sloot kan halen? Maar wat een sofisme! Want wat te zeggen van die arme kikkertjes, ook schepselen van den „Alwijze" die ieder oogenblik het hagje inschieten bij die vernuftige inrichting van des ooievaars pooten en snavel? Men heeft ons gesproken en gezongen van het „lievelijk vogelijn" dat zijn liedje zingt den schepper ter eer, dien schepper die zorgt voor wormpjes en vliegjes die het dankbare zangertje tot voedsel strekken.

Maar men vergeet bij die Zondagschool-romantiek die aardige vlindertjes en vliegjes en die mooi gekleurde wormpjes die de dupe worden van die fraaiigheid — vooral dat mooie wormpje dat zelfs geen organen heeft om behoorlijk uit de voeten te komen als het „lievelijk vogelijn" een strooptocht onderneemt.

Het plantenrijk heeft ook opgeld gedaan. Dominé Bakels heeft ons verteld van de woestijnplant. Het organisme van

die plant is wel zoo kunstig ingericht!.... Als men ziet die vernuftig uitgedachte wortels, die heel diep uit den dorren bodem het daar aanwezige vocht halen om zoo die plant haar bestaan te verzekeren — dan kan men toch niet aannemen, dat dat alles het werk is van blinde, ruwe krachten — hier wordt toch het bestaan van een alwijzen en alles bestierenden schepper bewezen! Maar als het waar is dat het een bewuste, scheppende kracht was, die deze plant zoo vernuftig heeft ingericht, dan is 't toch diezelfde kracht, welke die plant daar in die dorre, eenzame woestijn heeft geplaatst. Dit logische gevolg aannemende, rijzen vragen als dezen: Wat doet die plant daar in de woestijn? Sticht zij eenig nut? Wat heeft die heele woestijn voor zin? Was er geen vruchtbaarder plaatsje op de aarde waar zij met een minder ingewikkelde struktuur weelderiger had kunnen leven? En zoo er geen beter plaatsje was, had dan die „schepping" niet beter achterwege kunnen blijven? Men kan zich deze vragen duizendmaal stellen en ge kunt er uren en dagen over peinzen, maar een bevredigend antwoord krijgt men niet. Men zou alleen dit kunnen aannemen: als God 't was, die deze plant heeft geschapen, dan was 't zeker alleen om dominé Bakels e.a. een gelegenheid te geven het geloof met redelijke argumenten te verdedigen!

Doelmatigheid en alwijs bestier in het heelal! Hoe langer men over deze bewering nadenkt, hoe dommer ze ons toeschijnen moet. Het ware werkelijk niet moeilijk een reusachtig boekdeel te vullen met feiten die het tegendeel doen zien, aan hem tenminste die zien wil. Op een paar treffende feiten willen wij nog eens de aandacht doen vestigen.

Reeds in de vorige eeuw berekende Linnaeus dat een éénjarige plant, ook al bracht zij slechts twee zaden voort, die zich ongehinderd konden ontwikkelen, na verloop van 20 jaren reeds een nakomelingschap van 1.000.000 dier gewassen zou leveren. Nu is er in het geheele plantenrijk geen enkel gewas bekend, dat zich niet veel sneller vermenigvuldigt, daar alle éénjarige en overblijvende gewassen veel meer zaden leveren. De gewone maankop of slaapbol *Papaver som niferum)* levert jaarlijks 2000 zaden en zou dus — volgens de goddelijke doelmatigheid — in weinige jaren zooveel planten leveren dat er geen plaats meer voor op de gansche aarde was.

Een microscopisch klein, ééncellig wier, tot de diatomeeën behoorende: *Gallionella ferruginea,* plant zich zoo snel voort, dat binnen twee dagen 8 millioen en binnen vier dagen: 140 billioen stuks van één dezer wezens kunnen afstammen, die daarbij met hunne kiezelschalen 50 kub. decimeters aarde zouden kunnen vormen. De berekening — ***altijd natuurlijk als de goddelijke doelmatigheid tot z'n recht kwam!*** — dat dit onzichtbaar kleine wier — bij onbeperkte vermeerdering — in weinige maanden — ***van jaren niet eens gesproken!*** — hoeveelheden kiezelaarde zou kunnen voortbrengen, grooter dan onze geheele aardbol!

Een even groot voortbrengingsvermogen treft men ook aan bij vele diersoorten; waarvan we enkele willen aanhalen. Daar heb je bijv. de harder *(Mugil chelo)* die in één jaar 13.000.000 eieren legt. Reamur heeft berekend, dat ééne enkele bladluis, in 5 geslachten: 5.904.900.000 nakomelingen kan hebben en daar jaarlijks 20 opvolgende geslachten geboren worden, zou het geheele aantal in dien tijd zoo groot

zijn, dat de verbeelding daarbij te kort schoot — *als de goddelijke doelmatigheid in dezen haar zin kreeg!*

Om nu van ***sprinkhanen, rupsen*** en ***kevers*** niet te gewagen — die maar al te dikwijls een ware menschenplaag worden en hongersnood na zich sleepen — kunnen wij nergens in de natuur die ***goddelijke doelmatigheid*** ontdekken. Want is het doelmatigheid dat vele planten en dieren zoo'n verbazend groot voortbrengingsvermogen hebben, dan moest die doelmatigheid zich ook verder uitstrekken. Tenminste zoover, dat ook al die zaden en eieren omstandigheden en voorwaarden vonden om tot hunne doelmatige bestemming te komen — *ook de ziekte-bacillen!* -- Maar dan zou weer spoedig de *on*doelmatigheid blijken, daar de mensch dan spoedig ten prooi zou zijn van al dat ***doelmatige!***

Neen, geen doelmatigheid, of goddelijke alwijsheid, is waar te nemen in de natuur en dat argument voor de redelijkheid van het geloof, kan allerminst de toets der critiek doorstaan. Nog eens, alles om ons heen wijst op blindwerkende krachten die onafscheidelijk aan de stof verbonden zijn, alles in de natuur spreekt ons van lompe, ruwe wordingen en verwordingen en van een bepaald plan, door een bouwmeester ontworpen, is geen sprake en dus stort het geloof aan het bestaan van zoo'n bouwmeester ineen, bij ieder die althans denken wil.

DE MENSCH.

Het derde groote bewijs voor het bestaan van een scheppend verstand, God. is de lichaamsstruktuur van den

mensch en zijn hoog geestelijk leven. In velerlei toonaarden, in poëzie en proza heeft men ons gevraagd of de mensch met zijn doelmatige organen en zijn geestelijk leven niet zelf het bewijs is voor het bestaan van een schepper!

Er is gezegd: die doelmatige beenen van den mensch, zijn armen en handen, zijn oogen, ooren enz. dat kan toch allemaal niet het werk zijn van blindwerkende krachten in de stof, hier openbaart zich toch een verstand een god!

Nu is 't zeker waar dat wij onze beenen bijvoorbeeld niet gaarne zouden missen, het niet gaarne zouden willen stellen zonder armen, oogen ooren enz. Maar als ons al deze organen zijn gegeven door een scheppend vernuft, dat weloverwogen en planmatig ons die zaken bezorgde, dan gaan wij overwegen en vragen ons af: zijn al deze organen wel doelmatig, d.w.z. beantwoorden zij werkelijk aan het doel, kleven er geen fouten aan?

Onze beenen bijvoorbeeld — wie zou ze niet doelmatiger achten wanneer ze ons sneller droegen en vooral niet zoo spoedig den dienst weigerden? Onze armen en handen — ach hoeveel huisvaders die daarmee slechts een karig loon kunnen verdienen voor vrouw en kind, zouden niet liever een rapper of dubbel stel verlangen? Onze longen, hoe bestaan zij niet uit een teere substantie en hoeveel duizenden longlijders is daardoor niet het leven een ondragelijke kwelling geworden? Ons darmstelsel en verdere inwendige organen, wijzen zij in hun teerheid en ingewikkeldheid op een bouwmeester die alles na rijp beraad heeft geconstrueerd — wij vragen in een woord: als alles voor 't maken is geweest en dus niet het resultaat is van eeuwig

blindwerkende krachten waarom is alles dan niet doelmatiger en meer geschikt om het menschdom voor zooveel leed en ellende te vrijwaren?

En hoe weerspreken de verdedigers van het godsbestaan deze dingen hoe weerleggen zij onze bedenkingen?

Wij vroegen meermalen in 't openbaar aan met ons debateerende predikanten die gods lof zongen over de lichaamsstruktuur van den mensch: of zij de menschelijke oogen — waaraan volgens prof. Helmholtz 60 fouten kleven! — niet liever zoo geplaatst hadden gezien dat wij er één achter en één voor in 't hoofd hadden, instee van 2 in het voorhoofd.... doch dan lachten de heeren gemoedelijk om zoo'n „mop" of.... maakten zich boos over onze „banaliteit". Maar van weerlegging, nooit geen sprake!

Toch blijven al deze dingen een bron van twijfel vormen voor hen die denken willen. Wij polsen eens een dokter die in een groote stad voor een fonds werkt en honderd aan verschillende kwalen laboreerende patienten per dag behandelt, wij doorloopen eens de ziekenzalen van de groote hospitalen en ziekenhuizen en als we dien berg van lichamelijke smarten voor ons zien.... neen, dan vloekt 't tegen ons gezond denken, aan te nemen dat de mensch is geschapen door een Alwijze voorzienigheid.

Wel verre dus van te kunnen dienen als bewijzen voor het bestaan van God, wijzen het plan van het heelal, de wet der causaliteit en de lichaamsstruktuur van den mensch juist eerder op blind werkende krachten in de natuur op 't *afwezig* zijn van een Godheid in welken vorm of gedaante dan ook.

HET DENKBEELD GOD IS NIET NOODZAKELIJK.

Voor de wetenschap is het denkbeeld God ook volstrekt niet noodig waar zij beproeft ons de wording der dingen te verklaren en waar zij door gebrek aan proefondervindelijk weten haar hypothesen stelt.

De wetenschap neemt aan dat de stof eeuwig was. Zij heeft feiten waargenomen, die haar tot deze veronderstelling brachten. Zij zegt ons — en dat valt ook voor den leek waar te nemen, dat zij niet te vernietigen en niet te vermeerderen is. Probeert 't zelf lezer. Neemt een stukje papier, scheurt het in tweeën, scheurt de helft weer door midden en ga zoo door. Neem een microscoop en ga verder, al verder — tot dat ge de hulp noodig zoudt hebben van de fijnste instrumenten en de beste vergrootglazen — ge snapt 't wel gij zult dat stukje papier nooit vernietigen. En ge zult 't eveneens nooit in kwantum (hoeveelheid) kunnen vermeerderen, zonder er ander papier bij te doen. Denk hier eens over na. Kunt ge dan niet aannemen dat de stof eeuwig was?

En eenmaal dit aangenomen hebbende, laat zich voorts zeer logisch verklaren, dat de stof onafscheidelijk in zich heeft de energie of de kracht. Dat staat voor de wetenschap dan ook vast. Zelfs is prof. Oswald zoover gegaan te beweren, dat hetgeen wij stof of materie noemen, niets anders is dan een verschijningsvorm der kracht of energie. De stof die wij met onze zintuigen waarnemen, zou dus volgens deze beschouwing niet anders zijn dan een bepaalde vorm van kracht! In elk geval, men behoeft werkelijk geen wetenschappelijk onderlegd mensch te zijn om het onafscheidelijk verbonden zijn van kracht en stof te consta-

teeren. Wie uwer heeft ooit stof gezien, die geen energie bevat? Stoot u aan den lompen straatsteen en ge wordt 't gewaar. Aan den anderen kant, nooit neemt iemand energie of kracht waar met zijn zintuigen — en andere waarnemingsvermogens hebben wij toch niet! -- of dat verschijnsel moest door iets stoffelijks worden voortgebracht. Nooit heeft iemand iets gehoord, gezien, geproefd, gevoeld of geroken, tenzij er werkelijk iets stoffelijks was waardoor dat werd veroorzaakt.

Dus staan deze dingen vast: de stof en de daaraan onafscheidelijk verbonden energie was eeuwig. En nu laat zich de ontwikkeling van alles wat wij om ons heen gadeslaan gemakkelijk verklaren. De energie die in zich sluit de wetten van beweging en behoud van beweging, deed de stof slechts in vorm veranderen. Uit de nevelvlekken ontstonden de planeten en die planeten brachten en brengen nog steeds nieuwe vormen van stof voort. De wetenschap behoeft de kinderachtige veronderstelling niet dat een oorzaaklooze schepper de aarde schiep waarop wij wonen en 't leven dat zich op die aarde bevindt behoeft voor haar niet te zijn het werk van een scheppend verstand.

De wetenschap veronderstelt, of zoo men wil „gelooft", dat de aarde een ring was die zich afscheidde van de zon. Die ring heeft zich verdicht tot een vuurklomp welke afkoelde en nu nog steeds weer aan vormveranderingen onderhevig is. Eenmaal afgekoeld, eenmaal tot dien vorm gekomen zijnde, ontstond op de aarde al wat leeft, daar de voorwaarde, de kiem voor dat leven in de stof was opgesloten. Dat alles gebeurde natuurlijk in den loop van millioenen jaren.

Nu hooren wij de geloovigen al:

Maar dat is toch ook maar een veronderstelling een.... geloof.

En stellig: meer dan een GELOOF is dat niet. Want wij zouden zulks pas WETEN indien wij het hadden gadegeslagen. En dat was natuurlijk voor ons, noch voor onze voorouders mogelijk.

Maar men heeft twee soorten van geloof: een geloof à priorie en à posteriorie. Het eerste geloof is het geloof dat op geen enkele waarneming berust, ons slechts aangeleund wordt, alleen maar steunt op dolle of spookachtige fantasiën kortom, zeer onredelijk is en den mensch onwaardig. Het tweede is een geloof dat wel op waarnemingen berust, ons wordt bijgebracht door verschijnselen en feiten, steunt op wat wij aldus in gelijken vorm zien gebeuren dus wel redelijk is.

Zoo is het geloof dat de Spanjaarden de Watergraafsmeer hebben belegerd zeer onredelijk, want niets wijst daarop en er is integendeel veel dat ons het tegendeel bewijst en o.a. niet 't geringst het feit dat de gemeente Watergraafsmeer in de 16e eeuw heelemaal niet bestond. Het *geloof* dat Haarlem werd belegerd door de Spanjaarden is echter wel redelijk want overgebleven schrifturen, kogelgaten en oude kanonnen dienen ons daartoe als feiten waarop dat geloof redelijkerwijs kan steunen.

Stel eens lezers, gij staat voor een oude kerk. In den door weer en ontij verganen muur zegt u een jaartal dat die kerk 300 jaar oud is. Nu komt er iemand bij u die met goedgekozen woorden, in vlot loopende zinnen en doorspekt met tal van geleerde aanhalingen vertelt dat die kerk aldus

is ontstaan: Er was een tijd dat op die plek alleen wat gras groeide. Toen kwam er iemand die schoof den vinger over den duim en sprak: Flap! En er stond een kerk met toren en klok die dadelijk 11 uur begon te slaan.

Gij zoudt zoo'n man hartelijk uitlachen en wanneer hij u zou vragen hoe of u dan „geloofde" dat die kerk was ontstaan, dan zoudt ge — indien ge erg geduldig van nature waart — antwoorden: Kijk, daar ginds staat ook een kerk. Deze had men noodig omdat in die oude naar men meende, God gediend werd op een manier die de menschen subiet naar de eeuwige verdoemenis moest voeren. Welnu die kerk is vrijwel gelijk aan de oude. Maar die ontstond niet op uw „flap"-manier, doch daaraan heeft men gewerkt, maanden lang. Daarvoor maakte men eerst een fondeering en rappe handen sjouwden steenen en balken en planken en ijzer en ander materiaal en zoo, elke dag iets vorderend, werd die kerk tot stand gebracht.... Kijk, ik w e e t niet hoe die oude kerk voor drie honderd jaar ontstond, maar waarnemende de juist genoemde feiten, g e l o o f ik dat zij ook zóó is ontstaan.

Zoo kan men ook redelijkerwijs niet gelooven aan een God die, na een eeuwigheid van leegheid, gedachteloosheid en luiheid zijn hocus-pocus sprak: flap! er zij dit! er zij dat! en waarna ook alles er was. Maar als de wetenschap ons zegt te gelooven dat de aarde is ontstaan zooals wij daarstraks zeiden, dan steunt dat geloof o.a. op het groote feit dat zich in het heelal verschillende hemellichamen bezig zijn te ontwikkelen op dezelfde manier. De wetenschap bespeurt in 't luchtruim zonnen, nevelvlekken, vurige ballen als Sirius en planeten als Mars, waarvan

men door middel van de spekstraal-analyse heeft vastgesteld, dat zij nagenoeg uit dezelfde substantie bestaat als onze aarde. Mag men nu niet „gelooven" dat de aarde al deze ontwikkelingsfasen heeft doorgemaakt — zit in zulk geloof iets onredelijks?

Nogmaals, de wetenschap behoeft het geloof aan God niet om de wording der dingen te verklaren. Voor haar is er maar een mysterie, één raadsel, dat is het zijnde. Dat zijnde sluit alles in zich; de vormverandering van dat zijnde kan zij verklaren aan de hand van verschijnselen die zij elken dag waarneemt en ontleedt. En waar nu, zooals wij zagen, de bewijsvoeringen voor het bestaan van God de toets der critiek in 't geheel niet kunnen doorstaan, blijft er voor den logisch denkenden mensch niet anders over dan het bestaan van God te ontkennen.

GOD, DE SCHEPPER DER ELLENDE?

En zijn er misschien nog lezers of lezeressen voor wie alles wat hier voorafgaat niet genoeg zegt, dat zij dan hier eens aan denken:

Als God alles heeft geschapen, dan schiep hij vanzelfsprekend ook de verhoudingen waaronder de menschen leven. Hij schiep de ondeugd, den laster, den haat, den oorlog en alle andere euvelen die millioenen doen of deden ineenkrimpen van smart of ten grave sleepten. Hij schiep dan ook rijkdom en armoede, gaf den eenen mensch weelde en overvloed en bezorgde den ander in ruil voor een schier onafgebroken geploeter nauwelijks de voorwaarde voor één sober bestaan.

Kan men gelooven aan een God die rechtvaardig is en goed, alwetend, almachtig en alvoorziend, die zijn schepselen met een zoo'n bar, somber levenslot bedeelde? En toch, God moet de schepper zijn van al de levensmiseres, want was hij 't niet, viel dat deel zijner taak aan een ander, ging dat buiten zijn vermogen, hij zou niet almachtig zijn.

Ach ja, de geloovigen, of beter de makelaars in gelooverij, hebben die groote schreeuwende ongerijmdheid bemerkt en vreezende dat zij een voedingsbron zou worden voor den twijfel, heeft men er iets op bedacht. Men catechiseert: God gaf den mensch een vrije wil en 't was de mensch zelf die er misbruik van heeft gemaakt en ai ziet! nu is hij nog zóó goedertierend dat hij zijne eenig geborenen zoon aan het kruishout liet sterven om ons met zijn bloed te reinigen van de zonden die wij op ons hebben geladen door misbruik te maken van den vrijen wil....

Wij hebben eertijds deze verklaring geloofd. Was twijfel ons niet verboden? Maar eens zoover, dat wij toch gingen twijfelen, wat leek ons toen dat evangelie toch als een verschrikkelijke zotternij!

God gaf den mensch een vrijen wil. Maar wist hij dan niet op welke manier dat wij er gebruik van zouden maken? Maar dan was hij niet alwetend! Voorzag hij niet hoe het menschdom door behept te zijn met dien vrijen wil, een chaos van jammer en ellende zou scheppen? Maar dan was hij geen voorzienigheid! Of wist en voorzag hij dat alles wél, liet hij het dus opzettelijk en met voorbedachte rade zoo ver komen? Maar waar blijven dan zijn goedertierendheid en liefde?

Hoe wij die zaak ook draaien of keeren, zij blijft ongerijmd en dus onaannemelijk. En zóó kan de eene uitvlucht na de andere, het eene gezochte argument na het andere vernietigd worden door een weinig logisch en onbevooroordeeld doordenken.

Noch de wetenschap, noch de voor elk waarneembare feiten kunnen het bestaan van een God bewijzen — integendeel alles wijst ons op de afwezigheid daarvan: de ontwikkeling der natuurwetenschap en wijsbegeerten zij brengen elken dag nieuwe bouwstoffen aan voor het bouwwerk van twijfel en ongeloof en of de moderne theologie wel een dienst bewijst aan het geloof door dat geloof „wetenschappelijken" grond te geven, staat zeer te bezien.

WIE MOET BEWIJZEN?

Nu hebben de jongste en ijverigste geloofsverdedigers in den laatsten tijd een eigenaardige draai willen geven aan de kwestie. In gebreke blijvende de argumentatie der wetenschap en logica te weerleggen, keeren zij de zaak om. Zoo schreef o.a. de meergenoemde domine Bakels aan het slot van een opstel over de kwestie van het godsbestaan in verband met de warwinkel in het heelal:

„En dit is, op 't *Heelal* toegepast:

Zeg, dat 't bestuur daarvan raar, onbegrijpbaar, verward, vol slechtheid, rampspoedig is. Zeg desnoods dat het wereldbestuur blind of slecht is (een *blind* bestuur *is* eigenlijk geen bestúúr),.... zeg desnoods dat God slecht is,bekritizeer Hem, scheld hem uit, vloek Hem als ge durft (en

velen durven veel)...., doe in één woord wat ge niet laten kunt. Maar *ontken* Hem niet.

Tenzij.... ge deugdelijk bewijs levert dat Hij *niet* is.

Daartoe daag ik u uit."

Ons dunkt een dergelijke „uitdagerij"grenst aan.... laat ons 't zachtjes zeggen: kinderlijke vrijmoedigheid.

Dat is de dingen precies op den kop zetten. Want wie iets poneert moet het bewijs leveren en niet staat 't aan den twijfelaar bewijzen en dan nog „deugdelijke" bewijzen te leveren voor iets, dat naar zijn meening niet bestaat.

Stel u toch waarachtig eens voor beste lezers en lezeressen: Ge zit met een gezelschap in een stille kamer. Iemand der aanwezigen zegt: Ik hoor iets. Gij zegt: ik hoor niets. En nu zegt de andere op z'n Bakeliaansch: bewijs mij — en deugdelijk! — dat ge niets hoort!

Neen maar, denk u toch eens in: Er was een tijd toen de menschen aan spoken geloofden en vertelden 't spook te hebben gezien. De gezonde menschen geloofden dat niet en nu heette het uit den mond der spokengeloovers op z'n Bakeliaansch: bewijs ons dat wij geen spoken hebben gezien!

Ondanks de ernst van de zaak, schater het toch uit. Iemand vertelt in een gezelschap een reuzenmop, bijv. van zijn grootvader die zeven jaar na zijn dood 's avonds even zijn lange pijp kwam halen — gij twijfelt of lacht den moppentapper uit en nu heet 't volgens de Bakeliaansche methode: bewijs mij vriend dat wat ik je vertel niet gebeurd is!

Als ge zulke dingen nog een oogenblik ernstig neemt, dan zult ge aan de hand van de feiten en wetenschappelijke gegevens trachten het ongerijmde aan te toonen — maar bewijs leveren dat kunt ge niet.

Zoo is 't dan ook absurd van de priesters, om van ons bewijs te verlangen voor het niet gelooven aan hun bijgeloof. Zij beweren te weten dat er een God is, zij *poneeren* en zij zijn derhalve verplicht het bewijs te leveren. Men kan van ons slechts verlangen dat wij ons ongeloof motiveeren, feiten aandragen die heenwijzen naar de absentie van een alregelaar in het heelal, maar het bewijs te leveren van iets dat niet is, iets aan te toonen wat afwezig is, dat is toch eigenlijk de dwaasheid ten top. [1])

ZONDER GOD.

Rest ons eindelijk nog een antwoord te geven op de vraag: Kan de menschheid zonder het denkbeeld „god" leven en zich tot steeds harmonischer en gelukkiger leven verheffen?

Naar onze overtuiging kan dat zeer goed. En de heele geschiedenis wijst er op dat het waarachtig niet altijd de godsdienstigen waren die voorgingen in 't betere, dat zij 't evenwel juist waren die — op grond van hun gelooverij — zich verzetten tegen elke eerlijke poging mensch en maatschappij gelukkiger te maken.

---

[1]) Zoo juist ontvang ik het doodsbericht van een mijner beste vrienden, 'n jonge man, vol levenslust en die 't grootste deel van zijn jonge leven gaf aan 't algemeen welzijn: Duizenden ongelukkige nietsnutters, slappe, futlooze lieden, worden stokoud — die jonge werker wordt uit zijn werk weggerukt! Wijst zoo iets niet op de afwezigheid van een albestuurder, op 't aanwezig zijn van lompe, blinde natuurkrachten, die meedoogenloos hier opbouwen en dáár weer 't opgebouwden met lompen poot verpletteren?

Als we zonder God leven, dan zullen wij de oorzaken opsporen die leed en ongeluk te voorschijn brengen en onze krachten inspannen deze uit den weg te ruimen.

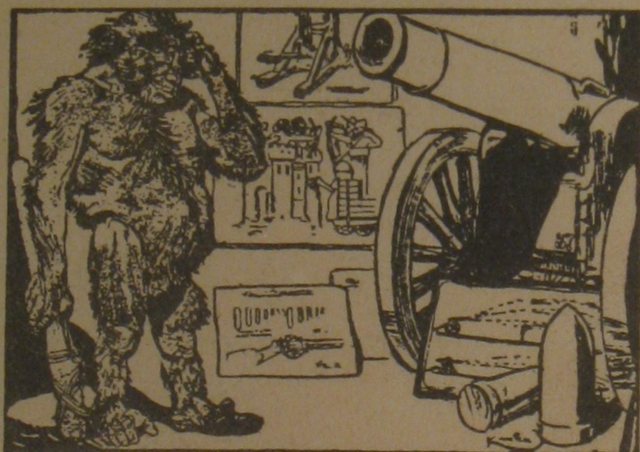
Alles wat wij tot dusver hebben verkregen op 't gebied van den vooruitgang van het maatschappelijk leven, is niet het resultaat geweest van het gelooven maar wel van het ***onderzoeken*** en het ***weten*** als resultaat van dat onderzoeken. Het onderzoek en het weten gaven ons den spoortrein en de stoomboot, de telegraaf en telefoon, de machines die met hun duizenden raderen en stangen — door het onderzoek en het weten, kwamen duizenden ook tot het inzicht dat de mensch en de maatschappij gelukkiger konden zijn en maken zij zich op om dat grootere geluk te veroveren. En hoe jammer! daarbij stuiten zij het meeste af op den onwil van de geloovigen.

Als we zonder God leven, dan zal ons leven pas kunnen worden wat het kan zijn. Dan toch beschouwen wij de wereld als het resultaat van blindwerkende krachten en den mensch temidden daarin *toevallig* bedeeld met een geestelijk leven, dat hem in staat stelt, vereenigt met zijn lotgenooten, het leven in al zijn uitingen mooier en dragelijker te maken. Dan, als „God" uit ons denken is verbannen, zullen wij de maatschappij zoo in kunnen richten, dat wij in overeenstemming met het vorderen van ons pogen en trachten, het grootst mogelijk levensgeluk voor allen kunnen bereiken. De menschelijke deugd, hoe betrekkelijk dat begrip ook is, zal ook dan pas tot volle ontplooiing kunnen komen. Immers reeds thans, in deze diepverdorven toestand, staat, volgens de statistiek, de vrijdenker boven op de lijst der „deugdzamen" en de strengst geloovige het

laagst, dus twijfelen wij er niet aan hoe 't in een betere maatschappij zal zijn!

Als wij zonder God leven, dan zullen wij 't leven zooals 't zich aan ons openbaart, zooals wij 't kennen, zien waarnemen en ondergaan, zoo hoog mogelijk opvoeren en er van profiteeren wat er van te profiteeren is en slechts als wet en richtsnoer daarbij nemen de natuur die onze beste leidsvrouw daarbij kan zijn, die rechtvaardig belooning en straf geeft voor al ons doen en laten, die ons de grenzen aangeeft bij ons uitleven ons het „halt" toeroept waar wij ons zelf of onze omgeving tot schade zijn.

Als wij zonder God leven, dan zal de dood voor ons niets afschrikwekkends hebben, doch ons de welkome rust bieden die wij na een leven van arbeid en genot noodig hebben, wij zullen van het leven afscheid nemen met voldoening, naarmate wij dat leven goed besteed hebben.

Aapmensch: Wat waren wij toch voor apen, vergeleken bij de christenen!

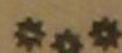
GOD, DE BRANDKAST EN DE OORLOG.

Oorlog, nog steeds oorlog! Nog altijd stroomt 't bloed van jonge mannen die niets, niets misdeden; heftiger en heftiger wakkert de haat en de bloedwoede aan van menschen die elkander niet kennen, nooit gezien, elkander nooit iets misdaan hebben. Elken dag, elk uur stijgt 't cijfer der slachtoffers, vermoord, verminkt, achterlatend drie, viermaal zooveel weenende familieleden, vrienden en beminden. Hoeveel zullen er gevallen zijn, tijdens elke pennestreek, noodig voor 't neerschrijven van dezen vragenden zin?

Nu duurt reeds 2 maanden deze bloedige, nooit aanschouwde menschenslachting, geen eind is nog te zien. Zwak slechts klinken de vredesstemmen der onzen —

hoog, heftig daar boven uit het krijgsgeschreeuw van allen die, als zij slechts wilden, een einde aan den afschuwelijken menschenmoord konden maken.

Dit is zeker: mooi en verheven noemt niemand openlijk dit afgrijselijk bedrijf. Als een noodzakelijk kwaad wordt de oorlog beschouwd en.... aangehitst! Men zoekt schuldigen, men noemt schuldigen. Neen, zeg niet dat de beschaving nog in het geheel geen vorderingen heeft gemaakt: er is een tijd geweest dat men hartelijk den oorlog toejuichte — dat doet men thans niet meer. Toch, hij is er en uiterst geraffineerd, eischend aan slachtoffers op één dag meer dan vroegere oorlogen in jaren.

Als de direkte aanleiding tot dezen oorlog heeft men den moord op den Kroonprins van Oostenrijk genoemd. Maar dat bleek spoedig te klein, te nietig, niet vol te houden. Men hoort in 't bespreken van het oorzakelijk verband, den naam van den Kroonprins van Oostenrijk niet meer noemen. 't Ware ook al te erg: millioenen levens om één! 't Ware al te brutaal gezocht: elken dag wordt in de fabrieken een mensch door de drijfriem gegrepen, elken dag een bootwerker met verpletterde schedel uit het ruim van het schip opgenomen en hoeveel vallen niet in de mijn, op de zee en overal waar voor 't welzijn der maatschappij gewerkt wordt? Men noemt dat „risico van het bedrijf." Zouden de vorsten ook geen risico voor hun, zeer goed betaald bedrijf mogen hebben? „Risico van 't bedrijf" riepen de menschen al spoedig na 't bekendmaken van den moord op den Oostenrijkschen Kroonprins!

Ieder voelt wel dat er voor dezen vloekwaardigen oorlog andere en dieper liggende oorzaken moeten worden gezocht. Men zoekt dan ook, men duidt ze aan, men vraagt er onze aandacht voor. En dat is op zichzelf een verblijdend verschijnsel.

De godsdienstige mensch, die 't woord vraagt bij al 't wereldgebeuren, de godsdienst, waaraan men alles wat onder de menschen geschiedt toetst, zij laten ook thans van zich hooren! En wat! In de kerken, in de halve en heele godsdienstige pers, in vlugschriften en traktaatjes wordt ons van den oorlog verteld, onophoudelijk in velerlei toonaard en op allerhande manier. Doch eenstemmig in verschrikkelijke ongerijmdheid en totaal gebrek aan logika.

De oorzaak van den oorlog, beter, wie hem gewild heeft? Wel, God!

Daar is bepaald niet veel tegen in te brengen. God is er niet of hij is er wel. Is hij er wel, dan in almacht, in alomvertegenwoordigheid, voorzienend, bestierend, regelend. Plaatst den geloovige voor het probleem van de schepping, hij zal u zeggen: ik geloof dat alles uit God is, dat hij was en zijn zal eeuwig en in almacht. Hij is het scheppend vernuft, de bouwmeester van 't heelal. Niets is buiten hem, niets is zonder hem, hij is 't begin en 't einde.

Inderdaad, God is er niet of hij moet zóó zijn. Halve goden kennen wij niet, dan in de beeldspraak. 'n God die dit wel en dat niet kan dat is geen god. Die zou den twijfel in zich zelf dragen. Wel leest men in het Oude Testament van hem: „Ende hij kon hier geen kracht doen", maar als wij deze tegenstrijdigheid den geloovigen voorhielden, dan wisten zij er steeds wel een mouw aan te passen!

Een God die hemel, aarde en menschen geschapen heeft

en met dezen niets uitstaande zou hebben — dat is té zot, té ongerijmd. God en de heele dienst aan hem met zijn onderscheidenlijke organisaties, voor deze gelegenheid op non-aktiviteit stellen — dat gaat ook moeilijk. De Godsdienst *moest* spreken in dezen tijd, moest van zich laten hooren en dat kon niet anders zijn dan in den zin van: **God heeft dezen oorlog gewild!** In 't oorspronkelijk onlogische zit ook een lijn van logika.

Verbazend logisch deed ons dan ook de volgende redeneering aan die wij vonden in de „Stichtsche Courant":

„Van God wordt geleerd, dat Hij de haren van ons hoofd heeft geteld; dat zelfs geen muschje op de aarde valt zonder zijn wil, en Die dus veel meer ook al de draden van het wereldgebeuren in de hand houdt; naar Wiens raad en bestel ook deze oorlog begonnen is, voortgaan en eindigen zal."

Oef — uit — af!

Wat wil u meer?

U rest niet anders dan te bidden en af te wachten. Logisch, logisch, verschrikkelijk logisch!

Er is een God of er is geen God. Is 't eerste het geval — dan hebben wij hier de logika: goedvinden wat hij bestiert!

En waarom zou God 't dan gewild hebben? De organen der christelijkheid kunnen niet achterwege laten de motieven op te sommen, die 't opperwezen zouden hebben bewogen over de menschheid deze verschrikkelijkheden uit te storten? Wij kunnen ze in dezen droeven tijd hooren, legio en in velerlei aard. Zoo schreef het katholieke blad „Rome":

„In het begin van den oorlog" heeft „in het Roomsche Brussel.... een vrijdenkersbond een reusachtig gedenk-

teeken ingewijd ter eere van den beruchten leider der Spaansche anarchisten en het hoofd der vrijmetselaars Ferrer." Dat gedenkteeken heeft, volgens Rome, liefst drie ton gouds gekost.

„Als men van zulke tergende schanddaden leest, behoeft men niet meer te vragen, waarom op heden de volkeren getuchtigd worden...." zegt Rome."

Andere katholieke bladen meenen zeker te weten dat God vertoornd is geweest op.... de kleederdracht der menschen en.... de Tangodans! Lang, zoo schreef de Roomsche „Amstelbode" heeft God ons gewaarschuwd, de menschen 't wee u! toegeroepen. Maar....

„Zij antwoordden met den tangodans en met een wuftheid in kleeding, tot op straat, zooals nog niet zoolang geleden voor café-chantantzangers en balletdanseres als gedurfd gold. Te midden van dit weeldeleven, dat zich alles veroorloofde, is thans de schok gekomen onverwacht, ongedacht."

In „De Kalvinistische Standaard" wordt van tijd tot tijd te verstaan gegeven, dat Frankrijk met den oorlog is gestraft omdat te Parijs de vrouwen op straat zooveel van haar kuiten laten zien; onlangs heeft Dr. Kuyper vernomen, dat het te Berlijn al niet beter is, en nu is het duidelijk, waarom ook Duitschland met den oorlog gestraft is.

En als God deze afschuwelijke menschenslachting voort laat duren, op dit oogenblik nog geen uitzicht op vrede is, wel, dan komt dit, volgens de katholieke „Tijd", doordat de menschen ook nu nog voortgaan met God en de heiligen den spot te drijven. Genoemd blad citeerde een artikel uit het „8 Uhr Abendblatt der Duitsche „National Zeitung" van 30 Juli j.l. Het artikel droeg tot opschrift „Ge-

fahr in Verzug" en bevatte o.m. deze heiligschennende zinsnede:

„De Heilige Moeder Gods van Lourdes zal veel te doen hebben, als deze Mjrakelendoenster al de knoken weer gezond moet maken, die onze Duitsche soldaten aan gene zijde van de Vogeezen den armen Franschen kapot zullen slaan. Arm Frankrijk."

En de heeren theologen deinsen voor geen konsekwentie terug! Verwonder u niet meer als u in geschiedboeken hoort van de bloedige oorlogen voor de „eere Gods" gevoerd. De priester van den tegenwoordigen tijd is geen haartje minder bloeddorstig en wreed. Deze oorlog zal de „vreeze Gods" versterken en wat kan de priester meer verlangen? Wat een oogst staat de christelijke kerk in al haar vormen en schakeeringen te wachten!

Dr. Van den Bergh van Eysinga heeft het in een oorlogspreek over „het goede jaar 1914"; Dr. De Hartog wil niet slechts bid-, maar ook dankstonden houden voor den oorlog. „God dank, dat ze komt", zegt Ds. De Ligt; — de straf van den oorlog, „want kwam ze niet, zoo was God niet". „Nimmer bleek God rechtvaardiger Geest der liefde dan nu, nu een wereld in onrecht vergaat."

Ds. De Hartog preekt:

„Alle leven, alle glorie, alle rijkdom, alle kultuur wordt uit den oorlog, uit den dood geboren. De spade, de ploeg doet den oorlog aan de aardkluit en maakt die aardkluit vruchtbaar tot ons voedsel. De sikkel doet den oorlog aan aan 't koren en als 't koren is geveld gelijk een soldaat op het slagveld, dan wordt het koren brood in onze schuren, in onze molens, in onze ovens. Het snoeimes doet den oorlog aan aan den weligen boom. De smeltkroes doet

den oorlog aan aan het goud. Overal is er oorlog. Wij eten en drinken van den oorlog.... Ons gebit slaat als een zwaard in het voedsel. Daar hebt gij niets van gemerkt, totdat het nu uw eigen lijf raakt. Nu kermen wij, ja, nu wij moeten zijn spijze der toekomst. Nu wij ons offeren mogen voor het groote geheel, nu zuchten wij."

En Ds. Gerretsen maakt 't geen onsje minder:

Het zijn hoopvolle tijden, die wij beleven. Het Koninkrijk komt. God zal zich in ongekende heerlijkheid onder ons openbaren."

Nader tot God! Al doordrenken stroomen bloeds den grond, al wordt 't luchtruim tot in alle windstreken vervuld van het stervensgerochel der gesneuvelden en het hulpgeschrei van vrouwen, kinderen en grijsaards. Nader tot God — dat zien ook de buitenlandsche christelijke bladen uit deze rampen resulteeren.

„Het herleven van den godsdienstzin in het geheele Duitsche volk — schrijft de „Köln. Volksz." is — een der meest troostende verschijnselen in dezen verschrikkelijken strijd om Duitschlands bestaan en toekomst. „De oorlog is een groote missie geworden", verklaarde onlangs een katholiek geestelijke; „hij heeft onvermoeide godsdienstige krachten gewekt."

Onze dappere soldaten sterkten zich vóór den marsch naar het slagveld met de kracht van den godsdienst, onze gewonden zoeken in God troost in hun lijden. Overal is een hernieuwing van het godsdienstig leven waar te nemen.

Maar ook de achtergeblevenen mogen niet nalaten, Gods zegen over onze troepen af te roepen. „Nader tot God", moet de leus zijn van het heele Duitsche volk. Duizenden doen het dagelijks, en duizenden moeten het zich

steeds weer herinneren. Wie de kerk voorbijgaat en geen tijd heeft, om binnen te treden, doe in den geest een klein gebed voor onze troepen. Wie den noodigen tijd ervoor heeft, kniele meermalen in de kerk neer. Wie zoo handelt, strijdt op het slagveld naast onze troepen met de wapenen des gebeds."

„Het verschrikkelijkste van alle verschrikkingen is de mensch in zijn waan", zei Schiller. Zoo is 't. De godsdienstige waan is daar stellig een onbetwistbaar bewijs voor.

Uit de diep-betreurenswaardige houding der geloovigen in dezen tijd kan 't voor den nog twijfelenden mensch geen twijfel meer lijden: de godsdienst is niet anders dan waan. Wat een zee van ongerijmdheid stroomt ons toe uit de door ons aangehaalde citaten, uit die redeneeringen van de theologen van Roomsche tot moderne.

Waar laat zoo'n „liefdevolle" en „rechtvaardige" God zich al niet door vertoornen! En hoe vreeselijk en meedoogenloos, hoe lomp en plomp, hoe onbegrijpelijk en vooral.... hoe onberedeneerd is hij in zijn toorn. Toorn.... is dat wel een eigenschap van een God? Woedend zijn en in die woede om zich heen slaan als een dolle stier, zonder omzien, of geraffineerd als een gluiper, zijn dat geen eigenschappen van de slechtste onder de menschen? Zijn dat geen akelige menschelijke zwakheden, zijn 't geen menschelijke *gebreken*, die zelfs door „Gods woord" op verscheidene plaatsen worden afgekeurd? Wat zeggen wij van den vader, die de ongehoorzaamheid zijner kinderen, zonder de goede om de kwade te sparen, ze ranzelt en pijnigt, straft.... zooals God dan zijn kinderen heet te straffen? Mogen wij 't aannemen dat God behept

zou zijn met zulke menschelijke onvolkomenheden, dat hij zich schuldig maakt aan die dingen welke zoo onnoemelijk veel krachtsinspanning hebben gekost om ze steeds bij de menschen te bestrijden?

Wat beteekent dan toch 't woord „**liefde?**"

Wat het begrip „rechtvaardigheid?"

En God! wat hebben wij menschen dan toch gedaan! Wij werden geboren zonder dat wij er om vroegen. Voor verreweg 't grootste deel was ons leven een aaneenschakeling van zorg, kommer en ellende. En niets dan twijfel kwam elken dag bij duizenden op in 't geloof aan 't bestaan van een beschermenden vader? Konden wij 't helpen? Waarom niet duidelijk en zonder bemiddeling der spitsvondige en met elkander twistende priesters, aan ons zich geopenbaard? En zóó dat niemand onzer twijfelen kon, zooals Multatuli zegt?

Wat voor banaliteiten hebben de priesters ons voorgehouden als de dingen die bij den „grooten God' alle rechtvaardigheidszin en liefde deden verbannen en plaats maken voor zooveel wreedheid en verblinde bloedwoede. In welk een licht van onrecht en kleinheid plaatst men 't opperwezen, waarvoor men wil dat wij zullen bidden en vooral liefde koesteren!

Het monument voor Ferrer te Brussel.

Wie was Ferrer? Wat deed hij? O stellig, gelooven kon hij niet. Hij niet, de man die in het muffe, donkere Spanje was opgegroeid en waar 't spreekwoord: „Waar een priester zijn voet heeft gezet, groeit nooit geen gras meer", de reputatie der „Godgeleerden" zoo volkomen demonstreert? Was 't zijn schuld? Was 't moedwil, boosaardige opzet, die hem deden twijfelen en ontkennen? Of was 't niet zijn diepgewortelde liefde voor de lijdende

menschheid, die hem deden breken met het godsgeloof, was 't niet juist zijn hoogontwikkeld rechtvaardigheidsgevoel, dat hem noopte vooral de jeugd in de natuurlijke waarheden, in de zuivere, ondogmatische sfeer van menschelijke solidariteit en persoonlijke fierheid op te voeden? Hij was een Godloochenaar.... maar waren 't geen hooge en edele motieven die hem er toe brachten dit te zijn? Zou, zoo ergens, het „vergeven" niet in toepassing kunnen worden gebracht zijn? Zou Ferrer, die zijn leven liet en honderden martelingen doorstond voor zijn overtuiging, in de oogen van God lager gestaan hebben dan de monarch die duizenden menschen liet slachten voor zijn eer- en landhonger en waarvoor men zoo vaak een monument heeft opgericht?

God zou zich zóó vertoornd hebben op de menschen, die, ook al weer uit waarlijk onschuldig-edele motieven gedreven, voor een in hun oogen werkelijk edel man, die als martelaar viel voor hun zaak, een gedenkteeken hebben opgericht?

De wulpsche kleederdracht! Waar staat 't in 't „evangelie" dat de vrouwen lange rokken en blousjes met gesloten halsen en lange mouwen moeten dragen? God gaf de eerste menschen heelemaal geen kleeding. Moedernaakt — hier beter: vadernaakt, liepen zij in 't paradijs rond. En eerst later slechts een vijgeblad tot bedekking, voor Eva een toillet, waar 't laagst uitgesneden blousje nog een nonnenmantel bij lijkt! En in de eerste tijden, nog bij de achterlijke volken, heeft men zich nooit geërgerd aan de luchtigste kleeding.... Waarom werd de „toorn Gods" daarover nooit gehoord?

Kwestieusch is de zedelijkheid in de kleeding. Wij natuurlijke, vrijzinnige menschen zeggen: hoe meer de men-

schen de natuurlijke zaken bedekken, hoe meer prikkel er ontstaat. Laat de menschen zich tien jaar wennen aan 't meest natuurlijke en onbedekte in de lichaamsbedekking en de geslachtsdeelen.... oog en zinnen zijn er aan gewend en weg zijn de ziekelijke prikkelingen die thans bij sommige menschen ontstaan bij 't zien van een stuk ondergoed of ontbloot lichaamsdeel. Hoe 'n wellusteling zouden een vrouwendokter anders niet zijn of een verpleegster! Wij zouden, dit ontkennende, de mensch lager beschouwen dan 't dier, dat vrij en onbedekt met den soortgenoot van ander geslacht omgaat, zonder overprikkeling, zonder de ziekelijke wellust, zonder de vuile ziekten waar de zich met broeken en jassen en japonnen zorgvuldig bedekkende menschheid onder te lijden heeft. Maar een probleem! Laat ons menschen dit uitvechten of anders: laat God duidelijk zeggen, wat hij wil en 't mode-journaal redigeeren, zoo hij 't verlangt. En in elk geval: mag 't afwijken van den enkeling van wat men dan belieft te noemen de zedelijkheid, God zoo vertoornen? Wat zouden wij zeggen van den regeerder, geroepen om de zedelijkheidswet te handhaven, als hij de overtreding van enkele strafte met de verwoesting van dorpen en steden? Wat durft gij christelijken nog te zeggen van menschelijke wreedheid en meedoogenloosheid.... is uw God uw bloedgod niet de groot-meester der wreedaards en tirannen?

De tangodans! Kan 't miserabeler? Kan een gezond menschenverstand aannemen dat er een godheid is, die den mensch schiep met al zijn gebreken, den mensch een vrijen wil gaf, w e t e n d e op welke wijze van dien wil gebruik zou worden gemaakt, en nu duizenden onschuldigen vernietigd omdat enkelen een vreemdsoortigen dans dansen?

Niet minder noodlottig en ongerijmd is 't beweren van predikanten als dominee de Hartog. Kom, kom, een zich van zijn handelingen bewuste almacht zou een dergelijk bloedbad onder zijn schepselen eerst moeten stichten, voor hij van die schepselen gedaan krijgt wat hij er van vordert? Er zou voor *Hem* geen ander systeem van opvoeding zijn? Hij zou geen kans zien, hij, de almachtige, om 't beetje minder erg te maken? En afgezien hiervan, dat hij alwetend is en voorzienend, zou hij bij ervaring niet weten dat dergelijke bloedige paedagogiek niets uitwerkt? Hoe vaak werd de wereld niet beroerd door bloedige oorlogen en hoe dikwijls werden zij geen „geesel Gods" genoemd en bracht 't de schepselen ooit stabiel nader tot hun God? Een gewone heerscher zou nog leeren uit de ervaring — van de heerschers over alle schepselen zou men dit niet mogen verwachten.

Het is absurd. En 't blijft daar niet bij. Feit toch is 't dat in alle oorlogvoerende landen de christelijke kerk smeekt aan „den heer" om de wapenen te zegenen. Duidelijk is 't: als God dezen oorlog gebruikt als een geesel, dan is 't dwaasheid hem te vragen of hij die geesel zóó aanwendt, dat 't eene deel van de schuldige menschheid meer klappen krijgt dan 't andere, en boosaardig is 't hem te vragen of hij zijn kastijding zóó wil aanwenden, dat er nog een voordeeltje voor de uitverkorenen van hem in zit.

Maar 't is hier weer 't gewone doen: elke ketter heeft zijn letter. In Duitschland beschouwen de theologen, de godgeleerden, den oorlog stellig niet als een „geesel Gods". „In Gods raad is besloten dat de oorlog door Duitschland gevoerd moet worden", heet 't daar. En men vecht voor God, wordt er gezegd. De Duitsche soldaat is hierin door den priester voorgegaan en hij vecht in het

bewustzijn dat hij in Gods dienst is. En met de Fransche soldaten gaat 't precies zoo. In het katholieke blad „De Tijd" vonden wij als illustratie hiervoor het volgende stukje:

Marie-Lucien Juilard, van het 93e regiment infanterie uit Roche-sur-Yon, werd in de dij getroffen door een kogel den 8en September. In den nacht van 9 op 10 September vond men hem op het slagveld; hij werd opgenomen om vervoerd te worden, doch stierf in den trein, bij het station van Maleskerbes, tengevolge van een bloeduitstorting. Op hem werd den volgenden brief gevonden, dien hij met potlood gekrabbeld had op het slagveld, waar hij was gevallen.

„Mijn geliefden. Als gij dezen brief ontvangt is uw Dardou in den hemel of wel hebben de Duitschers, die hem zwaar wondden, hem op het slagveld gevangen genomen. Gisterenmorgen, tegen halfzeven, toen gij door de bestiering van de Voorzienigheid, in de H. Mis waart, ben ik in het veld getroffen door een kogel, welke mij door de dij ging; ik viel en ik lig nog altijd op dezelfde plek, want ik ben, evenals mijn Goddelijke Zaligmaker vastgehecht op het kruis, mijn been kan ik niet één millimeter verroeren. De wonde doet niet veel pijn, wanneer ik mij maar niet beweeg, doch ik heb veel dorst. Mijn zieletoestand is, Goddank, zeer goed en angstig ben ik niet; met het kruis voor mij, bid ik en wacht op den wil van den goeden God. Gij weet, dat ik Hem mijn leven heb opgeofferd vóór ik vertrok. Ik heb dit offer sinds gisterenmorgen meermalen hernieuwd en ik hernieuw het nogmaals met al hetgeen Gode zal behagen van mij nog meer te verlangen. Ik vrees den dood niet, ik heb hem onder de oogen gezien en zie hem nog steeds dicht bij mij; de dood heeft niets verschrikkelijks, daar hij christenen geluk aanbrengt.

„Ik bid u allen, laat uw verdriet zwijgen en berusten. Mijn groote smart is, u te moeten verlaten, doch ik zal u weldra wedervinden."

Deze vrome Fransche soldaat, en duizenden Russen, Duitschers en Oostenrijkers, zijn zich van geen „geesel Gods" bewust, beschouwen zich heel duidelijk elk op hun beurt als soldaten in dienst van 't opperwezen, noodig om de resp. vijand te kastijden! Geen spoor van bewustzijn, dat zij een duivelswerk doen en behooren tot de helsche machten die God over héél de menschheid heeft uitgestort.

De katholieke godsdienst stelt zich al zeer bespottelijk aan als hij den oorlog als een straf van God wil aanduiden. Men heeft zich in de katholieke pers boos gemaakt over het spotten met het Lourdes-water. Toch is dat onbillijk. Want als dat water geneeskracht bezit, dan zou 't aangewend kunnen worden om „den geesel Gods" zonder kracht te doen zijn. En waarachtig, niet alleen het Lourdeswater, ook andere gekkigheid wordt nog heden aangeprezen. In hetzelfde katholieke blad, straks genoemd, lezen wij:

De Wondermedaille der H. Maagd.

Men schrijft ons:

In uw blad van Zaterdag wordt nog eens gesproken over de „Wondermedaille der Heilige Maagd Maria", waarvoor men in Frankrijk zulk eene devotie heeft. Ook in ons land is deze medaille zeer goed bekend en in vele plaatsen van Nederland veel verspreid. Vele mannen, door de mobilisatie opgeroepen, kwamen een medaille vragen, en bloedverwanten vroegen ze om op te zenden naar de soldaten. Deze medaille verdient ten volle den

naam van „De Wondermedaille", want al mag men niet spoedig spreken van wonderen, toch zal menigeen, die deze medaille kent, feiten verhalen, welke wijzen op eene bijzondere bescherming van Maria. Ook heeft de H. Kerk er nog een bijzondere waarde aan gegeven, door een Officie en een Mis op te stellen ter eere van deze medaille. De medaille is verkrijgbaar bij de Eerw. Paters Lazaristen (Vincentianen), Missiehuis „Sint Joseph", Helden-Panningen (Limb.). Ook beschrijvingen over den oorsprong der medaille zijn aldaar te bekomen.

Waar blijft hier de ernst van den „geesel Gods?" Slechts een stukje metaal is voldoende om er de vreeselijke kracht van te breidelen! God weet geen betere manier, geen waardiger wijze van konsidereeren! Wat een respektvol wereldbestuurder, wat een nobele vader is volgens de katholieke geloofsleer de heere God. Slechts zijn kinderen die op de hoogte zijn van allerlei foefjes en trukjes kunnen zich aan zijn toorn onttrekken. Ja, ja, 't is fraai, 't is wel schoon zoo iets te gelooven, te gelooven dat een „almacht" die zulke geweldige verwoestingen teweegbrengt, door een stukje metaal gemilderd kan worden, ondanks den vreeselijken toorn die hem moet bezielen, toch door een kleinigheidje dadelijk in zijn humeur wordt gebracht!

Kan men 't ons kwalijk nemen dat wij aan 't bestaan van zoo'n almacht weigeren te gelooven? 't Geloof was bij ons reeds afwezig — deze tijd is geschikt ons ongeloof te versterken. Voor zoo'n „Almacht" zoo kinderachtig, en tevens zoo wreed, zoo barbaarsch — daar kunnen wij geen respekt voor hebben, al zou dit ons ook drie eeuwigheden verblijf in de hel kosten.

Er zit in 't wezen van het christelijk geloof geen logika. De God der christenen verdient altijd lof en eer. Wint een land 't in den oorlog: God lof! Verliest het: God lof!

Zoudt ge niet meer respekt hebben voor den krijgsgod der wilden? Van hem vertelt men dat zij na den verloren slag hun God kapot sloegen, schreeuwende: „jij deugt niet als krijgsgod, we maken ons een andere!" Daar zit een begin van logika in.

Het christelijk geloof beteekent de afwezigheid van alle logika. Want wat leert dit geloof ook nog? God, eerst vertoornd over den zondigen moedwil der menschen, verdronk ze allen door een zondvloed. Slechts eenige uitverkorenen uit zijn schepselen hield hij „droog" en.... zijn voorzienigheid zag niet dat daaruit weer een even zondig geslacht zich voortplanten zou. Het gebeurde! Toen zou hij 't zoeken met.... liefde. En hij zond zijn „eenig geboren zoon" onder de menschen, zou hem voor hun zonden laten sterven en diens bloed zou „vrede en welbehagen" brengen onder de menschen. De Godsdienst kwam in andere banen. Het bloed der zaligmaker was het zaad der nieuwe kerk. En die kerk vierde jaar op jaar, eeuw na eeuw het geboortefeest van den Christus en met te meer glorie en te meer vreugde, naarmate het vernieuwde geloof, het geloof in den Christus, millioenen en millioenen „zalig" had gemaakt.

En 't resultaat? Nihil. Want geen jaar beierden met de Kerstmis de kerkklokken, of 't gedonder der kanonnen, of de naklank er van, overstemde het stichtelijk geluid. Vrede en welbehagen onder de menschen — wie bespeurt er wat van? Vrede in de harten der menschen — wie gelooft er aan? Wij zijn nu genoodzaakt te konkludeeren dat 't zenden van den „Zaligmaker" met zijn „blijde bood-

schap" ook al niets heeft gebaat. En nu noodigt men ons weer uit te gelooven dat God 't maar weer wil probeeren met geschut en geweervuur, met brand en verwoesting. En lang schijnt hij dit plan te hebben gehad. Want 't geschiedde toch zeker met zijn wil dat de volken zich jaren lang uitsloofden in 't bewapenen? Was toch zeker zijn wil dat de oorlogsschepen vreeselijker, de machinegeweren doeltreffender werden? Was hij 't dan niet die de vuurmonden der kanonnen systematisch van 10 op 45 centim. bracht? Waren 't niet de „vorsten bij zijn gratie" die het bloedgeld der natie voor dat tuig voteerden, waren 't niet vaak zeer christelijke regeeringen die niet onder deden in het aanschaffen van het moordtuig? Diezelfde menschen die ons thans in preek en traktaatje, in krantartikel, brochure of pamflet komen verzekeren, dat God dezen oorlog heeft gewild om zijn kinderen te tuchtigen, zij zijn 't ook die in alle landen 't meest aandrongen op het aanschaffen van steeds vreeselijker moordwerktuigen, grooter legers, strenger oefening in de moordhandgrepen.... die ook dezen oorlog hebben helpen ontketenen en geen stem er tegen hebben laten hooren!

De logika is zoek. 't Is ongerijmd van begin tot slot. En slechts met nog meerder spitvondigheden dan reeds aangewend, zoekt de christelijkheid en 't officieele christendom zich uit deze ellendige ongerijmdheid te redden. Zij hebben 't gehoord dezer dagen: Waar blijft christenen uw liefdevolle God? En ziethier hoe een kalvinistische periodiek „De Oorlog" genaamd, zich poogt te verweren:

„Het schijnt wel dat de gedachtenwereld bij de menschen ook in de war is.

Er worden zonderlinge vragen gedaan in dezen tijd.

Vragen, die heel verkeerd gesteld zijn.

Zij moesten juist andersom worden gesteld.

Zoo hoorde ik de vraag: „Hoe is nu die oorlog te rijmen met een God van Liefde?"

Ik zou wel eens willen weten, wat men dan onder Liefde verstaat. Soms een God, die, net als Eli, zijn zonen niet eens zuur aanzag? Ge weet dat die jongens geheel verongelukten.

Soms een God, die, als een oude grootvader alles maar door de vingers ziet van zijn kleinkinderen?

Welnu, laat mij dan u mogen zeggen, dat die God een afgod is.

Die God bestaat niet."

Hier blijkt dat men ons misverstaat, zij 't dan opzettelijk of niet. Want wij wenschen niet dat God in liefde en barmhartigheid gelijk is aan een braven grootvader, aan den goeien Eli en andere menschen, wij eischen dat hij hooger staat. En hooger staat iemand niet die doet als de God der christenen en doelloos — zooals wij aantoonden — met de ellendigste wreedheden zijn dwalenden schepselen kastijdt. Als er twee grootvaders zijn, een die van zijn kleinkinderen alles door de vingers ziet en één die hen op ondenkbaar wreedste manier temteert, dan voelen wij ons 't meest aangetrokken tot den eerste. Wij kunnen derhalve niet liefhebben en dit beteekent erkennen een God, ergo ook niet gelooven aan een God die in zijn almacht alles zou kunnen, en slechts het laagste geweld en de vreeselijkste martelingen gebruikt om zijn wil tot wet te krijgen. De praatjes over zijn „eenig geboren zoon", de drogredeneeringen over „zijn onbegrijpelijke liefde die haat kan worden", zij brengen ons geenszins van de wijs. En op de afgezaagde dooddoener: Gods wegen zijn onnaspeurlijk voor ons gewone stervelingen" past maar één

woord en dat is: zwijgen en berusten. Maar dat geldt dan ook voor de priesters! Laat hen dan ook zwijgen, niet redeneeren, doch slechts bidden en danken. Want zoo lang en zoo vaak zij de wegen van God „naspeuren" en zijn handelingen zoeken te vergoelijken en te rechtvaardigen, hebben wij het recht ook te „speuren" en onze gedachten te uiten.

Wat? Men zou alle sofisterij uit willen putten, en wanneer men schaakmat wordt gezet met de nare dooddoener komen: „Gods wegen zijn onnaspeurlijk!" Wij bedanken er voor daarvoor op den loop te gaan. Men redeneert over Gods daden of men doet 't niet. Doet men het, dan weg met de dooddoeners, dan elk 't recht gegeven om te redeneeren.

Dit is zeker waar: als deze oorlog een straf Gods is, dan zal de menschheid in 't schoone vooruitzicht mogen leven nog veel van die straffen te ondergaan. Want de hierboven ontzenuwde praatjes der geloovigen, al die ongerijmdheden, doen duizenden menschen vaster staan in 't ongeloof en.... de wereld zal gerust na den oorlog haar ouden zondigen gang wel gaan. Nu, uit vrees voor wat na den dood komt, nu uit wanhoop en hulpeloosheid nog wat meer sentimentaliteit, wat meer geloof. Maar straks is alles weer vergeten. En de kerken zijn weer leeg, de koffiehuizen en schouwburgen weer vol...., de blousjes nog lager uitgesneden dan ooit en de tangodans wordt weer vroolijk gedansd.

Het ongeloof zal zich voortplanten. Wat wonder! Wij Godloochenaars, wij menschen met gewone natuurlijke

gevoelens, met gewone en onbenevelde zinnen, wij kunnen in dezen treurigen oorlog geen geesel gods zien. Onmogelijk! Al zou men ons er om roosteren op staanden voet — 't kan er bij ons niet in.

Wat wij wél zien en duidelijk? Wat wij wél weten en voor ons onweersprekelijk is? Deze oorlog is, als alle die er aan voorafgingen en zullen volgen, het werk der menschen.

Het werk der menschen alleen.

Het zijn de kapitalisten die uit dezen oorlog winst halen, het is alleen in hun belang dat deze oorlog wordt gevoerd. En als straks de rekening wordt opgemaakt, dan hebben alleen de kapitalisten winst en de rest der menschen alleen verlies, wreed, vreeselijk verlies te boeken. Deze oorlog moest komen. De mannen die zich nauwkeurig op de hoogte stellen van de handelwijze, van 't zoeken en pogen der kapitalisten, zij hebben het ons reeds jaren lang voorspeld: deze oorlog moest komen. De financieele verwikkelingen, industrieele wedijver, de groothandel die hongert naar afzetgebied, zij hebben zoo'n oorlog noodig. Want men moet bedenken dat allen die in de moderne staten een rol spelen, de vorsten en diplomaten, de bankiers, de groothandelaren en grootindustrieelen, zich alleen bezighouden met zichzelf. De vorst vraagt niet naar het belang van het volk — want wat zou 't het volk kunnen schelen onder welke vlag het ploetert en slooft? Hoeveel duizenden vinden in een vreemd land geen bestaan en voelen zich daar thuis? De vorst haakt naar roem, eer, grooter gebied, — de oorlog kan hem dat alles brengen. De diplomaten, de heeren die, onverschillig hoe men ze noemt, in een bepaalden staat 'n goed bestaan, eer en aanzien genieten als minister, kamerlid of politieke

tinnengieter, als wethouder, hoofdambtenaar of raadslid, kortom allen die men noemt met den naam van staatsruifknabbelaars, zij hebben er slechts belang bij die staatsruif „onafhankelijk" te doen zijn want dat beteekent rustig en vrij knabbelen. Als de staat en dus de ruif ingelijfd wordt, dan is 't met hun eer èn aanzien, hun bestaan en carrière gedaan. Welk een begrijpelijk verschijnsel dat zij dappere vaderlanders zijn en den oorlog aanvaarden! Zoo gaat 't ook met de bankiers. Zij kunnen voor een prikje in kritieken tijd loten, stukken, obligatiën enz. koopen en maken straks reuzenwinsten. De leiders der industriën en den handel, zij werken heusch ook niet in het belang van het volk. Zij vragen niet waar het volk behoeften aan heeft, zij vragen slechts naar afzetmarkten, naar goede winsten voor hun waar en een oorlog kan hun dat alles brengen. Zelfs in een land waar vrede is, slaan zij hun slag. Hoeveel wordt er thans weer niet verdiend aan de staatsleeningen voor de mobilisatie? Die 56 millioen in ons land aangevraagd en gekregen, wat wordt daar weer een zoet stuivertje aan verdiend! En ook de handelaars in ons land, wat slaan zij een slag. Leest eens deze advertentie die de eerste week van den oorlog in Het Handelsblad stond:

„N.V. Alg. Goederenhandel, 62 Heerengracht, Amsterdam.

Sluiting Amsterdamsche Fondsenbeurs.

Aan hen, die groote verliezen leden in effekten, wordt met klem aangeraden een aankoop van tarwe, haver, meel, suiker enz.

Al deze artikelen moeten thans reusachtig in prijs stijgen. Inlichtingen verschaffen wij gratis en franko, ook per telegram.

Die thans met spoed handelt, moet veel geld verdienen."

Dit is een brutale erkenning en wijst daarom nog niet op 't ergste wat gebeurt. De groote winstmakers, zij treden geraffineerder, geslepener op en wie zal 't zeggen wat hun winst zal zijn?

Voor de brandkast is een oorlog altijd voordeelig. Daarvoor is 't alleen dat zooveel bloed moet vloeien, zooveel nationale haat wordt aangekweekt, zooveel bittere smarten over 't menschdom worden gestort. Voor de heilige brandkast is 't dat de menschen in alle landen der wereld bijna, zooveel ellende en droevenis ondergaan.

Maar die brandkast heeft zijn beschermers!

Dat kapitalisme, dat dezen oorlog wilde, voortzetten en eindigen zal pas dàn als 't in zijn belang is, dat kapitalisme bestaat niet uit zichzelf. Dat kan niet uit zichzelf bestaan! Het bestaat en gedijdt en leeft voort bij de gratie van het volk. Hoe zou dat kapitalisme ons, het volk, kunnen uitbuiten als wij het weigerde te dulden en wilde leven zonder kapitalisme, socialistisch, een voor allen allen voor een? Hoe zou dat kapitalisme oorlog kunnen voeren, als 't geen soldaterij, geen militarisme bezat? Hoe zou dat militarisme kunnen bestaan, als het volk alweer niet gewillig zich er voor offerde?

Het kapitalisme bestaat bij de gratie van het volk, dat 't duldt. En dat volk, het wordt door geslepen tongen, door gewetenlooze en vaak ook ter goeder trouw handelende voorlichters in een waan gebracht. Daardoor ziet 't de werkelijkheid niet. Wat beteekenen de praatjes over vaderland en onafhankelijk volksbestaan anders dan het volk in waan te brengen? Als het volk helder dacht, logisch dacht, als het werkelijke arbeidende volk zich afvroeg wat beduidt voor mij het vaderland, wat mijn onaf-

hankelijkheid? Wat verlies ik, slover van werkplaats, veld en fabriek, met dat vaderland, met die onafhankelijkheid? Als de werkman zich deze vraag ernstig ter beantwoording voorlegt, dan zal hij slechts kunnen zeggen: Ik moet hard werken, lang werken om het leven van mijn gezin te rekken. Kan ik niet meer werken — ik ben aan de genade van anderen overgeleverd en werk ik wel, dan moet ik ook nog dankbaar zijn. Die toestand blijft, of 't vaderland bestaat of niet bestaat, of de vlag op den kerktoren blauw-wit-rood of rood-wit-blauw is — als hij zes of vijf nur slaat, moet ik naar mijn uitbuiter, mijn broodheer, mijn meester en daar werk ik zoolang hij wil en zoo hij wil en voor een loon als hij belieft te geven. Die toestand blijft — of oningin Wilhelmina, koning Eduard, keizer Wilhelm of e Czaar van Rusland regeert. En daar komt verbetering in, naarmate ik met mijn kameraden stoutmoedigheid en wil weet te ontplooien. En het pogen dit bewerken n.l. dat de arbeider kracht en stoutmoedigheid aan den dag legt tegenover zijn broodheer, dat zal onder elke regeering, onder elke vlag evenveel en even weinig kans van slagen hebben. En voor een beetje meer of minder kans, mij mogelijk toegezegd, daarvoor wil ik geen oorlog — neen, daarvoor geef ik mijn leven niet of offer ik mijn kinderen of broeders!

Zoo en niet anders redeneert de nuchtere werkman.

En wie maakt hem dronken van waan en jaagt hem willig voor het kanon? Dat doen de christenen, de godsdienstigen erger dan de rest. De Godsdienst heeft altijd hand en spandiensten aan de machthebbers verleend; de kerk, zijn instrument en onafscheidelijk attribuut, heeft, op 'n enkele kleine sekte na, altijd de regeerders een kostelijke hulp verschaft en de machtigen der aarde vleesch voor 't zwaard bezorgd.

Zoo doet de godsdienst nog op dezen dag. Men begaat al reeds de ergste misdaad met het volk voor te femelen dat de oorlog „van God" komt. Dit kweekt de misdadigste berusting in den oorlog. Hierdoor komt 't dat men in 't eene land gelooft dat God de oorlog heeft gewild, dat men soldaat is in zijn leger en in 't andere dat de oorlog een straf van hem is, waar slechts bidden tegen helpen kan! Intusschen is men blind voor de werkelijkheid, ziet men den waren oorlogsgod, de ware geesel der menschheid niet: de **brandkast**.

Geen wonder dat in alle landen de machthebbers erg met den godsdienst ingenomen zijn. Hoe komt die van pas vooral in dezen tijd! Zelfs in Frankrijk, waar de machthebbers, naar Franschen aard, nogal eens wilde dingen deden, daar ziet men nu weer de kostelijke hulpvaardigheid van den godsdienst in. Men vertelt ons in de kranten dat de Fransche socialistische (!) minister Viviani een hospitaal bezocht en daar had hij het volgende gesprek met een soldaat:

„Wanneer zijt gij gewond?" vraagt de minister.

„Om acht uur, mijnheer de minister."

„En wanneer heeft men u opgenomen?"

„Om 5 uur 's avonds, mijnheer de minister.

„En wat hebt ge gedaan gedurende dien tijd op het slagveld?"

„Gebeden, mijnheer de minister."

De minister knikt en antwoordt ernstig: „Dat is heel goed, mijn vriend."

Zeker, dat is heel goed voor de machthebbers. 't Is ook heel goed, dat het volk gewillig het militarisme helpt in stand houden. En wat daar de christenen al niet voor doen! In de „Gids voor den Milicien" lees ik:

„Ontevredenheid is zonde tegen God, want God heeft u tijdelijk in den militairen dienst uw plaats aangewezen."

Zij hebben er slag van, de Godsdienstige voorlichters der menschheid, om berusting in alles aan te kweeken! Zij zijn 't dan ook die mede de oorzaak vormen van dezen verschrikkelijken oorlog. En zij munten uit bij de rest, omdat zij de oorzaak werpen op anderen.

De christenen, zij dragen mede den bloedschuld van dezen oorlog. Niets, letterlijk niets hebben zij gedaan om hem te voorkomen. In het gebed alleen hoogstens gevraagd om zelfbehoud. De christelijkheid is dezer dagen wel in een even duidelijk als treurig licht gekomen. De christus — wat een karikatuur heeft men van hem gemaakt! Hij is geen menschenheiland meer, geen brenger der blijde boodschap aan alle volken, hij is niet meer de groote „evangelist voor alle kreaturen" — hij is een nationale afgod geworden, dus een paskwil. Zijn naam, zijn evangelie heeft voor elk christenvolk weer een andere beteekenis — alsof niet alle menschen kinderen van zijn vader waren! De christus heeft in elk land, voor elk volk weer een andere beteekenis, is slechts één hierin: hij wil den oorlog.

Men vroeg mij dezer dagen wat Jezus zou doen als hij thans leefde. aan welke zijde hij zich zou scharen! Wel, als men de christelijke „godgeleerden" der verschillende landen gelooven zou, als men nagaat hoe in de verschillende landen het officieele christendom zich ten opzichte van dezen oorlog gedraagt, dan dient men dit aan te nemen: Leefde christus toevallig in Duitschland, dan was hij pro-Duitsch. In Engeland: pro-Engelsch. In Frankrijk: een patriot. In Rusland: pan-slavist. In Nederland: „neutraal" en jammervol over de uitgesneden blousjes en

tangodans. In België.... als franc-tireur opgehangen aan een boom, den Duitschers bespuwend en stervende roepend: Vader, vergeeft 't hun.... niet sulle, want ze weten deksels goed wat ze doen!

Zietdaar het beeld dat men in dezen tijd krijgt van den christus, de groote zaligmaker van alle menschen, de vredesstichter voor alle volken en rassen!

De christelijke godsdienst heeft in dezen tijd voor het forum der beschaving weer een groot fiasko gemaakt. Kan iemand nog gelooven dat daarvan heil is te verwachten? Hij gaat door met de menschen alle leed en ongeluk te doen verdragen met de schrale troost: 't hiernamaals. Daardoor kweekt men ook de levensverachting. Altijd heeft de godsdienst bij de menschen het leven leeren verachten. Maar de smart van de gewonden en stervenden, het naamlooze leed der weduwen en weezen, door den oorlog gemaakt, wordt die oceaan van ellende er minder om? Is de dronkaard *werkelijk* gelukkiger in zijn ongeluk? Treft de smart den mensch die door waan beneveld is minder erg?

Als wij dezen diep-rampzaligen oorlog verfoeien en vervloeken, dan treft onze afkeer en onze vloek ook allen die hem mogelijk hebben gemaakt en morgen weer mogelijk maken zullen. Dan vervloeken wij ook de leugen van den godsdienst en groot is onze afkeer van de lieden die haar verbreiden.

Want deze oorlog, nogmaals, o men ziet 't toch, hij is 't werk van boosaardige menschen, van menschen alleen.

En heeft niet lang genoeg de slechtheid van den een,

hulp en steun gevonden in de lafheid, waan en domheid van anderen?

Wij komen tot de menschen met deze nuchtere vraag: wordt al 't leed dat ge draagt u niet door menschen bezorgt? Als allen, die geen belang bij zoo'n oorlog hebben zouden weigeren er aan deel te nemen, was dan zoo'n oorlog mogelijk?

En wij dringen er bij u, vrienden, arbeiders, op aan, zeg toch niet smalend: ja als, als! Want als gij 't met ons vurig verlangt, dat de volken niet langer zich voor het heerschersbelang laten slachten, wel, begint dan bij het begin: ziet de overtuiging in u vast te nagelen dat 't onrecht is dat een oorlog wordt gevoerd; laat u dan door geen waan of domheid in dien oorlog doen berusten, laat dan geen enkel motief bij u gelden voor het gewillig in stand houden van oorlog en militarisme.

Wij hadden zoo gaarne dezen oorlog onmogelijk gemaakt. Maar wat konden wij? Wij waren te zwak. De sociaal-demokratische arbeiders, hebben ons, de werkelijke socialisten, in den steek gelaten — zelfs een poging hebben zij niet aangewend om iets daadwerkelijks te doen. Hoe gaarne hadden wij de macnthebbers niet een algemeene werkstaking tusschen de beenen geworpen, een algemeene of uitgebreide dienstweigering in het leven geroepen. De heerschers hadden gesidderd voor onze macht, de oorlog was niet mogelijk geweest.

Maar ook op de geloovigen arbeiders had ons heilig, menschelijk willen afgestuit.

En wat zal 't nu in de toekomst zijn?

Zal God nog langer de groote boeman, de beschermer van de brandkast, de aanstichter van den broedermoord zijn?

Zullen de menschen zich nog langer door godsdienst de verachting van het leven laten inprenten?

Aan u arbeiders het antwoord. Wij kunnen niet meer doen dan protesteeren tegen den oorlog. De gevangenis zal ons niet weerhouden ook in dezen tijd onzen plicht te doen als mensch. Wij kunnen ook niet meer doen, dan de arbeiders toe te roepen: Weest nuchter, laat u niet door waan benevelen. Leert natuurlijk denken. Natuurlijk denken leidt tot liefde voor het leven van individu en menschheid. 't Natuurlijk leven heeft geen godsdienst noodig. Wat bracht de godsdienst de menschheid ooit voor goeds?

Naastenliefde? — ziet naar 't slagveld.

Broederschap? Ziet naar 't slagveld!

Menschelijkheid? — Ziet naar 't slagveld!

Beschaving? — Ziet naar 't slagveld!

Kon 't huidige Europa er bloediger uitzien als het heidens was gebleven?

Kon er geweldiger gemoord, geraffineerder verwoestingen zijn aangericht als er geen christelijke kerken waren waar gebeden werd?

De godsdienst heeft niets gedaan om dezen oorlog te voorkomen. Hij heeft hem overal aangevuurd of er in doen berusten. En met spitsvondigheden, banaliteiten, leugen en bedrog!

Arbeiders denkt na!

Denkt na en zeker, ge schudt den godsdienst van u af, ge poogt met ons zijn ongerijmdheid en vreeselijkheid te ontmaskeren en ge zult zoo helpen de fundeering te leggen voor het waarachtig menschengeluk, dat geen oorlog en doodslag op bevel van anderen dulden kan.

De godsdienst bracht geen enkel goed, dat de menschen

zonder hem niet zouden hebben verkregen; veel kwaad zou 't menschdom zonder geloof zijn gespaard. Rustig, vredig en vrij, werkzaam, steeds voortbouwend aan de volmaking van het menschelijk welzijn, dat moet het levenslot der toekomstige menschheid zijn — helpt, helpt allen daarnaar te streven!

A'dam, October 1914.

Een stukje vaderlandsche Geschiedenis.

Het Nederlandsche volk wordt dit jaar opgeroepen het honderdjarig onafhankelijkheidsfeest te vieren. Het Nederlandsche „volk" daaronder wordt natuurlijk begrepen dat groote deel van het volk, dat van vroeg tot laat zich afbeult in werkplaats, veld of fabriek, in ruil waarvoor het nauwelijks zooveel ontvangt dat het in de meest dringende levensbehoeften kan voorzien — het Nederlandsche volk, daaronder behoort ook dat deel van het volk, dat in de bitterste ellende zijn bestaan voortsleept leven wil, werken wil, maar ten eenen male de gelegenheid niet vindt om zijn lichaamskracht te verhuren en van afgrond tot afgrond daalt, al dieper en dieper zinkt in de misère.

Het geheele Nederlandsche volk wordt opgeroepen feest te vieren en wel een *honderdjarig onafhankelijkheidsfeest!*

Dus ook dat deel, door ons hierboven aangeduid.

Welnu, tot hen een woordje, aan hen verzoeken wij een oogenblikje aandacht!

Wat beteekent toch dat feest in het algemeen, en voor u arbeiders en gebreklijders in het bijzonder? Is het dan zoo dat ge vóór 100 onder een juk zuchtte, dat uw voorvaderen van zich hebben afgeschud, en dat ge 100 jaar nu reeds onafhankelijk, vrij zijt geweest? Is het dat werkelijk? Nu vrijheid, toen slavernij? Is ,t waarlijk waar? Nu onafhankelijkheid,

toen afhankelijkheid? Hebt ge werkelijk dus reden om feest te vieren? Vlaggen uit te steken, uw borst te versieren met lintje of penning?

Laat ons die zaak eens van nabij beschouwen, volgen wij een stukje op deze kwestie betrekking hebbende *vaderlandsche geschiedenis.*

* * *

Toen stadhouder Willem III in 1702 kinderloos was gestorven, kregen wij voor de provincie waarover hij geregeerd had, het tweede stadhouderloos tijdperk. 't Zag er in de daarna gestichte Republiek der Vereenigde Nederlanden, niet zoo bijzonder vroolijk uit. De oorlogen, door Willem III gevoerd, hadden hèm veel eerzucht-bevrediging bezorgd — hij bracht 't tot koning van Engeland! — maar de Nederlanden tot over de ooren in de schuld gestoken. Het instellen van nieuwe, steeds zwaarder drukkende belastingen, was noodwendig om het staatsschip drijvende te houden, en dat terwijl een algemeene melaise heerschte, vooral in den handel, die zwaar drukte op het volk. De misbruiken der oligarchie (familieregeering) vermenigvuldigde brutaal geweldig. De voordeeligste baantjes werden onderling verdeeld en de heeren, te lui om zelf wat te doen, lieten het werk voor een schijntje loon door anderen uitvoeren. Het aldus zoo gemakkelijk verdiende geld werd op de ergerlijkste wijze verbrast. Groen schreef er van: „De rijkdom toonde zich in prachtige woningen, kostelijke meubelen, keurige geborduurde zijden en goudlederen behangsels, schitterende equipagien, demaste en satijnen kleederen".

Intusschen was het volk er ellendig aan toe. In de krotten en sloppen der steden, in de enge, be-

nauwende stulpen op 't land, kwijnde het schier weg van kommer en nood. 't Was derhalve een klein kunstje dat ontberende volk in beroering te brengen voor alles wat maar geleek op mogelijke veranderingen in den toestand, 'n makkelijk werk het te doen opstaan voor elke hervorming in het heerschende regiem der vadsige, gepoederde regenten.

In 1747 werd de stadhouder van Friesland ook als zoodanig benoemd voor de overige gewesten. Deze Willem IV was, al ontbrak den titel, in waarheid souverein. Met zijn benoeming werd het stadhouderschap ook in de mannelijke zoowel vrouwelijke linie erfelijk gemaakt.

Deze verandering van regeeringsvorm bracht in de toekomst van ons land niet de minste verandering. De heeren regenten zetten hun uitbuit-affaire op den ouden voet voort — hervormingen bleven uit en dra vertoonde zich dan ook de voorboden eener naderende revolutie. Hier en daar ontstonden kleine oproeren die vooral zich richtten tegen de schandelijke verkwanseling der staatsambten en het erbarmelijk geknoei met de pachterijen. Wel werd de „orde" spoedig hersteld, maar dat nam niet weg dat bijv. in Harlingen, waar de opstandelingen hadden gedreigd „dat de heeren niet levend uit het landschapshuis zouden komen indien zij de eischen der opstandelingen niet inwilligden", onmiddelijk de afschaffing der pachten werd toegestaan, dat voorts in de provinciën Utrecht, Groningen, Holland en Friesland overal de pacht door collekte werden vervangen en de ambtenaren met een matige jaarwedde werden betaald.

Inmiddels was in Frankrijk het geweldige vuur der groote omwenteling ontstoken en laaiden reeds nu en dan de vlammen op. En die roode opstandsgloed deelde zijn warmte ook mede aan de Neder-

landsche gewesten. Verschillende Fransche revolutionaire geschriften werden in ons land verspreid, waarvan enkele door de regeering werden verboden.

Reeds lang had men in ons land twee elkander bekampende partijen n.l. de patriotten en oranjeklanten. De eerste werden meer en meer demokratisch gezind; waren zij vroeger tevreden met het beknotten van de macht der oranjes, thans wilden zij het volk geheel als souverein zien beschouwd, verkondigden zij meer en meer de denkbeelden der Fransche revolutionairen. Uit die patriotten groeiden zoo langzamerhand een soort volkspartij en gelijk met die groeiing, keerden sommige patriotische aristokraten en regenten hun rokje om en gingen den stadhouder aanhangen.

De vrouw van den stadhouder was de zuster van den koning van Pruisen. Een zoogenaamde beleediging haar dood de patriotten aangedaan, gaf genoemde potentaat aanleiding om met een leger van 20.000 man ons land binnen te vallen en de „orde" te herstellen, d. w. z. de patriotten te kastijden. De stadhouder bracht een kleine verandering aan in de wetgeving en zóó de brave jongen uithangende, was 't voor hem gemakkelijk spel den patriotten het leven onmogelijk te maken. Duizenden hunner namen de vlucht, vooral naar Frankrijk en het tegenwoordig België.

De nederlaag der patriotten was echter slechts schijnbaar. Nadat de Pruisische geweldenaars het land hadden verlaten, zetten zij hun aktie hoe langer hoe openlijker weer voort. Inmiddels was in Frankrijk de republiek gesticht. De daar wonende Nederlandsche patriotten wisten de Fransche regeering er toe te bewegen de Nederlandsche patriotten te helpen de regeering der oranjes omver te smijten en ook daar een nieuwe republiek te stichten.

't Duurde dan ook niet lang of Frankrijk verklaarde den stadhouder den oorlog. Deze held nam als den drommel de wijk naar Engeland. Weldra trok een Fransch leger vergezeld van de uitgeweken patriotten ons land binnen. De oude regeering werd vervangen door een nieuwe onder den naam van „Bataafsche Republiek." De heele regeeringskliek werd vervangen door een nieuwe, op Fransche leest geschoeide.... slavernij en volksonderdrukking. De bourgeoisie trok nu rustig aan de touwtjes en het volk bleef in zijn ellendigen toestand voortleven. Wel kregen wij een door het volk bekrachtigde 1ste en 2de Kamer, (de laatste had veel overeenkomst met de tegenwoordige 1ste Kamer) maar de heerschappij van 't geld, de politieke en kerkleugens verhinderde dat het volk een schrede nader tot meerdere welvaart kwam.

't Voortdurende morren der bevolking bracht den regeeringsvorm in steeds meer demokratische richting. Maar Napoleon, de republiek die hem omhoog gebracht had, met verachting vertrappende, zette zich de keizerskroon op het hoofd en begon zijn heerschzuchtig spel. Reeds een jaar na zijn troonsbestijging 1805, wist hij, met behulp van den in Parijs gevestigden Nederlandschen gezant Schimmelpenninck, te bewerken dat in Nederland een meer monarchalen regeeringsvorm werd ingevoerd. Napoleon duldde geen demokratisch geregeerde landen meer in zijn nabijheid.

Er kwam nu weer een gulde tijd voor de geldschavuiten, de reaktie vierde weer triumfen. Napoleons broeder, Lodewijk, kreeg ons landje cadeau en werd er „koning" van. Toen deze man — dien als een tamelijke sul versleten werd — in 1810 afstand van zijn baantje deed, werd Nederland nolens volens bij Frankrijk ingelijfd.

De Nederlandsche goedhebbers keken kalm den kat uit den boom en toen zij bemerkten, dat het verloren gaan van het „dierbaar vaderland" en de „heerlijke onafhankelijkheid" hun geen oestertje minder op tafel zou brengen als zij meer „Franschgezind" werden, werden zij ook volbloed Fransch. Om aan baantjes te komen of te behouden zwoeren zij dure eeden van trouw aan de Fransche kroon en eerden zij den grooten veroveraar en tyran, gelijk zij 't dezer dagen de nazaten der oranjes doen. Den Amsterdamschen Dam werd Napoleonsplein genoemd de Rotterdamsche Boompjes Napoleonskade en als de groote baas eens een bezoek bracht aan de Hollandsche steden, wisten zij het volk geestdriftig te maken gelijk zij het nu alweer doen voor Willemien of Juliaantje. En al wat danste naar de pijpen van den geldzak, zooals de kerk, de school de voor zoover destijds invloed hebbende pers, de reeds lang het volk „opvoedende" Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, alles kortom wat in dienst van den geldzak werkte aan de knechting der geesten, was in de weer om het volk de regeering van het Fransch regiem in te prenten. Er is geen tijd geweest waarin voor ons land duidelijker bleek, dat de vaderlands- en volksonafhankelijkheidsliefde der bourgeoisie niets is dan afzichtelijke huichelarij; dat zij, de bourgeoisie, verstandiger dan de arbeiders, kijkt naar haar belang, terwijl de rest dáárna wordt geregeld.

Zeker, bij het volk was nog wat oude oranjeliefde blijven sluimeren, en werd de strooplikkerij der bourgeoisie heimelijk gegeeseld. Vandaar is zeker het liedje dat mijn moeder geleerd had van mijn grootmoeder:

Hop sa! Jannetje,
Stroop in 't kannetje,

Laat de poppetjes dansen:
Eerst toen waren de Pruisen baas
En nu de heeren Franschen.

Maar het volk gewende zeer spoedig aan den nieuwen toestand en berustte, bewerkt als het werd door de belanghebbenden.

* * *

Napoleon's macht ging echter tanen. Hij werd van alle kanten bestookt en het gelukte eindelijk den verbonden mogendheden hem ten val te brengen.

Niet zoodra had de Nederlandsche bourgeoisie bemerkt dat Bonaparte's val nabij was, of zij keek weer uit naar de beste manier om haar belangen te behartigen. En toen het haar toescheen, dat de herstelling der oude grenzen in haar voordeel zou zijn, het weder voor den dag halen van „oranje" haar profijt zou brengen, draaide zij haar rokje weer om en werd „oranjegezind"! Dezelfde bourgeoisie was nu in den loop van een halve eeuw al driemaal van liefde veranderd! Nu werd het volk van Nederland weer warm gemaakt voor zijn onafhankelijkheid! De zoon van Willem V — de held die de plaat gepoetst had naar Engeland — hield in November 1813 te Scheveningen in een paar hooge laarzen zijn „plechtige" intocht, werd tot koning benoemd (Willem I) en kreeg van de groote mogendheden ook België cadeau om over te regeeren.

Het Nederlandsche volk was dus „onafhankelijk"!

En het is dit gebleven tot op dezen dag. De bourgeoisie van heden, de macht- en goedhebbers, noodigen ons, nu die onafhankelijkheid 100 jaren bestaat, uit om feest te vieren.

Maar, arbeiders van Nederland, gij die verreweg het grootste deel van dat „ onafhankelijke" volk

vormt, zoudt gij, alvorens feest te vieren, niet eerst eens onderzoeken of men u schandelijk om den tuin geleid heeft met die onafhankelijkheid? Zoudt gij u de ernstige vraag niet eerst eens voorleggen of ge inderdaad onafhankelijk zijt geworden, uw toestand ook maar eenigszins verbeterd is?

Hoe was de toestand vóór 100 jaar en hoe is hij thans?

Zeker, dit is bereikt: Nederland heeft sinds 1813 zijn eigen volksbestaan, zijn eigen regeering, zijn eigen wetten, zijn eigen vlag, zijn eigen oranjehuis, zijn eigen huishouden kortom, en tot dusver hebben zich zijn buren daar *openlijk* niet mee bemoeid. Maar een vraag van practisch en nuchter belang is: hoe is het er sedert dien in dat huisgezin naar toe gegaan?

Schuiven wij eens alle leege leuzen, hol-klinkende namen en andere geestbenevelende frasen van ons af!

Komt vrienden, weest eens wakker en gij zult dit moeten erkennen: *Welke* regeering een volk heeft, *welke* vlag het voert, *wie* de wetten maakt en de staatshuishouding regelt, dat alles is zonder eenig werkelijk belang voor dat volk. Van belang is: *wat* de regeering het volk brengt, *welke* lading de vlag dekt, wat de wetten inhouden, hoe het er in de staatshuishouding uitziet. Immers wij hebben om te leven en gelukkig te zijn niet noodig regeerders, vlaggendoek of wetten; om te leven hebben wij noodig een ruime frissche woning, goed voedsel, kleeding, boeken, muziek, tooneel en alles wat dient tot voedsel en verzorging van lichaam en geest. En de welvaart, de voorspoed en het geluk van een volk zal nooit anders afhangen dan van de mate waarmee allen, die tot dat volk behooren, met de door ons

genoemde, *feitelijke* levensvoorwaarden zijn toebedeeld.

Toen Willem I zijn intocht deed in Amsterdam, publiceerden de binnen veertien dagen oranjegezind geworden autoriteiten de volgende proklamatie:

„Eindelijk dan is het oogenblik daar, dat aan alle uwe onzekerheid een einde maakt. De stormen van omwenteling zijn voorbij, en het werk door onze groote voorouders, vóór twee eeuwen onder groote oneenigheden, begonnen, is door ons eindelijk, onder bijna nog grootere zwarigheden, voleindigd. Geen vreemd Vorst, onbekend met uwe belangen en met uwe zeden, zal meer over uw dierbaarste regten naar willekeur beschikken; niet meer zal de vrucht uwer nijverheid een prooi voor vreemdelingen zijn; niet meer zullen uwe kinderen voor vreemde en met uw geluk strijdige belangen, buitenslands, ter slagtbank gevoerd worden; maar ook niet meer zal de onzekerheid over de verdeeling der oppermagt uwe krachten verlammen, uwe magt ontzenuwen. Het is geen Willem de Zesde, welke het Nederlandsche Volk heeft teruggevraagd, zonder te weten wat het eigenlijk van hem te hopen of te verwachten had. Het is Willem de Eerste, die als *Souverein Vorst*, naar den wensch der Nederlanders, onder het Volk optreedt, hetwelk eenmaal door eenen anderen Willem de Eerste, aan de slavernij eener schandelijke buitenlandsche overheersching ontrukt werd.

Dát was de fraseologie waarmee door het heele land het volk dronken van vreugde werd gemaakt. Dit zou het volk dan te wachten staan:

1. Geen onzekerheid meer.
2. Geen vorst meer die willekeurig over onze dierbare rechten en belangen beschikt.

3 De vrucht van onze nijverheid niet meer ten prooi aan vreemdelingen.

4. Onze kinderen niet meer ter slachtbank geleid voor met het geluk strijdige belangen.... buitenslands

5. Geen oppermachtsverdeeling die de volksmacht ontzenuwt.

6. Een souverein vorst die naar den wensch der Nederlanders onder het volk optreedt....

Waren dit zes waarheden of een half dozijn leugens?

Werpen wij een open, vrijen blik terug op de eeuw die achter ons ligt. Onderzoeken wij eens of er in dien tijd iets meer gebeurd is dan het veranderen van regeerders en wetten en de kleur van het vlaggendoek en al 't andere iets meer is dan leugen en huichelarij!

Geen onzekerheid meer!

Er zou nu zekerheid zijn voor het volk? Och ja, déze zekerheid heeft het: dat 't morgen en overmorgen zal sloven en zorg hebben als op den dag van heden, dat de heerschers het bed hebben opgemaakt voor hun nakomelingen en dezen aan de zuigpomp zullen zuigen gelijk hun brave voorzaten. Maar heeft het volk gedurende de afgeloopen honderd jaar één andere zekerheid gehad? Had het volk levenszekerheid? Wist het dat het morgen zou leven, brood hebben voor vrouw en kind? Wij zouden te uitgebreid worden als wij cijfers gaven, maar ze liggen voor ons, de cijfers die er op wijzen dat de levenszekerheid van het volk bijna van jaar tot jaar is afgenomen. Want van jaar tot jaar hebben zich de rijkdommen in ons land opgehoopt in handen van enkelen en werd grooter het aantal dergenen

die niets bezitten dan hun arbeidskracht en dus aan de genade en ongenade dier veel-bezitters waren overgeleverd.

Bijna van jaar tot jaar is in verhouding tot de bevolking verminderd het getal der menschen die een eigen werkplaats, een eigen handeltje, een eigen stukjen grond, 'n eigen huisje bezitten en van jaar tot jaar vermeerderde het aantal dat in de werkplaatsen en fabrieken een droog stuk brood moest gaan verdienen of in andere groote ondernemingen aan de levensonzekerheid der loonslavernij is overgeleverd. Van jaar tot jaar is in de afgeloopen eeuw, relatief en werkelijk, vermeerderd het cijfer der paria's, de bewoners der gevangenissen, armhuizen, kolonies en werkinrichtingen. En de perioden van werkeloosheid volgden elkander sneller op; er vormden zich groote, ontzettende legers werkloozen, legers die de 18de eeuw niet kenden en schrikkelijker zijn voor ons dan die van Napoleon destijds.

Het betrekkelijk gemoedelijke leven der 18de eeuwsche arbeiders, die nog min of meer profiteerden van den bloeitijd der gilden, is door de 19de eeuw, de eeuw van het kapitalisme, vernietigd en het arbeidende volk, gegroeid in getal, werd aan een levensonzekerheid ten prooi gegeven die geen enkele eeuw daar vóór heeft gekend. Wij aanschouwen thans een met den dag nog steeds groeienden onrust en gejaagdheid, een zenuwsloopenden angst voor den dag van morgen, die het licht dooft uit de oogen, het bloed perst uit de aderen en de levensvreugde weghaalt uit de ziel.

Stellig, de Nederlandsche bourgeoisie heeft de zekerheid gekregen haar sinister werk van uitbuiting en van onderdrukking onbeperkt voort te zetten, maar het Nederlandsche volk is in de afgeloopen 100

jaar *erger* dan te voren, ten prooi geworden aan de vreeselijkste onzekerheid van bestaan!

Geen vorst meer die willekeurig beschikt over onze dierbaarste rechten en belangen.

't Is waar, de willekeur heeft de bourgeoisie den vorst ontnomen. Het koningschap is in 1813 geworden 'n uithangbord, 'n ornament, zooals de staatsman Sam van Houten het eens uitdrukte. Maar een ornament, een uithangbord van een kliek, die toen ging beschikken en zeer „willekeurig" ging beschikken over onze „dierbaarste belangen en rechten".

De regeerende vorsten hebben tot op den dag van heden niets in te brengen, zij zijn 't opgesmukte, luxe werktuig geworden, waarvan zich de bezitters en machthebbers bedienen om een stempel te drukken op hun plannen van volksuitbuiting en verdrukking. Zij hebben wetten gemaakt in hun voordeel en die wetten laten onderteekenen door 't „ornament." Maar die wetten, drukken en knijpen zij het volk minder dan die het volk daarvóór waren opgelegd? Heeft de grondwet van Thorbecke en al de wijzigingen die daarin zijn aangebracht in den loop der jaren, het volk ook maar de minste meerdere waarborgen gegeven voor zijn „dierbaarste rechten en belangen"?

Onze dierbaarste rechten en belangen, wij zeiden het reeds, zijn, allen te zaam gevat, de vrije beschikking over alles wat wij noodig hebben om te wonen, om ons te kleeden, te voeden en de zaken die wij behoeven voor de verzorging van ons geestelijk leven. Een „dierbaar recht" is 't niet, een driekleurige lap uit het venster te steken en een oranjelap in 't knoopsgat te dragen; een „dierbaar belang" in 't niet, als de wetten worden gemaakt door landgenoo-

ten, zelfs niet al zouden wij ze — wat nog niet eens het geval is! — zelf mogen uitkiezen. Dat zijn alle leege, zinlooze dingen.

Maar onze werkelijke belangen, is daar niet op de ellendigste, gruwelijkste manier willekeurig over beschikt in de afgeloopen eeuw? Wat is er gedaan voor de welvaart des volks? Niets! Het volk heeft honger geleden. Het heeft geploeterd voor een loon, dat onvoldoende was om zelfs in eerste behoeften te voorzien. Hier liggen weer de onpartijdige statistieken voor mij, zij wijzen op een stijging der loonen elke tien jaar met circa 12 procent. Maar de prijzen der levensmiddelen en woninghuren stegen in erger mate. Komt bij de werkloosheid, die kwaal der 18de en 20ste eeuw. De werkman die in 1812 zijn „2 schelling en een stooter" (72½ ct.) daags verdiende, leed gebrek, maar de werkman die thans zijn 2 harde guldens verdient doet 't evenzeer, zoo niet erger!

En wat is er in die honderd jaar gebeurd met degenen, die in verzet kwamen, hun „dierbaarste rechten" opeischten en streden voor hun dierbaarste belangen? Zijn zij niet, vooral in de laatste 30 jaren dier eeuw van „onafhankelijkheid" met zware kerkerstraffen vervolgd en heeft men hen niet met bajonetten teruggedreven in hun krotten en stegen? Hebben niet v. d. Stad, Geel, v. Ommeren, Cohen, Domela Nieuwenhuis, Reens, de Hoogerhuizen, Van Emmenes, Hermans, Lansink, Wessels, en in den jongsten tijd Smit, Berkhout, Visser, Storm, Boekhout en bij die allen zoo talrijk veel onbekenden, in den kerker gezucht, vooral omdat zij voor de „dierbare rechten en belangen" van 't volk streden? En heeft men niet steeds de wetten, die vrijheid van woord en drukpers zouden waarborgen, met de voeten vertrapt? Sprongen de rechters, de werktuigen

der bezittende klasse, niet zóó om met wet en recht, dat het volk hun den naam van klasserechters gaf?

Zeker, nogmaals, over de dierbaarste belangen en rechten des volks wordt niet meer willekeurig beschikt door een vreemden monarch, zelfs in het geheel niet meer door een vorst. Maar over die rechten en belangen wordt nu sedert een eeuw beschikt door een klasse, de klasse der bezitters, die een regeeringskliek in 't leven heeft geroepen, en deze bende poogt tot op dezen dag den toestand van het volk steeds slechter te maken.

De vruchten van onze nijverheid niet meer ten prooi aan vreemdelingen.

Is dat geen groote leugen?

Waar blijven dan sedert de laatste eeuw de vruchten van die nijverheid? Komen zij nu soms ten goede van hen, die de ziel van die nijverheid vormen, aan het arbeidende volk? Is de toestand dienaangaande veel veranderd?

Wat zijn de vruchten onzer nijverheid?

Boter, kaas, visch, groenten, aardappelen, vruchten, katoen, wol, schoenen, enz. enz.

Wie zijn de vreemdelingen? Bedoelt men daarmee de menschen die over de grens wonen?

Welnu, die vreemdelingen eten onze goeie boter en kaas, en het volk margarine, zij smullen in de fijnste vischsoorten en voor het volk is het afval. En de beste aardappelen, groenten en vruchten? Zij gaan over de grens, er gaan jaargetijden voorbij dat het volk van Nederland er de lippen niet aan zet en wijl dat volk dikwijls de laatste verschooning naar den lombard brengt voor een stuk brood, in elk geval zijn kinderen in aaneengelapte prullen en op kapotte

schoenen laat loopen, profiteert de goedhebber over de grens van al de nijverheidsproducten.

De rest blijft in handen van onze bloedeigen Nederlandsche, klasse van parasieten op den arbeid. Wat zegen! Wat een genot! In den Franschen tijd kreeg het volk reuzel, nu margarine, toen nog visch, omdat alle vischwater nog *niet* gerooid was, nu niets — toen liep 't op gescheurde klompen en thans op lekke schoenen. toen sliep 't op 'n harde stroozak, die 't vaak nu nog niet eens bekomen kan! . . . . . Toen hadden velen nog een erfje of stukje grond om wat groenten of vruchten te verbouwen, wijl thans dat alles ontstolen is door onze dierbare landgenooten, de kapitalisten!

Dat honderdjarig regiem van eigen landgenooten, versierd met 't wapen der oranje-dynastie, heeft, ondanks de vele wisselingen die 't onderging, het volk geen stap nader. maar wel verder gebracht van de produkten zijner nijverheid. En dat zelfs, terwijl die nijverheid ontzettend in voortbrengende kracht is toegenomen; en dat, terwijl dat volk in toenemende mate er zijn kracht aan heeft gegeven!

De „vreemde" parasieten vervangen door bloedeigen bloedzuigers, — ziedaar wat de eeuw van onafhankelijkheid ons bracht!

Onze kinderen niet meer ter slachtbank geleid voor met het geluk strijdige belangen buitenslands.

Wij wezen er reeds op, hoe ook nog steeds de buitenlandsche bezitters profiteeren van de Nederlandsche bronnen van welvaart. Hun belang is er werkelijk niet veel op verminderd, al worden onze zonen dan niet meer gebruikt om de legers van buitenlandsche veroveraars te vergrooten.

Maar toch nog steeds worden onze kinderen ter slachtbank geleid. Thans echter voor „met het geluk strijdende belangen” binnenslands.

Wèl een schrale verbetering!

Onze jongens worden steeds verlokt met een handvol rijksdaalders en ter slachtbank geleid in Indië. Daar wagen zij hun leven, voor wie? Voor het Nederlandsche volk, of voor de enkele suiker-, koffie- en tabaksbaronnen?

Onze jongens worden nog steeds in de kazernes voorbereid om straks ter slachtbank te gaan, de grenzen te verdedigen, zoo 't heet — voor wien? Als aanstonds onze „onafhankelijkheid” weer wordt aangerand, dan zullen onze kinderen ter slachtbank worden geleid om die te verdedigen en te bewaren. En wat bewaren en wàt verdedigen zij dan? Belangen die *niet* met hun geluk in strijd zijn? Toe arbeiders, denk eens na: waarom worden uw zonen geoefend in 't menschenslachten? Kan men een werkelijk belang daarvoor opnoemen dat het geluk der arbeiders bevordert! Welk verschil is er dan toch in het ter slachtbank te worden geleid voor een Napoleon en zijn trawanten of voor de Nederlandsche kapitalisten?

Toen in 1830 de Belgen zich los wilden maken van de regeering van de oranjes, de „Tien daagsche veldtocht” werd begonnen, voor wien werden toen onze kinderen ter slachtbank geleid? Toen van Speijk — ijdel tot in den dood en anderer leven wagend voor zijn gril, — op de Schelde de Kanonneerboot in de lucht liet springen, welk geluk bevorderend arbeidersbelang school daar toen in? Als de Belgen onder de oranjes waren gebleven, of van Speijk zijn onbezonnen daad niet had bedreven — waren wij er dan beter of slechter aan toe geweest?

Het rommelt op dit oogenblik vreeselijk in Europa.

Wij weten niet welk onheil ons iederen dag brengen zal. En als Nederland straks eens betrokken wordt in het misdadig oorlogsbedrijf, zijn grenzen of „neutraliteit" moet verdedigen — wij vragen, waarvoor geschiedt dat dan?

De verkregen onafhankelijkheid heeft hoogstens dit gebracht: niet meer buitenslands, maar binnenslands worden nu onze kinderen ter slachtbank geleid voor met hun geluk strijdende belangen.

Dat is werkelijk alles!

En hij die aan zoo'n binnenlandsche slachtbank de voorkeur geeft boven een buitenlandsche, liever gevild wordt door Hollandsche slachters dan door Buitenlandsche, hij kan zich verheugen. Maar de nuchtere mensch moet met verachting de schouders ophalen en snakken naar den tijd dat er géén arbeiderszoon meer ter slachtbank wordt geleid, noch binnen- noch buitenslands. De nuchtere mensch zal den werkelijken vrede, het waarachtige geluk willen en *alle* menschenslachting vervloeken, omdat dáármee het belang en 't geluk van het volk nooit gediend kan worden.

Geen oppermachtsverdeeling, die de volksmacht ontzenuwt.

Ei zoo! Dus in de afgeloopen eeuw berustte de macht bij het volk of werd die volksmacht minstens niet ontzenuwt?

Er is geen grooter leugen denkbaar.

De volksmacht is immers zoek, de macht berust immers bij een kliek, die „kuipt en wetten maakt!" welke invloed heeft den volkswil op de regeling der zaken gekregen?

Toen de heeren machthebbers de handen vrij hadden gekregen, hebben zij stellig voortdurend den

schijn aangenomen alsof zij het volk wilden laten meespreken in de regeling der zaken.

Zoo nu en dan werden de wetten in dien geest gewijzigd, en van Thorbecke kregen wij ten slotte de beroemde grondwet 1848.

De macht van het volk niet ontzenuwt!

Maar wat heeft het volk dan in te brengen? Tot op dit oogenblik is nog een groot deel van dat volk zelfs gespeend van 't enkelvoudige kiesrecht voor de Tweede Kamer, de Prov. Staten en de Gemeenteraden.

En hoe het ook soebat en pingelt, de regeerders denken er nog niet aan toe te geven.

Maar wanneer het eens gegeven zou worden — zou nog steeds de volksmacht niet ontzenuwd zijn als het gansche volk eens per vier jaar naar de stembus mag loopen om zijn Kamer-, Gemeenteraads- of Statenleden te kiezen? Staan niet boven den Gemeenteraad de Prov. Staten, boven de Staten de Tweede Kamer en boven de Tweede Kamer de Eerste Kamer, waar het volk dan nog niet den minsten invloed op heeft en die dus elke maatregel die maar lijkt op t nadeel van den geldzak, teniet kan doen? En zelfs wanneer die Eerste Kamer er niet was en de macht alleen bij die andere colleges berustte, dan nog zou de macht dáár wezen en niet bij het volk. Het volk zou op bepaalde tijden slechts zijn eigen machthebbers mogen aanwijzen en voor de rest zich moeten laten welgevallen wat er dan, tot de stembus weer geopend wordt, gebeurde. Gelukkige ossen die hun eigen slagers mogen kiezen!

De volksmacht is nog evenzeer ontzenuwd als vóór 1913. Al de wetswijzigingen die kwamen en misschien door de succesjacht der politieke partijen nog moge komen, zullen daar geen verandering in brengen.

Wanneer de macht bij het volk zal berusten?

Och pas dan, als het volk werkelijk vrij is. En een volk zal pas vrij zijn als de enkeing vrij is. De enkeling vrij... dat beteekent de afwezigheid van elke regeering. De arbeiders in de onderscheidene bedrijven, in alle streken gewesten of buurten zélf de zaken regelend in onderling overleg; het land bezaaid met vrij samenwerkende arbeidersgroepen die onderling weer vrij verband zoeken waar zulks voor het heil der menschen noodig is; het land, de fabrieken, de werkplaatsen en magazijnen in het bezit van allen die er werken — dát is ware volksmacht, dát is vrijheid.

Als het nu waar is, dat het arbeidende volk in ons land zich sedert eenige tientallen jaren opmaakt in die richting te werken, dan heeft toch zeker de onafhankelijkheid van Frankrijk daar geen deel aan. Als wij „Fransch" waren gebleven dan had dit stellig ook plaats gevonden, terwijl het streven naar die ware volksmacht geen haar meer zou zijn tegengewerkt, dan nu gebeurt en gebeurd is.

Een souverein vorst die naar den wensch der Nederlanders optreedt.

Dat is al een heel mooi praatje!

Onze vorstin, bij afwezigheid van den laatsten vorst, die onbetreurd den kraaienmars blies, onze vorstin treedt op naar den wensch van het volk onder het volk?

Naar den wensch van het volk! Kan iemand die niets doet iets positiefs goed doen? Wie wenscht van ons dat de vorstin eenige tonnen gouds verteert? Wie heeft dat ooit gewenscht van vorige vorsten? Wie wenscht dat een vorstelijk huis de tergende weelde ten toon spreidt terwij het volk half honger lijdt?

Hoe tradt voorts dat vorstenhuis op „onder het volk"? Bestaat dat soms hier in, dat nu en dan van het groote inkomen eèn handvol guldens wordt afgestaan aan een liefdadige instelling of een stakker wiens huis afgebrand is? Of is het 'm dat, dat nu en dan in vergulde rijtuigen door de straten der steden wordt gereden om zoo de duizenden armen te treiteren, met vuilaardige ironie te demonstreeren: Kijk arme stommelingen, dat doen wij nu van jullie centen?

Komaan, wie weet ons te noemen een andere wijze waarop de oranjes onder het volk optraden in den loop der laatste eeuw?

Een leugen is het, dat na de „onafhankelijkheid" van het Fransche regiem wij een „gewenschte" vorst zouden hebben gehad die onder het vok optrad.

Slechts een kliek goedhebbers heeft die gewenscht en onder die kliek trad de vorst op. Het volk daarentegen heeft de oranjes noch gewild, noch ooit gekend of gezien dan weelde tentoonspreidend door de achterbuurten. Wanneer dat volk ook thans jubelt en schreeuwt bij de oranjeparades, dan gebeurt dit omdat dat volk niet weet wat het doet en zich door leugens en jenever heeft laten opwarmen.

Dat deel van het volk echter dat nadenkt over zijn toestand en zich kalm en nuchter afvraagt wat de werkelijkheid zegt van de dingen, dat deel zal niet de minste gewaarwording hebben van het heil der oranje-dynastie en de tirade: „Een souverein vorst enz." betitelen met *schandelijke leugenachtigheid!*

Wanneer wij met een klein beetje gezond verstand de zaken ontleden, dan kunnen wij dus niet anders dan erkennen dat onze „onafhankelijkheid" een leugen is. En derhalve zouden wij ons aanstellen als dwazen

wanneer wij feest gingen vieren ter eere van die honderdjarige leugen.

Het ons losmaken van de *„Fransche"* overheersching heeft ons hoogstens niets anders gebracht dan een zuiver *„Hollandsche"* slavernij. De geldzak regeert even duchtig als vroeger; nóch in de ekonomische, nóch in de politieke verhoudingen van ons land hebben veranderingen plaats gegrepen die het volk in gelukkiger levensstaat hebben gebracht.

Multatuli schreef in 1865, toen men in ons land ook een feeststemming zocht op te schroeven, naar aanleiding van de 50-jarige herinnering aan den slag bij Waterloo — waardoor onze „onafhankelijkheid" nog „vaster" op pooten werd gezet — op zijn eigenaardige spottende, ondeugende manier:

„. . . Ook geloove ik, dat in ons dierbaar vaderland (als niet de overweldiger Napoleon ware overwonnen geworden door Prins Willem bij Waterloo, met Gods hulp) ik geloove zeg ik, *dat* er alsdan in ons vaderland vele armen zouden gevonden worden wat nu met Gods hulp, niet het geval is) en dát er geen behoorlijke voeding te krijgen zou zijn voor matigen of zelfs voor bovenmatigen arbeid, (wat nu wel het geval is met Gods hulp) alle welke zegeningen ons niet zouden ten deel gevallen zijn indien niet Prins Willem de Groote van oranje (van wie ik reeds gesproken heb) den overweldiger met Gods hulp (ik bedoel: indien gezegde Prins dien overweldiger niet had overwonnen met Gods hulp) te Waterloo."

Inderdaad, de gansche eeuw die achter ons ligt verdient dezen bijtenden spot: in den ekonomischen toestand van het proletariaat heeft de schoone „onafhankelijkheid" niet de minste verandering ten goede gebracht. Het kapitalisme heeft zich hevig

ontwikkeld en die ontwikkeling bracht den arbeiders slechts grooter levensonzekerheid, slaviger en geestvermoordender arbeid, angstvalliger vrees voor den dag van morgen. Het is altijd sloven en ploeteren van Zaterdag op Zondag en dikwijls dien Zondag en nog nachten er bij. En het volk staat bij al dat geploeter steeds aan den rand van de ellendigste armoede, het woont slecht voedt zich onvoldoende, derft alle uitspanning, alle levens-vreugde en dat in ruil voor zelfs bovenmatigen arbeid. Al de vooruitgang op het gebied van techniek, kunst en wetenschap, waardoor vooral de laatste helft der meerbedoelde eeuw zich kenmerkt, heeft zeven achtste gedeelte van het Nederlandsche volk niets gebracht dan meer beroerdigheid. En wel moet de werkman benepen zijn, die nog gelooft, dat, waren wij een deel van Frankrijk gebleven, die verhoudingen ook maar eenigszins erger zouden zijn geweest.

Wij hadden alleen dit gehad: niet op zijn Hollandsch, maar op zijn Fransch-Hollandsch zouden wij zijn uitgebuit.

En had Frankrijk ons zijn taal opgedrongen, dan hadden de kinderen der werklieden in het Fransch misschien gevraagd om een boterham en. . . niet gekregen omdat moeder er geen had.

„Het land is niet vretende, maar vechtende gewonnen" — met deze woorden snauwt de gedemoraliseerde arbeidersvrouw haar kinderen af die om meer brood vragen dan moeder geven kan. Stellig het land is vechtende gewonnen! Maar hoewel zon en regen overvloedig het koren doen rijpen — lijden duizenden in het „gewonnen" land honger en voeden zich nogmaals duizenden in gebrekkige mate, ofschoon zij van kindsbeen af alle krachten geven waar zij over beschikken.

En de politieke verhoudingen?

Zij zijn natuurlijk een zuivere afspiegeling van de ekonomische: aan den eenen kant alle macht, aan den anderen slechts de onderworpenheid. Wat zouden wij gehad hebben in dit opzicht indien wij „Fransch" waren gebleven?

Hoort Multatuli weer spotten met die zaak:

„Ik dank den Heere dagelijksch voor de verlossingen, die wij herhaaldelijk hebben ondergaan moeten, of nog ondergaan zullen; en als oprecht vaderlander houd ik mij overtuigd, dat (zonder de overwinning bij Waterloo, waar Prins Willem de Groote van Oranje, met Gods hulp, ondanks zijn prille jeugd — ik bedoelde des prinsens prille jeugd — waar die prins, zegge ik, dien geweldenaar Napoleon overwon) ik houde mij overtuigd, zegge ik, dat zonder die overwinning, ons dierbaar vaderland altijd nog zou behoord hebben tot een groote natie; en dat ieder Nederlander (alsdan geen Nederlander zoudende geweest zijn) zich even ongelukkig zou gevoeld hebben, als thans de bewoners van het graafschap Zutphen, van Friesland, van het bisdom Utrecht, van het land van Kuyk, van Kuilenburg, van Ameland . . ."

Stellig, zoo ongelukkig zouden wij ons hebben gevoeld!

Wanneer wij thans zouden leven onder Fransch regiem . . . wel drommels, de Hollandsche voorstanders van algemeen kiesrecht en „sociale" wetten zouden er beter aan toe zijn geweest! In de feitelijke politieke verhoudingen zou echter niet de minste verandering te bespeuren zijn geweest. De regeeringen van allerlei kleur die bij afwisseling ons land regeerden — de ministeries Thorbecke, Groen, van Houten, Kuiper enz., zij hebben niet anders gedaan dan de volksmacht „ontzenuwd". En zelfs

wanneer het gelukt was, of nog eens gelukken zal, een ministerie „Troelstra” te krijgen, dan zal er nog niets veranderd zijn in de politieke, in de machtsverhoudingen. Het volk zal tot slaafsche gehoorzaamheid blijven gedoemd, zoolang het ekonomisch afhankelijk is, afhankelijk van de bezitters van grond en productiemiddelen.

Of wij er dan aan wanhopen dat het volk, het arbeidende volk ooit onafhankelijk zal worden?

Neen, daaraan wanhopen wij niet!

Wij durven de arbeiders wel de verzekering geven dat zij onafhankelijk zullen worden, eenmaal. Maar, dan moet er meer gebeuren dan het verdrijven van een buitenlandschen tiran, het veranderen van vlaggendoek en het wijzigen van wetten. Als de arbeiders werkelijk onafhankelijk willen worden, dan moeten zij alle tirannen verdrijven, de buiten- en binnenlandsche, den tiran op het land, den tiran in fabriek en mijn — den tiran ook uit hun eigen midden. En aan vlaggendoek en papieren geen geloof meer schenken!

Ja, de arbeiders zullen eenmaal vrij worden, onafhankelijk in de oprechte beteekenis van het woord, Doch dan dienen zij ook de *voorwaarden* voor die onafhankelijkheid te veroveren: den grond, de fabrieken en gereedschappen, de mijnen, de spoorwegen en schepen. Want eerst dan, als de eigendom is verdwenen, als de arbeiders alles bezitten wat noodig is om uit de rijke aarde te putten de voorwaarden voor het leven en het levensgeluk, eerst dan zullen zij vrij, onafhankelijk zijn.

De niet-bezitter blijft de slaaf van den bezitter, onverschillig welke wetten er zijn, welke regeering er ook is, hoe de grenzen ook zijn geregeld en welke vlag ook waait van de torens der openbare gebou-

wen! Maar als geen grenzen de volken meer scheiden, geen nationale vlaggen meer verafgood worden, geen regeerders meer wetten prutsen — de aarde en de natuurkrachten niet meer het monopolie zijn van enkelen, maar het gemeenschappelijk bezit van allen: — dan zal het volk vrij zijn.

De kapitalist is de meester, tot welke nationaliteit hij ook behoort. Hij moet van zijn troon: En als dan heel die breede laag der bevolking die dient om hem te beschermen: de wettenmakers, ambtenaren, de politie-mannen; de dichters, denkers, kunstenaars, hun krachten geven aan nuttigen arbeid, ten bate van het algemeen, dan zal het menschdom herademen en pas weten wat onafhankelijkheid is. Als er geen ekonomische afhankelijkheid meer is en dus de politieke overheersching onmogelijk zal zijn, dan eerst zal het menschdom juichen en jubelen, voelend, gewaarwordend de gulden warme stralen der vrijheidszon. Een volk kán nooit vrij wezen, zoolang de individuen die tot dat volk gerekend worden, onderworpen zijn; t is daarom dat wij voor de vrijheid van het individu, voor de vrije samenwerking der individuen kampen. En het is daarom dat wij ons moeten afwenden van het onafhankelijkheidsgevoel der bourgeoisie en het volk toeroepen: laat u niet misleiden!

Daarbij vervullen wij ons met de heerlijke, troostvolle gedachten, dat reeds duizenden werkers, en in alle landen der wereld, onze gevoelens deelen, zich opmaken voor den strijd om wezenlijke onafhankelijkheid. Want al is hun aantal betrekkelijk nog klein, en al heerscht onder hen nog veel oneenigheid door verkeerd begrijpen, zij vormen de kern van het groote leger dat aanstonds voor welvaart en vrijheid zal vechten en ook zal verwerven.

Arbeiders van Nederland! beter dan u te leenen voor de huichelachtige onafhankelijkheidskomedie

der bourgeoisie, doet ge door het leger der vrijheidslievenden te versterken.

Arbeiders, gij moet levenszekerheid, bestaansmogelijkheid hebben!

Gij moet u beter voeden, kleeden en huisvesten.

Gij moet een matigen arbeidstijd hebben en in uw vrijen tijd de middelen om van alles te genieten wat den geest voedt: wetenschap, kunst, poëzie, natuurschoon.

Gij moet geen meester meer boven u hebben, doch vrij zijn, heerschen over u zelf.

Gij hebt recht op dat alles omdat ge recht hebt op het leven in de volledige beteekenis van het woord; gij hebt recht op dat alles, omdat de aarde groot en rijk genoeg is om elk mensch een dusdanig bestaan te verzekeren.

Arbeiders wordt wakker!

Ziet hoe wij, vrije socialisten, ons geven voor die schoone zaak: de wezenlijke onafhankelijkheid van alle menschen. Versterkt ons! voegt uw krachten bij de onzen. Wordt wakker en laat anderen uw oproep hooren. Suft niet, slaapt niet, dool niet — weest u zelf!

De eeuw die achter ons ligt is er een geweest van slavernij, gelijk alle anderen die daaraan vooraf gingen. En nu staande op den drempel eener nieuwe eeuw, mogen wij ons de vraag wel eens stellen of ook dat komende honderdjarige tijdvak ons niets anders zal brengen dan de oude misére en voogdijschap!

Komt stellen wij ons die vraag als ernstige menschen

Het antwoord zal dan zijn: neen!

En we zullen gedurende het leugenfeest, te midden van het opgeschroefde feestgejoel een wanklank laten hooren, 'n kreet om recht, een roep om welvaart, een eisch van ware onafhankelijkheid!